

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELÂGATI BİLİM DALI**

**NECİB EL-KİLÂNÎ
VE
TÜRKİSTAN GECELERİ ADLI ROMANI**

**ZAFER HEMEK
138106011048**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. SEDAT ŞENSOY**

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zafer HEMEK
	Numarası	138106011048
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Sedat ŞENSOY
	Tezin Adı	Necîb el-Kılânî ve Türkistan Geceleri adlı romanı

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Necîb el-Kılânî ve Türkistan Geceleri adlı romanı* başlıklı bu çalışma 12.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Sedat ŞENSOY	
2	Prof. Dr.	Muhammet TASA	
3	Doç. Dr.	Erdinç DOĞRU	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zafer HEMEK		
	Numarası	138106011048		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Necîb el-Kılânî ve Türkistan Geceleri adlı romanı			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riâyet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Zafer HEMEK

İmzası

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
TRANSKRİPSİYON	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu	1
B. Araştırmanın Amacı	1
C. Araştırmanın Önemi	1
D. Araştırmanın Yöntemi.....	1
E. Araştırmanın İçeriği.....	2
1. Modern Arap Edebiyatı ve Mısır’da Roman.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB el-KİLÂNÎ’NİN HAYATI ve ESERLERİ

2.1. HAYATI.....	12
2.1.1. Adı, Doğum Yeri ve Nesebi	12
2.1.2. Tahsil Hayatı	13
2.1.3. Edebî Hayatı	15
2.1.4. Siyâsî Hayatı	21
2.1.5. Ailesi ve Çocukları.....	24
2.1.6. Aldığı Görevler ve Ödüller.....	25
2.1.7. Yetiştigi Ortam ve Etkilendiği Kişiler	26
2.1.7.1. Muhammed eş-Şâfiî.....	30
2.1.7.2. eş-Şeyh Mahmûd Ahmed el-Meddâh.....	30
2.1.7.3. eş-Şeyh Seyyid el-Vekîl	30
2.1.7.4. eş-Şeyh Mahmûd Şâhîn.....	32
2.1.8. İslâmî Edebiyata Katkıları.....	33
2.1.9. Edebî ve Fikrî Kişiliği	35
2.1.10. Bazı Meşhur Sözleri	39
2.1.11. Vefâtı	41
2.2. ESERLERİ.....	41
2.2.1. Romanları	42
2.2.2. Hikâye Kitapları	49
2.2.3. Şiir Kitapları	51
2.2.4. Tiyatro Eserleri.....	52
2.2.5. Biyografik Eserleri	53
2.2.6. Tıp Kitapları	54
2.2.7. Edebî Tenkit Eserleri.....	55
2.2.8. Diğer Eserleri	56

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİSTAN GECELERİ ADLI ROMANIN İNCELENMESİ

3.1. Romanın Tanımı	59
3.2. Roman Türleri.....	60
3.2.1. Serüven (Macera) Romanı	60
3.2.2. Polisiye ve Casusluk Romanı	61
3.2.3. Biyografik Roman	61
3.2.4. Yığın Romanı	61
3.2.5. Tarihî / Tarihsel Roman	62
3.3. Romanı Oluşturan Yapısal Unsurlar	62
3.3.1. Olay, Olay Örgüsü.....	63
3.3.2. Zaman ve Mekân	73
3.3.3. Kahramanlar	78
3.3.4. Bakış Açısı ve Anlatım Teknikleri.....	86
3.3.5. Dil ve Üslup	89
SONUÇ.....	95
BİBLİYOGRAFYA.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	103

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zafer HEMEK		
	Numarası	138106011048		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Sedat ŞENSOY		
Tezin Adı	Necîb el-Kılânî ve Türkistan Geceleri adlı romanı			

Necîb el-Kılânî, 1931-1995 yılları arasında Mısır'da yaşamış bir edebiyatçıdır. Yüzu aşkın eser vermiş olan el-Kılânî, gençlik döneminde İhvân-ı Müslimîn hareketinden etkilenmiş, sadece Mısır'ın değil *Türkistan Geceleri* adlı romanında da olduğu gibi tüm dünya Müslümanlarının sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve ortaya koyduğu birçok eserde bu sorunları ele almıştır.

el-Kılânî'nin *Türkistan Geceleri* adlı romanı, Türkistan Müslümanlarının 1931-1951 yılları arasında Rusya ve Çin'in her türlü baskı, zulüm, işkence ve asimilasyonlarına karşı direnişlerinin gerçek öyküsünü anlatır. Bu çalışmada Necîb el-Kılânî'nin hayatı, edebî kişiliği ve Türkistan'da yaşayan Müslümanların varoluş mücadelelerini anlattığı *Türkistan Geceleri* adlı romanı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Edebiyatı, Mısır, Necîb el-Kılânî, Türkistan Geceleri

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Zafer HEMEK		
	Student Number	138106011048		
	Department	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Sedat ŞENSOY		
Title of the Thesis/Dissertation	Najib al-Kilani and his novel named <i>The Nights of Turkistan</i>			

Najib al-Kilani was a literature writer who lived in Egypt between 1931-1995. al-Kilani, wrote more than a hundred books, he was influenced by the Ikhwan Muslimin movement during his youth time. He took part in solving the problems of the muslims not only in Egypt but also all in the world as well as seen in his novel named *The Nights of Turkistan*.

al-Kilani's novel *The Nights of Turkistan* tells the true story of Turkistan Muslims against the oppression, persecution, torture and assimilation of Russia and China between 1931-1951. In this research, the life of Necîb al-Kilani, his personality from literature's perspective and his novel *-The Nights of Turkistan-* in which he recounts the struggle of Muslims living in Turkistan have been discussed.

Keywords: Modern Arabic Literature, Egypt, Najib al-Kilani, The Nights of Turkistan.

TRANSKRİPSİYON

َ : e / a	ُ : u
ِ : ı / i	َ : ê / â
وُ : û	حِ : î
ء : ’	ب : b
ت : t	ث : <u>S</u> , <u>s</u>
ج : c	ح : <u>H</u> , <u>h</u>
خ : <u>H</u> , <u>h</u>	د : <u>D</u> , <u>d</u>
ذ : <u>Z</u> , <u>z</u>	ر : <u>R</u> , <u>r</u>
ز : <u>Z</u> , <u>z</u>	س : <u>S</u> , <u>s</u>
ش : <u>Ş</u> , <u>ş</u>	ص : <u>S</u> , <u>s</u>
ض : <u>D</u> , <u>d</u>	ط : <u>T</u> , <u>t</u>
ظ : <u>Z</u> , <u>z</u>	ع : ‘
غ : <u>Ğ</u> , <u>ğ</u>	ف : <u>F</u> , <u>f</u>
ق : <u>K</u> , <u>k</u>	ك : <u>K</u> , <u>k</u>
ل : <u>L</u> , <u>l</u>	م : <u>M</u> , <u>m</u>
ن : <u>N</u> , <u>n</u>	و : <u>V</u> , <u>v</u>
ه : <u>H</u> , <u>h</u>	ي : <u>Y</u> , <u>y</u>

Not: Türkçede yaygın olarak kullanılan Ali, Ömer ve Abdullah gibi isimler için transkripsiyon kullanılmamıştır. Harf-i tarifler yazılırken “el-....” şeklinde küçük harfle, harf-i cerler ise cümle başında büyük, diğer yerlerde ise küçük harfle yazılmıştır. Arapça eserlerin yazımında ise ilk harf büyük, eğer eser adının içinde ülke, şehir, şahıs veya başka bir kitap adı varsa o da büyük harfle yazılmıştır.

KISALTMALAR

bk.	Bakınız
bs.	Basım, Baskı
b.	Bin, İbn
çev.	Çeviren
c.	Cilt
DİA	Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
d.	Doğumu, doğum tarihi
Erişim	Erişim Tarihi
Hız.	Hazreti
h.	Hicrî
ö.	Ölümü, vefat tarihi
r.a.	Radıyallahu anh
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve selem
s.	Sayfa
sy.	Sayı
thk.	Tahkik eden
ts.	Tarihsiz
TDV	Türkiye Diyânet Vakfı
yy.	Yüzyıl

ÖNSÖZ

Mısır, XX. yy. da edebiyat, sanat ve kültür açısından İslâm dünyasını etkileyen başlıca ülkelerdendir. Bu dönemde Mısır'da pek çok ilim adamı, yazar ve sanatçı ortaya koyduğu ürünlerle İslâm dünyasını etkilemişlerdir. Tıp ilimleri dâhil olmak üzere edebiyatın birçok türünde yüzü aşkın eserler vermiş olan Necîb el-Kîlânî de Mısır coğrafyasının yetiştirdiği önemli şahsiyetlerdendir.

Mısır'da yetişen bazı edebiyatçılar, Hasan el-Bennâ'nın liderliğini yaptığı İẖvân-ı Müslimîn Teşkilâtı'nın görüş ve fikirlerinden etkilenmişlerdir. el-Kîlânî de, bu yazarlardan bir tanesidir. Onun ortaya koymuş olduğu eserlerde bu etkilenmeleri görmek mümkündür. *Türkistan Geceleri*, *Cakartalı Kız*, *Kuzey Kahramanları* ve *Kara Gölge*, gibi romanlarında sadece Mısır halkının sorunlarını dile getirmemiş, dünya Müslümanlarının sorunlarıyla da ilgilenmiştir. Bu anlamda edebiyata getirdiği fikir ve bakış açısıyla el-Kîlânî, İslâmî edebiyatın öncüsü olarak kabul edilir.

el-Kîlânî'nin *Türkistan Geceleri* adlı romanı, Türkistan Müslümanlarının 1931-1951 yılları arasında Rusya ve Çin'in her türlü baskı, zulüm, işkence ve asimilasyonlarına karşı direnişlerinin gerçek öyküsünü anlatır. el-Kîlânî, Arap dilini ustalıkla kullanarak, tüm romanlarında olduğu gibi toplumun herkesiminin anlayacağı şekilde bir eser meydana getirmeyi başarmış ve ortaya koyduğu romanıyla da Müslümanların haklı davalarını dünyaya duyurmayı başarmıştır. Tüm bu yönleriyle roman, dikkatimizi çekmiş olup, Arap dili ve belâgatı açısından incelemeye değer bulunmuştur.

Çalışmada, öncelikli olarak el-Kîlânî'nin kendi eserlerinden istifade edilmiş ve konu ile ilgili yazılmış Arapça-Türkçe tez, makale ve kitaplardan faydalanılmıştır. Ayrıca internet ortamından da faydalanılmış ve elde edilen bilgiler analiz edilerek kullanılmaya çalışılmıştır.

Tezin hazırlık aşamasında kendisinden çokça istifade ettiğim, her türlü özveri ve gayretini benden esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Sedat ŞENSOY hocama teşekkürlerimi sunarım.

Zafer HEMEK
KONYA-2019

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

1931-1995 yılları arasında Mısır'da yaşayan Necîb el-Kîlânî, yüzü aşkın eser vermiş olup özellikle de İslam dünyasında romanlarıyla ön plana çıkmıştır. Çalışmada, Necîb el-Kîlânî'nin hayatı, edebî ve fikrî yönü, etkilendiği şahsiyetler, İslâmî edebiyata katkıları ve eserleri konu edinilmiş, onun meşhur romanlarından biri olan *Türkistan Geceleri*, Arap dili ve belâgatı açısından incelenmiştir.

B. Araştırmanın Amacı

XX. y.y. Modern Mısır edebiyatçılarından ve aynı zamanda ortaya koyduğu fikirleriyle İslâmî edebiyatın öncüsü olan Necîb el-Kîlânî'nin hayatı, eserleri ve onun en başarılı romanlarından biri olan *Türkistan Geceleri*, adlı eserinin Arap dili ve belâgatı açısından incelenmesidir.

C. Araştırmanın Önemi

Necîb el-Kîlânî, ortaya koyduğu fikir ve eserleriyle İslâmî edebiyatın öncüsü olmuş, romanlarında Mısır'ın toplumsal sorunlarını ele almasının yanında İslâm ümmetinin sorunlarını da konu edinmiştir. Eserleri birçok televizyon dizisi ve filmine ilham olmuş, ulusal ve uluslararası birçok ödül elde etmiştir. Romanlarından bazıları Türkçe'ye çevrilen yazar ve eserleri hakkında ülkemizde yeteri kadar akademik çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma, görüş ve fikirleriyle XX. yy. Arap edebiyatına yön vermiş olan el-Kîlânî'nin hayatı, eserleri ve onun en meşhur romanlarından biri olan *Türkistan Geceleri* adlı romanını Arap dili ve belâgatı açısından gün yüzüne çıkarmayı hedeflemektedir.

D. Araştırmanın Yöntemi

Öncelikle yazarın kendi hayatı hakkında yazmış olduğu eserlerin orijinalinden istifade edilmiş olup daha sonra kendisi hakkında yazılan kitap, makale ve tezlere ulaşılarak nitel araştırma yöntemlerinden olan metin tarama yöntemiyle kaynaklar taranmış ve toplanan bilgiler analiz edilerek yazılmıştır.

E. Araştırmanın İeriği

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde modern Arap edebiyatı ve Mısır'da roman konuları kısaca ele alındı. Birinci bölümde, 1931-1995 yılları arasında Mısır'da yaşamış olan Necib el-Kilani'nin yetiştiği ortam, tahsil hayatı, edebî hayatı, ailesi ve çocukları, aldığı görev ve ödüller, etkilendiği kişiler, İslami edebiyata olan katkıları, kişiliği ve eserleri anlatılmaktadır. İkinci bölümde, roman ve roman türleri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Necib el-Kilani'nin *Türkistan Geceleri* adlı romanı olay örgüsü, zaman-mekân, kahramanlar, dil-üslup, bakış açısı ve anlatım teknikleri bakımından incelenmiştir.

1. Modern Arap Edebiyatı ve Mısır'da Roman

Fransızlar'ın 1798 yılında Napolyon Bonapart (ö. 1821) tarafından gerçekleştirildiği işgal, üç yıl sürmüş olup aynı zamanda bu süre zarfında Mısır'da yeni bir dönemi başlatmıştır.¹ Ortadoğu'daki siyasal gelişmeler, ülkelerin sosyal ve siyasal yapılarını etkilediği gibi edebiyatı da etkilemiştir. Napolyon'un, Mısır'ı işgaliyle birlikte modern edebiyatın Mısır'da başladığı söylenebilir.² Arap edebiyatının öncesi ve sonrasıyla kesin olarak bu tarihte değiştiği söylenemez ancak bu tarih, değişimin başlangıcı olarak kabul edilebilir. XVIII. yy. ın sonlarında Osmanlı Devleti'nin iktisâdî ve siyâsî açıdan durumunun kötüleşmesi üzerine Napolyon 35 bin kişiden müteşekkil bir donanmayla 2 Temmuz 1798 tarihinde önce İskenderiye, sonra da Kahire'yi işgal eder.³ İçerisinde bilim adamları ve sanatçıların bulunduğu bir heyetle Mısır'a gelir. Amacı, eski Mısır uygarlığını inceleyip araştırmak, ekonomik bakımdan geri olan Mısır'ı Avrupa'nın bilim, teknik ve sanayisinden istifade ederek kalkındırmak ve buralardan elde edilen gelirleri Batıya aktarmaktır. Bu dönemde bilim adamları Mısır'ın zenginliklerini araştırıp tesbit ettiler ve bunlardan faydalanma yollarını aradılar.⁴ Napolyon, Mısır'da Fransızca eğitim veren iki okul, enstitü, kimya laboratuvarları, rasathaneler, kumaş fabrikaları, kütüphane, matbaa ve iki gazete kurar,⁵ Fransız tiyatro eserlerinin gösterilmesi için tiyatro açar. Bilim ve sanat alanında pek çok araştırmalar yapılır.⁶ 1789-1801 yılları arasında edebiyatçılar tarafından *en-Nahda* (*Uyanış*) adı verilen ilmi ve kültürel kalkınma döneminde tercüme faaliyetleri artar.⁷ Bu dönem Arap dünyasının kültürel rönesansı olarak kabul edilir.⁸

1801 yılında Osmanlı Devleti, Fransızların Mısırdan çıkarılması için Mehmet Ali Paşa (ö.1849) komutasında bir ordu gönderir. Mehmet Ali Paşa 1803'te Fransızları Mısır'dan çıkartır ve Mısır valisi olur. Mehmet Ali Paşa Mısır'da uzun vadeli askerî,

¹ Hilal Görgün, "Mısır", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 1989, XXIX, 569-575.

² Ahmet Kâzım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2015, s. 14.

³ Ahmet Savran, *19. Yüzyıl Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1991, s. 1.

⁴ Görgün, "Mısır", *DİA*, XXIX, 569-575.

⁵ Bu gazetelerin isimleri, el- Eş'uru'l-Mısri ve Berîdu Mısır'dır. Geniş bilgi için bk. Ahmet Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebî'l-'arabî*, Dar'u nehdati Mısır, Kâhire, ts., s. 416.

⁶ Rifat Uçarol, *Siyâsî Tarih* (1789-2001), Der Yayınları, İstanbul, 2008, s. 89.

⁷ Ömer ed-Desûkî, *Fi'l-edebî'l-hadîs*, Dâru'l-fikri'l-'arabî, Kahire, 2000, I, 37-39.

⁸ Corcî Zeydân, *Târîhu'âdâbi'l-luğati'l-'arabiyye*, Dâru'l-hilâl, Kahire, ts., IV, 11.

idarî ve iktisadî reformlar⁹ ile ülkede ilmî açıdan bir kalkınma dönemi başlatır. 1813 yılında ilk defa Avrupa'ya öğrenci gönderilir sonraki yıllarda bu öğrenci sayısı daha da artar. Bu öğrenciler Avrupa edebiyatıyla ilk tanışan ve Mısır'da edebî canlanmayı başlatan kişilerdir. Mısır'da, batı tarzı eğitim veren okullar açılır. Avrupa'ya heyetler gönderilir. 1821 yılında Bulak matbaası açılır. Bu matbaada Arapça, Türkçe ve Farsça klasik eserler ve Mısır'ın ilk resmî gazetesi sayılan *Jurnâlu'l-hudûvî* basılır. Tercüme ve yayın faaliyetleri desteklenir. Bu dönemde bir tercüme bürosu açılır ve başına da Rifâ'a Râfi' et-Ṭaḥṭâvî (ö.1873) getirilir.¹⁰

et-Ṭaḥṭâvî, aynı zamanda Avrupa'ya heyet olarak gönderilen öğrencilerden de sorumlu kişidir.¹¹ 1826-1831 yılları arasında¹² Fransada kalan et-Ṭaḥṭâvî, bu dönemde Fransız dili ve edebiyatını çok iyi bir şekilde öğrenmiş, akademik çalışmaya önem vermiş, gazete ve dergileri sürekli takip ederek, kültür ve dilini geliştirmiştir.¹³ Ṭaḥṭâvî, 1831'de Fransa'dan döner ve *Taḥlîşu'l-ibrîz fî telhîsî Bârîz* adlı eserini yazar. Bu eserinde Paris'te edinmiş olduğu tecrübe ve gözlemlerini anlatır.¹⁴ Modern anlamda çeviri faaliyetleri et-Ṭaḥṭâvî ile başlar. Mısır'lı yazar Rifâ'a Râfi' et-Ṭaḥṭâvî'nin Fransız papaz Fenelon'un yazdığı *les Aventure de Telemaque* adlı romanını *Mevâku'l-eflâk fî aḥbâri tilimmâk* ismiyle Arapçaya tercüme etmesi Arap edebiyatında modern romanın başlangıcı kabul edilir.¹⁵ Bu çeviri hareketini te'lif hareketleri takip etmiştir. Bu eser modern Arap edebiyatında Fransızca'dan Arapça'ya çevrilmiş ilk roman olarak kabul edilir.¹⁶ et-Ṭaḥṭâvî, Modern Mısır'da vatanın anlamı ve milliyetçilikten bahseden ilk kişi olup bu yönüyle Montesquieu'nun (ö. 1755) fikirlerinden etkilenmiştir. O, modern Mısır'ı, Firavun dönemi Mısır'ın devamı olarak görmüş ve o döneme lanet yağdırmamıştır. et-Ṭaḥṭâvî bu fikirleriyle ilerde Tevfik el-

⁹ Görgün, "Mısır", *DİA*, XXIX, 569-575.

¹⁰ Rifâ'a Râfi' et-Ṭaḥṭâvî, *Paris Gözlemleri*, çev.: Cemil Çiftçi, Ses Yayınları, İstanbul 1992, s. 13.

¹¹ Cihaner Akçay, *Rifâ'a Râfi' et-Ṭaḥṭâvî (Hayatı, Edebi Kişiliği ve Toplumsal Konulardaki Düşünceleri)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992, s. 9.

¹² Savran, *19. Yüzyıl Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, s. 35.

¹³ Muhammed, Sawaie, "Rifâ'a Râfi' et-Ṭaḥṭâvî ve Modern Arap Edebiyat Dilinin Leksikolojik Gelişimine Katkısı", çev.: Şener Şahin, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, 165-171, sy. II, 2005.

¹⁴ et-Ṭaḥṭâvî, *Paris Gözlemleri*, s. 12.

¹⁵ Rahmi Er, "Roman", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, XXXV, 164-166.

¹⁶ Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, s. 16, 27.

Hakîm (ö. 1987), Muhammed Hüseyin Heykel (ö. 1956), Selâme Mûsâ (ö. 1958) gibi Mısırlı entelektüellerin savunduğu firavunculuk akımının ilk tohumlarını eken kimsedir.¹⁷

Mısır'da yönetimin Mehmet Ali Paşa'dan sonra torunu Hidiv İsmail Paşa'nın (ö.1895) eline geçmesiyle birlikte ilim ve kültür alanında ilerleme başlar. Edebî faaliyetler özgürlüğün bulunduğu yerlerde kolayca yayılır ve kök salarlar. Hidivlerin hoşgörüsü sebebiyle Mısır ve özellikle de Kahire, edebiyatta ana merkez konumuna gelmiştir. Bu dönemde; modern Arap tiyatrosunun öncülerinden olan Necîb Süleyman el-Haddâd (ö. 1899), Alexandre Dumas'dan (ö. 1870) *el-Fursânu's-selâse* (Üç Silahşör), Yûsuf Âsaf (ö. 1938), Jules Verne'den (ö. 1905) *et-Tavâf havle'l-arđ fi semânîne yevmen* (Seksen Günde Devriâlem), Ya'kûb Şarrûf (ö. 1927), Walter Scott'tan *Kalbu'l-esed* (Aslanın Kalbi), Yûsuf Es'ad Dâğır (ö. 1981), Pierre Loti'den (ö. 1923) *el-Ecnihatu'l-mutekessira* (Kırık Kanatlar), Hâfız İbrâhim (ö. 1932) Victor Hugo'dan *el-Bu'esâ* (Sefiller) adlı eserleri tercüme etmişlerdir.¹⁸

Mısırdaki yayın hayatına başlayan gazete ve dergiler diğer Arap ülkelerinde de varlığını hissettirir. Mısır'da gayri resmî ilk bağımsız gazete 1866 yılında *Vâdi'n-Nîl* adı altında Abdullah Ebu's-Suûd (ö. 1878) tarafından kurulmuştur. Beyrût'ta 1866 yılında Beyrût-Amerikan Üniversitesi, 1874 yılında el-Kıddîs Üniversitesi, 1906 yılında Mısır Üniversitesi, 1870 yılında milli bir kütüphane olan Dâru'l-Kutubi'l-Mışrıyye, ve 1871 yılında Dâru'l-'Umûm Fakültesi kurulur. Bu fakülte Arap dili ve edebiyatı'nın gelişmesine büyük katkı sağlar. Batı edebiyatı'nın klasik eserleri Arapça'ya tercüme edilir.¹⁹

1850'lerde siyasî sebeplerle Lübnan'dan Mısır'a göç eden Hıristiyan Arapların Modern Arap Edebiyatı'na büyük katkıları olmuştur. Diğer bir grup Hıristiyan da Avrupa ve Latin Amerika'ya göç ederek modern Arap edebiyatında önemli bir yeri

¹⁷ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, Hece Yayınları, İstanbul, 2015, s. 15.

¹⁸ Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, s. 14-15., 'Azize Muraydan, *el-Kışsatu ve'r-rivâye*, 1. bs., Daru'l-fikri'l-muâsir, Şam 1980, s. 19.

¹⁹ Mehmet Yalar, *Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Emin Yayınları, Bursa, 2009, s. 89.

olan *el-Mehcer* ekolünü oluşturmuşlardır.²⁰ Günümüzde, halen günlük olarak basılan *el-Ehrâm* gazetesi, bu göçmenlerden Selîm (ö. 1892) ve Bişâre Hâlîl Taqlâ (ö. 1901) kardeşler tarafından 1875 yılında kurulmuştur. Yine kendisi de bir göçmen olan Lübnan kökenli Corcî Zeydân (ö.1914), günümüzde de aynı adla basılmakta olan *el-Hilâl* dergisini 1892 yılında kurmuştur.²¹ 1891-1914 yıllarında Corcî Zeydân'ın kaleme aldığı, İslâm ve Arap tarihinin çeşitli devrelerini içeren yirmi iki romanı, modern Arap romanının doğması ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.²²

XIX. yy. in sonlarında Mısır'da çıkan gazete ve dergiler, modern hikâye ve roman türünün Arap edebiyatına girmesine büyük katkıda bulunmuştur. Avrupa kültürü ve düşüncesinin tam olarak Mısır'a girmesi ve Mısır'ın batı sömürgesi olması 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte olmuştur. Arap edebiyatına batı tarzında roman ve hikâye tercüme yoluyla girmiştir. İlk tercüme çalışmaları Selîm el-Bustânî (ö.1884) ve Corcî Zeydân tarafından gerçekleştirilir. 1870'li yıllarda Lübnan'da Selîm el-Bustânî'nin *el-Cinân* dergisi için kaleme aldığı bir dizi tarihî ve sosyal içerikli roman, Arap tarihî roman türünün ilk örnekleri kabul edilir.²³ Corcî Zeydân, Arapça olarak ilk tarihî roman yazarlardandır. Lübnanlı Hristiyan bir âilede dünyaya gelen Corcî Zeydân, ününü yazmış olduğu yirmi iki adet tarihî romandan alır. Hristiyan olmasına rağmen yazmış olduğu tarihî romanlarında İslâm dünyasını genel olarak olumlu bir şekilde ele almıştır.²⁴

Selîm el-Bustânî ve Corcî Zeydân'ın ardından Mısır'da 'Âdil Kâmil (ö. 2005), Ali el-Cârim (ö.1949), Muhammed Saîd el-'Uryân (ö. 1964), Muhammed Ferîd Ebû Hâdîd (ö. 1967), Abdülhamîd Cûde es-Sehhâr (ö. 1974), Farağ Antûn (ö. 1922), Ali Ahmed Bâkeşîr (ö. 1969), Necîb Mahfûz (ö.2006), Zeyneb Fevâz (ö. 1914), Ya'kûb Sarrûf (ö. 1927), Lebîbe Hâşim (ö. 1947) gibi yazarların çalışmalarıyla roman türü olgunlaşarak devam etmiştir.²⁵

²⁰ İbrahim Ethem Polat, "Mehcer Edebiyatından İki Örnek", *Nüsha Dergisi*, sy. 3, 2003.

²¹ Abdullatif Hamza, *Kıssatu's-sıhâfeti'l-'arabiyye fî Mısr*, 2. bs., Daru'l-fikri'l-'arabî, Kahire, 1985. s. 27.

²² Er, "Roman", *DİA*, XXXV, 164-166.

²³ Er, "Roman", *DİA*, XXXV, 164-166.

²⁴ Jacop M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, çev.: Bedrettin Aytaç, Gündoğan Yayınları, İstanbul 1994, s. 16.

²⁵ Er, "Roman", *DİA*, XXXV, 164-166.

1870 yılında ise ulusal fikir ve tepkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Cemaleddîn Efgânî (ö.1897), bu dönemde Mısır'ı Avrupa'nın etkisinden kurtarmak istemiştir. Efgânî'nin Mısır'a gelmesiyle dînî düşüncede ıslah ve reform fikri, tartışılmaya başlandı. Onun talebesi 'Abduh ise, modern bilimle İslâm'ın birbirine zıt olmadığı, bu ikisinin bağdaşabileceği fikrini savundu.²⁶ Cemaleddîn Efgânî ve Muhammed 'Abduh'un (ö. 1905), 1884 yılında çıkardıkları *el-'Urvetu'l-vuṣṣkâ*, adlı dergi, Mısır'lı aydınlar üzerinde etkili olmuştur.²⁷ *el-'Urvetu'l-vuṣṣkâ*, dönemin en fazla okunan Arap dergisi olmuş, daha sonra İngilizler tarafından yasaklanmıştır.²⁸ 'Abduh'un öğrencilerinden olan Muhammed Reşîd Rıza (ö. 1935), ve Ali 'Abdürrâzık (ö. 1966) ise hocalarının fikirlerini devam ettirmişlerdir.²⁹

XX. yy. başlarından itibaren Mısır'da ve Lübnan'da roman, çeşitli sosyal, siyasal görüşleri aktarmada ve kadının toplum içindeki rolünü sorgulamada bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.³⁰ Batı'nın ilim ve fikirlerinden etkilenen Kâsım Emîn 1899 yılında kadının toplumsal hayata katılımı ile ilgili *Tahrîru'l-mer'e* adlı kitabını yazar.³¹ Lübnanlı Cıbran Halil Cıbran'ın (ö. 1931) hikâyelerinde ve *el-Ecnihatu'l-mutekessira* adlı romanında bu anlamda kadının toplumsal konumu ve gelenekleşmiş ahlak anlayışına karşı eleştiriler görülür. Mısır'da Mustafa Luţfî el-Menfelûţî'nin (ö. 1924) hikâyelerinde ise, modernizm, kadının toplumsal konumu, dînî ve ahlâkî değer yargıları gibi konular benzer yaklaşımla, fakat geleneği de koruyarak anlatılır. Aynı zamanda el-Menfelûţî, yabancı dillerden ve özellikle de Fransızca'dan yapılan tercümeleri Mısır dili ve kültürüne ustalıkla uygulayan bir kişidir.³² Necîp Mahfûz'a ait *el-Kâhiretu'l-cedîde*, *Zukâku'l-Midaq*, *Hânu'l-Halîlî* ve Abdurrahmân eş-Şarkâvî'ye (ö. 1987) ait *el-Fellâh*, *Kulûb hâliye*, ve *el-Ard*, romanları ise sosyal içerikli romanlara örnek olarak verilebilir.³³

²⁶ Görgün, "Mısır", *DİA*, XXIX, 577-584.

²⁷ Muhammed Hüseyin Heykel, *el-Edebu ve'l-hayâtu'l-Mısriyye*, Daru'l-hilâl, Kuveyt, 1992, s. 236.

²⁸ Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, s. 48-49.

²⁹ Görgün, "Mısır", *DİA*, XXIX, 577-584.

³⁰ Muhammed 'Ubeydullah, *er-Rivaye ve kıssa kaşîra 'inde'l-'Arab*, s. 5. www.philadelphia.edu.jo (Erişim: 17.11.2018)

³¹ Görgün, "Mısır", *DİA*, XXIX, 577-584.

³² Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-'Arabî el-mu'asır fi Mısır*, Dâru'l-ma'ârif, Mısır 1961, s. 229.

³³ İbrahim es-Se'âfîn, *Tatavvuru'r-rivâyeti'l-'Arabiyyeti'l-hadîse fi bilâdi's-Şâm 1870-1967*, Dâru'l-menâhil, Beyrût, 1987, s. 31.

Modern Mısır'ın politikacısı olarak kabul edilen Mustafa Kâmil (ö. 1908), *el-Livâ* gazetesini 1900 yılında çıkartarak fikirleriyle milli bir ruhun oluşmasına katkı sağlamıştır. Arkadaşlarıyla birlikte *el-Hızbu'l-vaṭanî*'yi kurarak, Mısır'da milliyetçi bir hareketi temsil etmiştir. Konuşma ve yazılarında daha çok, toplumun nasıl birlik ve beraber olması gerektiği üzerinde durmuştur.³⁴

1920'lerde Tâhâ Hüseyin (ö.1973) ve Muhammed Hüseyin Heykel gibi Arap ve İslâm medeniyetine karşı ürünler ortaya koymuş olan pek çok aydın, 1930'lu yıllarda yön değiştirerek Hz. Muhammed, dört halifenin hayatı ve Müslüman kitlelerin sorunları üzerinde yazmaya başladılar. Heykel, *Zeyneb* adlı eseriyle içerik ve üslup bakımından batı tesirinden kurtulmaya çalışan özgün yazarlardandır. Bu hikâye köy hayatını geniş ve derin bir şekilde tasvîr eden ilk roman sayılır.³⁵ Heykel'in bu romanı, zaman, mekân, vak'a ve kahramanlar gibi romanın unsurlarını barındıran ilk Mısır romanı kabul edilir.³⁶ Muhammed Heykel, Batının maddeciliğine karşı, doğunun maneviyatçılığını ön plana çıkartmıştır. Tâhâ Hüseyin de ortaya koyduğu eserlerin bir kısmında toplumsal eşitlikten bahsetmiştir. Tâhâ Hüseyin'e göre toplumsal eşitliğin olmayışı, toplumun bozulmasına ve fesadına sebep olmaktadır.³⁷ Tevfik el-Hâkîm'in *'Usfûr mine'ş-şark* adlı romanında da bu tartışmalara yer verilir.³⁸ 1920'li yıllarda Mahmûd Tâhir Lâşîn (ö. 1954), Hüseyin Fevzî (ö. 1988), Yahyâ Hâkkî (ö. 1962) gibi modern yazarların kurmuş olduğu *el-Fecr* adlı gazetede yayınlamış oldukları hikâye, roman ve çevirilerle bu alana olan ilgi artar.³⁹ Daha sonra ise Tâhâ Hüseyin, *Eyyâm*, Mahmûd 'Akkad (ö.1964), *Sâra*, Tevfik el-Hâkîm, *Ehlu'l-kehf* adlı eseriyle özgün çalışmalar ortaya koymuşlardır.⁴⁰

II. Dünya Savaşı sonrası milliyetçi akımların ortaya çıkması ve güçlenmesi, siyâsî anlamda Arap dünyasında bağımsızlık çabaları, Filistin savaşı, kentleşme, okuryazarlığın artması, toplumun refah seviyesinin artması gibi önemli olaylar yazarları

³⁴ Albert Hourani, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, çev.: Hüseyin Yılmaz, Latif Boyacı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 221-227.

³⁵ M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 25.

³⁶ Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, s. 64.

³⁷ Hüseyin Yazıcı, *The Short Story in Modern Arabic Literature*, Kahire, 2004, s. 41.

³⁸ Er, *Modern Mısır Romanı*, s. 50.

³⁹ Er, "Roman", *DİA*, XXXV, 164-166.

⁴⁰ Ahmet Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabi*, s. 433-434.

sosyal ve siyasal içerikli ürünler ortaya koymaya yöneltti. Bu dönemde modern Arap romanı, en olgun ürünlerini verir.⁴¹ Mısır'da nobel edebiyat ödülü sahibi Necîb Mahfûz, Abdurrahmân eş-Şarkâvî, Yûsuf İdrîs (ö. 1927), Laîfe ez-Zeyyât (ö. 1996), Suriye'de Hânnâ Mîne (d. 1924), Fâris Zerzûr (ö. 2004), Edîb Naḥvî (ö. 1998), Abdusselâm el-'Uceylî (ö. 2006), Irak'ta Ğâib Tu'me Fermân (ö. 1990) ve Filistin'de Ğassân Kenefânî (ö. 1972) gibi yazarlar toplumcu-gerçekçi romanlar yazarlar.⁴²

1960'lı yıllarda sosyalizmin Arap dünyasında etkili olmasıyla birlikte Roman yazarlarının ürünlerinde bu akımın etkileri görülür. Ayrıca bu dönemde Mısır'da Selvâ Bekr (d. 1949), Laîfe ez-Zeyyât, Elîfe Rıf'at (ö. 1996), Nevâl es-Sa'dâvî (d. 1931), Lübnan'da, Leylâ Ba'lebekkî (d. 1937), Hânân eş-Şeyḥ (d. 1945), Emîlî Naşrullah (ö. 2018), Hudâ Berekât (d. 1952), Suriye'de, Ğâde es-Semmân (d. 1942), Filistin'de Liyâne Bedr (d. 1950) ve Seḥar Ḥalîfe (d. 1942) gibi çok sayıda kadın roman ve hikâye yazarı eser ortaya koyar.⁴³

XX. yy. ın ikinci yarısında, Seyyid Kûṭub (ö. 1966) gibi bazı Arap yazarları, İslâmî Edebiyat diye nitelendirilen yeni bir edebi hareketi oluşturmuşlardır. Seyyid Kûṭub yazmış olduğu *İslâmî Edebiyat* adlı makalesiyle ilk kez bu alanla fikrini ortaya koyar.⁴⁴ Kûṭub'un başlatmış olduğu bu akımı kardeşi Muhammed Kûṭub (ö. 2014), *Menhecû'l-fenni'l-İslâmî* adlı kitabını yazarak devam ettirir. Muhammed Kûṭub, İslâmî sanatlarla ilgili bazı usul ve esaslar belirler, şiir, hikâye ve tiyatro gibi sanat türleriyle ilgili İslâmî örnekler sunar.⁴⁵

İslâmî edebiyatın temsilcilerinden biri olan Necîb el-Kîlânî ise Muhammed Kûṭub'dan sonra onun eserini tamamlayıcı olarak *el-İslâmiyye ve'l-meẓâhibu'l-edebiyetu* adlı kitabı yazar. el-Kîlânî'nin, İslâmî edebiyat ile ilgili diğer eserleri şunlardır. *Âfâku'l-edebi'l-İslâmî*, *Rıḥletî me'al-edebi'l-İslâmî*, *Medḥal ile'l-edebi'l-İslâmî*.⁴⁶

⁴¹ Allen Roger, "Edebiyat Tarihi ve Arap Romanı", çev.: Faruk Çiftçi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, sy. 6, s. 129-150.

⁴² Er, "Roman", *DİA*, XXXV, 164-166.

⁴³ Er, "Roman", *DİA*, XXXV, 164-166.

⁴⁴ Seyyid Kûṭub, *Fî't-târihi fikretun ve minhâc*, Daru's-şurûk, Kahire, 1967, s. 11.

⁴⁵ Muhammed Kûṭub, *İslâm Düşüncesinde Sanat*, çev.: Akif Nuri, Fikir Yayınları, İstanbul, 1979, s. 385

⁴⁶ Necîb el-Kîlânî'nin bu eseri *İslâmî Edebiyata Giriş* adı altında Ali Nar tarafından Türkçeye çevrildi.

1970'lerden itibaren birçok yazar romanda çeşitli biçim ve teknik denedi. Bu alanda Mısırlı Abdülhakîm Kâsım (ö. 1990), Edvar el-Ḥarrâṭ (ö. 2015), Şun‘ullah İbrâhîm (ö. 1937), Bedr ed-Dîb (ö. 2005); Suriyeli Zekeriyâ Tâmer (ö. 1931); Lübnanlı İlyâs Ḥûrî (Ö. 1948), Ḥanân eş-Şeyḥ; Faslı Muhammed Şukrî (ö. 2003) ve Muhammed Zefzâf (ö. 2001); Ürdünlü Ğâlib Helesâ (ö. 1989) önemli isimlerdir.⁴⁷

1988'de Nobel Edebiyat Ödülü kazanan Necîb Mahfûz ise, modern Arap edebiyatında eserleri en çok okunan ve tartışılan yazarlardandır. Mahfûz'un Arap edebiyatında önemli bir yeri vardır. Onun sayesinde Arap romanı sanatsal bir yapı ve üslûba kavuşmuştur. Hikâyelerinde Mısır'ın toplumsal, dînî, siyâsî ve felsefî sorunlarını dile getirmiştir.⁴⁸ Mahfûz, Mısır halkının acı ve kederlerini başarılı bir şekilde eserlerine yansıtmıştır.⁴⁹

Doğu Akdeniz ve Mısır dışında yaşayan Arap yazarların da katkılarıyla 1980'den sonra roman yazımında büyük bir artış oldu. Özellikle Cezayir, Fas ve Tunus'ta, Fransızca'dan daha çok Arapça yazan yazarların sayısının artması modern Arap romanının serüvenine önemli katkılar sağlamıştır.⁵⁰

⁴⁷ Er, "Roman", *DİA*, XXXV, 164-166.

⁴⁸ Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Vadi Yayınları, Ankara 2012, s. 157.

⁴⁹ Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, s. 24, 84.

⁵⁰ Er, "Roman", *DİA*, XXXV, 164-166.

BİRİNCİ BÖLÜM
NECÎB el-KÎLÂNÎ'NİN HAYATI ve ESERLERİ

2.1. HAYATI

2.1.1. Adı, Doğum Yeri ve Nesebi

Tam adı *Necîb b. ‘Abdullatîf b. İbrâhim el-Kîlânî*’dir.⁵¹ Necîb el-Kîlânî, Mısır’ın el-Ğarbiyye vilayetinin Ziftâ şehrine bağlı Şerşâbe köyünde 1931 yılı haziran ayının başında dünyaya geldi.⁵² Şerşâbe köyü Kahire’ye 90 km. ve Tanta şehrine 20 km. uzaklıkta bulunuyordu. Tanta şehri, İskenderiye’den sonra denize kıyısı olan en büyük şehirlerden biridir. Kahire ve İskenderiye’den sonra Mısır’ın üçüncü büyük şehri olarak kabul edilir.⁵³

Babası Abdullatîf el-Kîlânî, ziraatle uğraşıyordu.⁵⁴ Annesi, köyün büyük ve meşhur âilelerinden biri olan Şâfiî âilesindendi. Şâfiî âilesinin maddi durumu iyi olup çocuklarının modern okullarda ve Ezher’de okumalarına önem verirdi. el-Kîlânî’nin doğumundan 13 ay sonra Emîn, daha sonra Mahmûd adlı kardeşi dünyaya gelir. İsmi zikretmediği bir de kız kardeşi vardır.⁵⁵

Baba tarafından dedesi İbrâhim şahsiyetli bir insandı. Zengin olmamasına rağmen köyde sevilen, sözü dinlenen, kendisine itaat edilen bir insandı. Necîb’in tüm işlerini o üstlenmişti. Yeme, içme ve giyinme işleriyle de ninesi Mübâreke ilgileniyordu. Ninesi Mübâreke, özellikle dedesinin 1936 yılında vefât etmesinden sonra Necîb’in her şeyiydi. Necîb, ona “Teyzeciğim!” diye hitap ederdi.⁵⁶

Anne tarafından dedesi ise Hacı Abdulkadîr eş-Şâfiî, insanlar tarafından sevilen salih ve hoşgörülü bir insandı. Pamuk ticaretiyle uğraşıyordu. Ticaret şartları zaman zaman kötüleşse de asla faizle iştiğal etmemişti. Hayır işlerinde kimse onunla yarışamazdı. İlmi ve ilim adamlarını severdi. el-Kîlânî’nin iyi bir eğitim alması için maddî ve manevî destekte bulunmuştur. el-Kîlânî, dedesinin ahlâkından çok etkilendiğini ifade eder.⁵⁷

⁵¹ Abdullah bin Salih el-‘Arîni, *el-İtticâhu’l-İslâmî fî a‘mâli Necîb el-Kîlânî el-kışaşîyye*, 2. bs., Dâr’u kunûzi İşbîliya, Riyâd, 2005, s. 11., el-Müsteşâr Abdullah el-‘Ukayl, *Min ‘a’lâmi’d-da’ ve ve’l hareketi’l İslâmiyye el-muâşîra*, 8. bs., Dâru’l-beşîr, Kahire, 2008. s. 1203.

⁵² İsmail Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, İstanbul, 2016, ek-II, 65-67.

⁵³ el-Kîlânî, *Muzekkîrâtü’l-duktûr Necîb el-Kîlânî*, Kahire, 1996, s. 7-52.

⁵⁴ el-‘Arîni, *el-İtticâhu’l-İslâmî...*, s. 11.

⁵⁵ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, s. 16.

⁵⁶ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, s. 12.

⁵⁷ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, s. 16.

2.1.2. Tahsil Hayatı

Şerşâbe Köyü'nde eğitim kurumu olarak yalnız ilkokul mevcut idi. Bu ilkokula sabahleyin kızlar, öğleden sonra ise erkekler giderlerdi. Ayrıca Arapça ve Kur'an-ı Kerim derslerinin verildiği Kur'an mektepleri vardı. Necîb el-Kîlânî, dedesi tarafından dört yaşında dînî ilimleri öğrenmek için Kur'an mektebine götürülür. Necîb, bu mektepte okuma-yazma, temel matematik bilgileri, Kur'an-ı Kerim, bazı hadîs-i şerîfler, siyer, millî ve dînî şiirler, Allah'ın isimleri ve bazı Kur'an kıssalarını öğrendiğini ifade eder.⁵⁸

Yedi yaşına geldiğinde de köy ilkokuluna gitmiştir. İlkokulda eğitim mecburî olup, çocuğunu okula göndermeyen velilere para cezası verilirdi. Necîb sabahleyin *Tahfîzu'l-Kur'an* adı verilen Kur'an mektebine, öğleden sonra ise köy ilkokuluna devam eder. İlkokulda iyi bir eğitim almaz. Orada verilen dersler Necîb'e göre son derece basittir. İlkokulda verilen derslerin çoğunu Kur'an mektebinde öğrenmiştir. İlmî hayatının şekillenmesinde hocalarından eş-Şeyh Muhammed Dervîş'in büyük katkıları olmuştur.⁵⁹

Köyünde aldığı eğitimden sonra 5 km. uzaklıkta Sinbât Köyü'ndeki Amerikan İlkokuluna gider. Günlük 10 km. yürüyordu. Durumu iyi olanlar eşek üzerinde gidip geliyorlardı. Dedesi onun bu okula gitmesini istiyordu. Bu okul bölgede İngilizce eğitim veren tek okul idi. Okulun yaptığı seviye tespit sınavında başarı elde eder ve ikinci sınıftan başlar.⁶⁰

Amerikan Okulu çok disiplinli bir okuldu. Özellikle hocalarından Anjela Efendi'den ve onun disiplininden çok bahseder. el-Kîlânî, buraya dair anılarını daha sonra Mısır hikâyeleri dergisinde *el-Ġurabâ* ismiyle yayımlamıştır. Sonra bu hikâyeleri ve benzerlerini *'Inde'r-rahîl* adı altında bir kitap haline getirmiştir. Bu dönem maddî açıdan çok meşakkatli geçmemiştir. Çünkü o, âilesine tarlada pamuk, mısır, buğday ekiminde yardım ediyordu.⁶¹

⁵⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 8.

⁵⁹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 15.

⁶⁰ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 19.

⁶¹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 22.

Amerikan İlkokulunu bitirdikten sonra köyüne en yakın lise olan Ziftâ şehrindeki Keşk Lisesi'ne gitti. Orada ancak iki ay eğitim gördü. Necîb, arkadaşları ve akrabalarından ayrıldığı için sıkıntı çektiğini söyler. Daha sonra babası diğer arkadaşlarının da eğitim gördüğü Tañta Şehri'ndeki liseye onu nakleder ve Necîb, lise eğitimini Tañta'da başarıyla tamamlar.⁶²

1950 yılında liseyi başarılı bir şekilde bitirdikten sonra kendisi edebiyat veya hukuk okumak istemesine rağmen babasının isteği üzerine 1951 yılında şu anda ismi Kahire Üniversitesi olan I. Fuâd Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazanır.⁶³ Üniversitede okurken sadece okul dersleri ile ilgilenmez, edebî konularla ve İhvân'ı Müslimîn'in düzenlemiş olduğu etkinliklere de katılırdı. Yazar bu konuda şöyle demektedir: "Liseyi bitirdikten sonra Kahire'ye geldim. Zihnimde iki tane önemli iş dışında başka bir şey yoktu. Birincisi; Tıp Fakültesi'nde karşılaşacağım zorlu eğitim, ikincisi ise; kendilerinden faydalanmak için cemâat, dernekleri araştırmak ve edebî toplantılara katılmaktı."⁶⁴

1954 yılında Tıp Fakültesi, Lübnan, Sûriye, Ürdün ve Filistin'e bir gezi düzenleyeceğini ilân etmiştir. Necîb, daha önce Mısır dışına hiç çıkmamıştır. Müslüman ülkeler hakkındaki malumatı ise, lisede coğrafya dersinde öğrendiği, gazete, dergi ve radyo programlarından duyduklarıyla sınırlıdır. Lübnan'ı ziyaretleri esnasında oradaki Amerikan Tıp Fakültesi ile Kahire Tıp Fakültesi'ni kıyaslama imkânı bulur. Amerikan Tıp Fakültesi'nde öğrenci sayısının az, cihaz sayısının çok olduğunu, öğrenci ve hocalar arasındaki ilişkinin daha iyi olduğunu, fikrî ve mezhepsel ayrılıkların olmasına rağmen şiddetli siyasî çatışmaların olmadığını fark eder. el-Kîlânî, ilk yurtdışı ziyaretinde gezip gördüğü yerlerdeki İhvân-ı Müslimîn liderleri ve ileri gelenleri ile tanışma ve onlarla İslâm ümmetinin sorunlarını müzâkere etme fırsatı bulur. Filistin gezisinde Müslümanların, Yahudilere kıyasla teknolojik açıdan geri ve yoksulluk içerisinde olduğunu mülâhaza eder ve bu durumdan esinlenerek *Ömer yazheru fi'l-Şuds* adlı romanını yazar.⁶⁵

⁶²el-Velîd Abdurraûf el-Minşâvî, "Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihî ve 'atâihî'l-edebî", *Mecelletu'l-'ulûmi'l-insâniyye*, sy. 4, 2014, s. 252-275.

⁶³ Muhammet Tasa, "Necîb el-Kîlânî'nin Talâ'i'u'l-Fecr Adlı Romanı", *Nüşa Dergisi*, sy. 22, yaz 2016, s. 81.

⁶⁴ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 105.

⁶⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 105-145.

2.1.3. Edebî Hayatı

Necîb el-Kîlânî'nin edebiyatla olan ilişkisi ilköğretim dönemine dayanır. Bu dönemde öğrenciler tarafından edebiyat derneği kurulur. Bu derneğin başkanı, başkan yardımcısı, genel yazarı ve denetimcisi vardı. Öğrenciler arasında şiir ve hitabet konusunda edebî müsabakalar yapmak için bu dernek hafta sonları toplantı yapardı. Bu edebî müsabakaların konusu genellikle avukat-doktor veya çiftçi-asker gibi iki meslek arasında olur, bu iki gruptan her biri mesleğin güzellikleri ve topluma faydalarını zikreder, sonra diğer mesleklerin dezavantajları sayılır, iki taraf konuşmalarını sunduktan sonra oylamaya geçilir ve kazanan ilan edilirdi.⁶⁶

Necîb el-Kîlânî, kendisinin şiire düşkün olduğunu söyler. İlkokul döneminden üniversite dönemine kadar şiir yazmıştır. el-Kîlânî'nin on kadar şiir divanı olup ilk şiir denemesini ilkokul son sınıfta Filistin hakkında yayımlamıştır.⁶⁷ Filistin'e cihada gitmeden önce Tahta şehrinin caddelerinde slogan atan gönüllü gruplarla o dönemin hâkim güçleri arasındaki şiddetli çatışmaları gördüğünde *Beyne eydînâ* adlı kasîdesini o dönemdeki olaylardan etkilenerek yazmıştır.⁶⁸ Bazı gazeteler, şiirlerini yayımlamışlar ve daha lise yıllarında iken onun için dergi çıkarmışlardır. Necîb, çok fazla hikâyeye yazmamıştır. Lise yıllarında karaciğer hastalığına yakalanan hocalarından bir tanesinin trajedisini *ed-Dersu'l-aḥîr* adı altında yazmıştır. Bu dönemde Mütenebbî'nin son gecesinin hikâyesini ve kötü sonunu, ayrıca çiftçilerin toprak sahipleri ve idarecilerden gördükleri zulmü yazmıştır.⁶⁹

Tahta'daki lise eğitimi dönemi, okuma açısından verimli bir dönemdir. Bu dönemde Necîb, büyük yazar ve edîblerin ürünleri hakkında bilgi sahibi olur. Ayrıca birçok farklı kültürel kulübe üye olur. Edebiyat, tarih, siyaset ve iktisat alanında çeşitli konferanslara katılır. Lise eğitimi esnasında ülke çapında Arap dili yarışması düzenlenir. Necîb, bu yarışmaya katılır ve tüm liseler arasında ikinci olur. Bu yarışma vesilesiyle *Mutenebbî'nin Dîvânı*'nı, Ṭâhâ Hüseyin'in kitaplarını, Teymûr'un tiyatro eserlerini ve Ali el-Cârim'in *Hâtif min Endülüs* adlı eserleri araştırma imkânı bulur.⁷⁰

⁶⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 38.

⁶⁷ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

⁶⁸ http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب_الكيلاني (Erişim: 05.12.2018)

⁶⁹ Necîb el-Kîlânî, *Tecrubetü'z-zatiyye fi'l-kıṣṣati'l-İslâmiyye*, 1. bs., Daru's-şahve, Kahire, 2015, s. 17.

⁷⁰ el-Minşâvî, "Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihi...", s. 253-271.

Necîb el-Kîlânî'nin en büyük zevki okumaktı. O, kitap okumaya doymuyordu. Hatta bir çeşit okuma bağımlısıydı denebilir. Birçok müellifi içeren yaz tatili okumaları, cep hikâyeleri, polisiye romanlar, birçok tercüme, Kur'an-ı Kerim ve hadîs-i şerîf ezberleri, eski ve yeni Arap şiirleri, bazı edebî metinler ve okuduğu biyografiler onun bilgi ve kültür hazinesine katkıda bulunmuştur. Kitaplara sahip olma ve okuma konusunda hırslı idi. Bazı önemli kitapları elde edemediği zaman arkadaşları ile ortaklaşa kitap satın alırdı. Özellikle de yaz tatilinde daha çok okuyordu. Necîb el-Kîlânî, yaz tatili ile ilgili şunları söyler: “Üniversitede okuyan ya da mezun olanlar, - özellikle de Ezher Üniversitesi mezunları- yaz tatilinde köyün gençlerini etraflarında toplarlardı. Biz onların ellerinde değerli kitaplar görür, faydalı konuşmalarını dinlerdik. Şer'î hükümlerin birçoğunu, karşılaştırmalı edebiyatı ve tarihî haberleri onlardan öğrendik.”⁷¹

Necîb el-Kîlânî okumayı seven kitaplardan bir an bile olsa ayrılamayan kültür hazinesi bir insandı. Kitaplar, onu adeta büyülüyordu. Sahip olduğu kitapları çok iştahlı bir şekilde okuyup bitiriyordu. Eline geçen tüm parasını kitaplara veriyordu. Tarih, edebiyat, siyaset, şiir ve sosyoloji alanında bilgi sahibiydi. Bu yüzden bu alanlarda yazılar yazdı, eserler meydana getirdi. Edebiyatçı kimliğinin yanında, o aynı zamanda bir tarihçi, hikâyeci, hatip, şair ve tebliğciydi. Bu bilgi ve maharetlerinin tamamı onun şahsiyetini meydana getirir.⁷²

Okuma aşkı ve bağımlılığı hayatı boyunca ve özellikle de hapisane döneminde de devam eder. Çünkü o, okumada bir teselli, genişlik ve ferahlık buluyor, ruhunu okumayla dinlendiriyordu. el-Kîlânî, hapiste tek başına kaldığı uzun gece ve gündüzlerde kendisine yiyecek ve içecek yerine acıların hafifletilmesi için kitap verilmesini temenni ederdi.⁷³ Hapishanede bulunduğu dönemde ümitsizlik nedir bilmiyordu. Orada birçok kasîde yazdı. Hapishane hayatını ve yaşadığı zulümleri anlattığı *Eğânî'l-gurabâ* adlı divânını ve Mısır'da bir köyde geçen olayların anlatıldığı *et-Ṭarîku't-tavîl* adlı ilk romanını hapishanede yazdı.⁷⁴ el-Kîlânî, üç haftayı aşmayan

⁷¹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 27.

⁷² <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 02.12.2018)

⁷³ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 05.12.2018)

⁷⁴ Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, ek-II, 65-67.

bir süre içinde romanı tamamladığını ve romanını yazmaya başladığında edebî üslupları bilmediğini kabul eder. Bu romanıyla 1957 yılında ilk ödülünü aldı. Aynı roman ile 1959 yılında da Bakan Fethi Rıdvan'dan ödül alır. Hapishane yönetimi ödülünü alması için Necîb'e birkaç saatliğine izin verir.⁷⁵

el-Kîlânî, her alanda okumalar yapar, her konu hakkında bilgi sahibi olmaya çalışırdı. Bir konuşmacı bir konu hakkında konuştuğu zaman o konu hakkında bilgi sahibi değilse üzülür, hemen o konu hakkında kitapları araştırır ve bilgi sahibi olmaya çalışırdı. Gençliğinde okuduğu felsefe v.b. kitapların tamamını anlamasa da vazgeçmeden defalarca okuyor ve anlamaya çalışıyordu. Eski-yeni birçok şiir dîvânı okudu ve edebî ekolleri takip etti. Yirminci yy. ın ikinci yarısında edebiyatçılar, eleştirmenler ve düşünürler arasında cereyan eden edebî tartışmalar ile ilgilenirdi. Sadece tefsir ve hadis okumakla yetinmedi, diğer mukaddes kitapları da okuyup anlamaya gayret etti. Ayrıca müzik, sanat v.b. batı kültürüyle de ilgilenmeye çalıştı.⁷⁶

Batı kültürü ve edebiyatını anlamak için araştırmacı bir akıl ve kalp ile onların inançlarının arka planındaki kültürel ve toplumsal şartlarına dair okumalar yapmak gerekir. el-Kîlânî'nin de okuma ve araştırmaları bu yöndeydi. "Ben insanlardan ve kitaplardan öğreniyorum. İyi-kötü, doğru-yalancı her insan ve kitaptan öğreniyorum. Söyledikleriyle tutarlı olduklarında salih insanlardan öğreniyorum. Mutluluk ve îman o salih insanların yüzlerinde parlar. Düştüğü ve hata yaptığı zaman kötü insandan öğreniyorum. O da arkasında hüznün, kayıp ve perişanlık bırakıyor. Hayatın şartlarından öğreniyorum. O her türlü müelliften daha güçlü ve daha açıktır. Başkalarının tecrübelerinden öğrendiğimden daha çok kendi tecrübelerimden öğreniyorum."⁷⁷

Necîb el-Kîlânî, dünyadaki edebî sorunları yakından takip etmeye düşkündü. Diğer milletlerin edebiyatlarıyla da ilgileniyordu. Dünyaca meşhur bazı romancıların eserlerini beğenmiş ve onlardan etkilenmişti. Bu yazarların başında Dostoyevski bulunmaktaydı. el-Kîlânî, Dostoyevski'yi roman yazarlarının en büyüğü olarak

⁷⁵ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلاني> (Erişim: 09.12.2018)

⁷⁶ el-Kîlânî, *Rihletî me 'a'l edebi'l-İslâmî*, 4. bs., Beyrût, 1999, s. 173.

⁷⁷ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, 1. bs., Dâru'ş-şahve, Kahire, 2012. s. 7.

görmekteydi. Ayrıca o, Tolstoy'un hikâyeleri ve Jean-Paul Sartre'nin tiyatrolarını birçok düşüncesine karşı çıkmasına rağmen- beğeniyordu.⁷⁸

Gençlik dönemlerinde *er-Risâle* dergisini -yeni ya da eski baskısı olsun fark etmez- okumayı severdi. Dergideki şiir bölümlerini okumaya özen gösteriyordu. Çünkü bu dergi Arap dünyasının seçkin şairlerinin şiirlerine yer veriyordu. Necîb bu dergi vesilesiyle Ahmed Hasan ez-Zeyyât (ö. 1968), Rifâ'a Râfi' et-Tahtâvî (ö. 1937), Zekî Mubârek (ö. 1952), Derînî Haşbe (ö. 1964), Cemîl Sıdkı ez-Zehâvî (ö. 1936) ve Enver el-Ma'dâvî (ö. 1965) gibi önemli şair ve yazarları tanıma fırsatı buldu. Ayrıca *el-Hilâl* dergisi vesilesiyle de İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî (ö.1949), Ali el-Cârim, Ahmed Emin (ö.1954), Abbas Mahmûd el-'Akkâd (ö.1964), Tâhâ Hüseyin, Tevfîk el-Hakîm, Mahmûd 'Ammad (ö.2003), gibi şair ve yazarlarla tanışmıştır.⁷⁹

Tevfîk el-Hakîm'in kitapları hoşuna gidiyordu. Necîb'e göre; o, zekî bir insandı. Okuyucusunun ufkunu açıyordu. Onun kısa hikâyelerinin konuları orijinaldi. Tevfîk el-Hakîm, Arap edebiyatında yüzden fazla hikâyeye yazmıştır.⁸⁰ Onun eserleri, dikkatleri celbeden portrelerle doluydu. Fakat hikâyelerini çok uzatıyor ve birçok olaya doğrudan müdahil oluyordu. Bununla birlikte Necîb, ondan çok istifade etmiştir.⁸¹

Mahmûd el-'Akkâd'ın analitik çalışmaları, fikrî derinliği, geniş bilgisi, karşılaştığı sorunlara karşı görüşünü ortaya koymadaki eşsiz gücü Necîb'in hoşuna giderdi. el-'Akkâd, Batı felsefesini ve düşüncesini şiddetli bir şekilde eleştirir ve başkasının düşüncesini benimsemekten kaçınırdı. Kendine aşırı şekilde güvenirdi. Hiç kimse onun Mısır'da elde ettiği konumu görmezlikten gelemezdi. Necîb bazen el-'Akkâd'ın evindeki haftalık toplantılara katılmıştır. el-'Akkâd'ın kitapları el-Kîlânî'de derin izler bırakmış olup ondan birçok şey öğrenmiştir.⁸²

Necîb el-Kîlânî, Mahmûd Teymûr'un (ö. 1973) kitaplarını beğenirdi. Teymûr, roman, kısa hikâyeye ve tiyatro yazardı. Arap öykücülüğünün yaygınlaşmasına katkıda

⁷⁸ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 11.12.2018)

⁷⁹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 73.

⁸⁰ Aysel Ergül, Rıza Halilov, *Çağdaş Arap Edebiyatında Seçme Metinler*, Erzurum, 2000, s.79.

⁸¹ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 13.12.2018)

⁸² el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 74.

bulunan⁸³ Teymûr'un az sayıda eleştiri kitapları da vardı. Ömrünün son senelerinde Necîb, onunla sohbet imkânı bulmuştur. Onu terbiyeli, seçkin ve mütevazı, kendini tamamen edebiyata adanmış bir adam olarak görmektedir.⁸⁴

Siyâset alanında ise millî duygularla yanıp tutuşan ve hamasetiyle bilinen Ahmed Ebu'l-Feth (ö. 2004), Ahmed Hüseyin (ö. 1982), Seyyid Kuţub, Fuâd Siraceddîn (ö. 2000), Sâlih el-'Aşmâvî (ö. 1983) ve Muhammed el-Ġazâlî (ö. 1996), gibi yazarları okuyordu. Necîb, aylık periyodik olarak çıkan Dârü'l-ma'ârif tarafından yayımlanan *İkra'*, *Rivâyâtu'l-hilâl*, *Kitâbu'l-hilâl*, *Kitâbî*, *Kışaş li'l-cemî'*, *Kütüb li'l-cemî'*, yazı dizisini ve *el-Muhtâr* dergisini düzenli bir şekilde takip ederdi. Ayrıca *Livâu'l-İslâm* ve *Nûru'l-İslâm*, *er-Risâle*, *İhvân-ı Müslimîn* ve *el-Hilâl* v.b. dergilerden istifâde eder, eski ve yeni şiirleri ezberleme konusunda arkadaşlarıyla yarış yapardı.⁸⁵

Abdukâdir el-Mâzinî'nin güzel ruhunu, nazik üslûbunu ve mizahlı eleştiri biçimini sevmiştir. Necîb, el-Mâzinî'yi kişisel hayatında doğru sözlü ve cesur bir kişi olarak nitelendirir.⁸⁶

Tâhâ Hüseyin'i çokça okumuştur. Necîb onun hakkında şöyle der: "O, öncelikli olarak bir edebiyatçı, araştırma ve eleştirilerinde her şeyden daha çok bir sanatçıydı. O'nun Arap edebiyatçıları arasında seçkin bir edebî üslûbu vardır."⁸⁷ Tâhâ Hüseyin, *Mir'âtu'l-İslâm*, *'Alâ Hamişi's-sîre* ve *el-Va'du'l-ħaq* v.b. eserlerinde görüldüğü gibi İslâm âlimlerini kızdıran görüşlerinin birçoğundan daha sonra vazgeçmiş ve hacca gitmiştir. Fakat şurası bir gerçek ki o, özellikle de batıcı ortamlarda revaç bulan bazı müsteşriklerin sözlerini tekrar ederek bir zamanlar benimsediği farklı görüşlerle Ezher'e ve İslâmî fikirlere kötülük etmiştir.⁸⁸

Necîb el-Kîlânî, Ahmed Emîn'in (ö. 1954), eserlerini de okumuş fakat onu bazı noktalarda eleştirmiştir. Onun hakkında şöyle der: "Ahmed Emîn'in İslâm'ın sosyal, siyasal ve kültürel tarihi hakkında birçok çalışmaları vardır. Fakat onun İslâm'daki felsefeye bakışı sağlıklı değildi. İyi ile kötüyü birbirine karıştırıyordu. O, bir analizci

⁸³ Sabri Hafız, "Modern Arap Kısa Öyküsü (I)", çev.: Azmi Yüksel, *Nüsha Dergisi*, yıl. III, sy. 9, Bahar 2003, s. 11.

⁸⁴ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 74.

⁸⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 75.

⁸⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 75.

⁸⁷ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 76.

⁸⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 77.

olmaktan daha çok nakilciydi. Bu yüzden onun kitaplarını okuyanların çok dikkatli olması gerekir. Bildiğimiz gibi tarihçi zevk sahibi ve tarihi olayları analiz eden bir kişi ya da görüşleri toplayan bir nakilcidir. Ahmed Emîn'in nakilci bir tarihçi olduğunu söylemekle hata yapmadığımı umarım.”⁸⁹

Necîb el-Kîlânî'nin çocukluğunun erken dönemlerinde var olan okuma sevgisi, eğitim aşkı, bilgi ve kültürünü artırmaya olan hevesi, büyük edebiyatçı, yazar ve düşünürlerin ürünleri hakkında bilgi sahibi olma arzusu v.b. tüm bunlar onun fikir dünyası ile olan ilk temasıdır denebilir. Okuma aşkı veya okuma bağımlılığı onun sadece amacı değil aynı zamanda yükselme aracıydı. Çünkü o, açlık ve yoksulluk çeken bir köyde dünyaya gelmiş, bir babanın en büyük oğluydu. Âilesi ondaki zekâ ve çalışkanlığı görmüş onu tarlalarda ekin ve hasat işleri gibi zor işlerde çalıştırmaktan muaf kılmış, eğitim ve öğretimini tamamlaması için ona gereken ilgi ve alakayı göstermiştir.

el-Kîlânî, okuma ve yazma ile ilgisini hiç kesmedi. Hayatının sonlarına doğru birçok kısa hikâye, roman ve makale yazmıştır. Sağlık, kültürel ve bilimsel yayınlarında hakikatlerle dolu edebî bir dil kullandı. Tıbbî hayatı, *Hikâyâtu tabîb*⁹⁰ adlı kitap ve hikâyelerde ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yayın yapan radyolarda anlatıldı. Beş bölümden oluşan *Lemehât min hayâtî* adını taşıyan biyografisini yazdı. Fakat ilginçtir ki o, Körfez ülkelerinde geçirmiş olduğu yaklaşık 25 yılı biyografisinde ele almamıştır. Bununla birlikte onun yazdığı biyografisi, hikâye, roman ve İslâm edebiyatı alanında kıymetli bir üründür.⁹¹

el-Kîlânî'nin kendine olan maddî ve manevî güveni ve moral değerlerinin yüksek olması bu dönemde ortaya koymuş olduğu eserlerinde kendini gösterir. Mısır ve Arap ülkelerinin sınırlarını aşan romanlarını yazdıktan sonra Körfez ülkelerinden dünyaya özellikle de İslâm ve Arap dünyasına açıldı.⁹²

⁸⁹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 78.

⁹⁰ Tacettin Uzun tarafından *Bir Doktorun Hatıraları* adıyla Türkçeye çevrilmiş olup, basım aşamasındadır. Bk. Tasa, “Necîb el-Kîlânî.....”, s. 83.

⁹¹ Ahmed el-Hıms, “Şûratu't-tabîb fî edebi Necîb el-Kîlânî, Mecelletu'l-mışkât el-mağribiyye, s. 106-114, sy. 23, 1996

⁹² <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 18.12.2018)

Kısaca özetleyecek olursak; el-Kîlânî'nin edebiyatla olan ilişkisi ilkokul yıllarında başlar. Hikâye, şiir, tiyatro, tıp ve edebî tenkit alanlarında eser veren el-Kîlânî, daha çok romanlarıyla ön plana çıkmış ve bu alanda meşhur olmuştur. Okumaktan büyük zevk alan el-Kîlânî, sadece Müslüman yazarları okumakla kalmamış, Dostoyevski, Tolstoy, Jean-Paul Sartre gibi yazarları da okumayı ihmal etmemiştir.

2.1.4. Siyâsî Hayatı

Necîb el-Kîlânî, İhvân-ı Müslimîn Teşkilâtı'na hayatının erken dönemlerinde katılır. O, İhvân'ın fikir ve ideolojisinden etkilenmiş ve bu teşkilattan birçok bilgi, dînî ve dünyevî ilim öğrenmiş olup onun siyâsî aklının oluşumunda İhvân'ın büyük etkisi vardır.

el-Kîlânî, 1948 yılında Ziftâ Şehri'nde hicret-i nebî münasebetiyle düzenlenen etkinliklerde İhvân-ı Müslimîn Teşkilâtı'yla tanıştı. Bu cemâ'ate yönelmesinin sebebi; dînî münasebetlerde düzenlenen etkinlik ve konuşmalarda yeni bir üslûb bulması ve onlardan işittiği şeylerle kalbinin ve aklının açılmasıdır. Bu etkinliklerde duyduğu sloganlar dikkatini çekmişti. O dönemde cemâ'at ve partilerin çoğu kendi lider ve önde gelen kişilerini öven sloganlar atardı. O, bu etkinliklerde:

القرآن دستورنا، والرسول زعيمنا، والجهاد سبيلنا، والموت في سبيل الله أمانينا، وفوق كل ذلك الله غايتنا.

“*Kur'an, anayasamızdır, Rasûlullah (s.a.v.), liderimizdir. Cihad, yolumuzdur, Allah yolunda ölüm en yüce arzumuzdur. Yaptığımız her amelin gayesi Allah içindir*” şeklinde farklı sloganlar işitiyordu. İhvân'ın düzenlediği bu konferanslar Necîb'e göre entelektüel ve kültürel düşünce bakımından çok güçlü ve zengin idi.⁹³

Tanta şehrinde lisede okurken bir gün derste Arapça hocası Abdüssettâr Acûr çok üzgün idi. Hasan el-Bennâ'nın tutuklanması sebebiyle adeta onun yüzünü üzüntü ve keder kaplamıştı. İki gözünden yaşlar boşanıyordu. Titrek bir sesle konuşmaya başladı. Zil çalınca kadar Mısır'daki fitne ve zulüm ile ilgili konuştu. Ders bittikten sonra Necîb, gazeteleri araştırmaya başladı. Konuyla ilgili Necîb şöyle der: “O zamanın Mısır gazetelerinde, kalın siyah yazılarla “eş-Şeyh Hasan el-Bennâ'nın

⁹³ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلان> (Erişim: 23.12.2018)

Ölümü” başlıklarını gördüm. Ayrıntıları okumaya başladım... Caddelerde insanlar gazetelerin ele almadığı başka işler hakkında konuşuyorlardı. İhvân-ı Müslimîn mensupları gizli gizli buluşuyorlar, yayılan zulüm ve fesattan, hapishanede tutuklu olan ve zincirlere vurulup işkence gören Müslümanlar hakkında konuşuyorlardı. Bu kara günde İhvân-ı Müslimîn’in bir üyesi gibi davrandım.”⁹⁴

el-Kîlânî’nin üniversite hayatında geçirdiği dönem, siyasî hayatında önemli bir rol oynar. 1954 yılında Kahire’deki Tıp Fakültesinde okurken İhvân-ı Müslimîn Cemâ’ati’ne katılır. İhvân’ın eserlerini okumaya başlar, onların ilkelerini öğrenir. İhvân-ı Müslimîn Teşkilâtı, fikir, edebiyat, tarih, siyaset, iktisat ve sağlık gibi çeşitli konuları içeren konferanslar düzenliyor ve bu konuların İslâm’la bağımlı kuruyordu. Ayrıca şiir festivalleri, İslâmî tiyatro ve spor etkinlikleri düzenliyordu. Necîb, cemâ’atin düzenlediği bu toplantı ve konferanslara katılmış ve etkilenmiştir. İhvân’ın eserlerini okuyup önde gelen kişileriyle tanışması, düzenlenen etkinliklere katılması İslâm’ın ruhunu anlamasına yardımcı olmuştur.⁹⁵

Necîb, İhvân-ı Müslimîn ile ilgili olarak, en çok şu üç olaydan etkilenmiştir:

- 1) Filistin cihadına giden İhvân-ı Müslimîn gönüllülerinin samimiyetleri,
- 2) 1948 yılında İhvân-ı Müslimîn dergisinde kendisine ait *Ellerimiz Arasındaki Işık* adlı ilk kasîdesinin yayımlanması,
- 3) İmam Hasan el-Bennâ’nın 3 Şubat 1949’da hain bir mermi ile şehit edilmesi.⁹⁶

Necîb, İhvân’la ilişkisinin babasının amcasının oğlu olan Muhammed eş-Şafîî’den etkilenmeyle başladığını söyler. Bu kişi köylerinde İhvân’a ilk katılan kişiydi. Hac için kutsal topraklara gitmiş ve orada selefi aklıdeyi öğrenmiş ve benimsemişti. Şerşâbe köyüne döndüğünde evliyâ kerametlerini inkâr etmeye ve onların kabirlerini yıkmaya çalıştı. Halk onu bu davranışlarından dolayı delilikle nitelendirdi. Bu şahıs, İhvân davasının müntesiplerindendi. İhvân’ı maddî ve manevî olarak destekliyor, onların yayınlarını takip ediyordu. Haftalık dergilerine abone idi. Necîb, posta kutusundan bu dergileri alır ve bu zâta getirirdi. eş-Şafîî, dergileri Necîb’e

⁹⁴ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاوي/> (Erişim: 25.12.2018)

⁹⁵ http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب_الكيلان (Erişim: 25.12.2018)

⁹⁶ İsmail Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, İstanbul, 2016, ek-II, 65-67.

okutur, sonra onunla din işleri ve İslâm'ın sorunları hakkında konuşur, dünyevî işlere İslâm'ın bakış açısını anlatırdı.⁹⁷ Necîb, her ne kadar Muhammed eş-Şafî'den etkilendiğini ifade etse de inanç konusunda onun kadar katı olmamıştır. Çocukluğunda köyünde düzenlenen mevlid törenleri, kandil geceleri ve tarikat şeyhlerini anma gibi etkinliklere katılması ve ileriki dönemlerde yazdığı eserlerde, bu etkinliklerden de beslendiğini anlatması onun inanç konusunda itidal sahibi bir kimse olduğunu gösterir.

el-Kîlânî, İhvân-ı Müslimîn teşkilâtında özellikle de Cemâl 'Abdunnâsır'ın (ö. 1970) zamanında iyi bir tebliğci, hatip ve şairdi. Konuşması çok etkileyici olup Tıp Fakültesinde çok sayıda öğrencinin rağbet gösterdiği konferanslar vermiştir. Binlerce öğrencinin katıldığı büyük gösterileri düzenleyen ve organize edenlerden biriydi. 'Abdünnâsır ve baskıcı rejimine karşı çıktı. 1955 yılında Tıp Fakültesi son sınıfta iken tutuklandı. Hükümeti güçle devirmeye çalışan silahlı bir örgüte iştirâki gerekçesiyle on yıl hapse mahkûm edildi. Üç yıl hapis yattıktan sonra 1958 yılının sonlarında sağlık sebeplerinden dolayı serbest bırakıldı. Hapisten sonra Tıp Fakültesini bitirdi ve 1960 yılında diplomasını aldı. 6 Eylül 1965'de tekrar tutuklandı ve 1967 yılında salıverildi.⁹⁸

Necîb, hapisteyken Dr. Muhammed Mendûr'un (ö. 1965) *en-Nakdu'l-edebe ve mezahibuhu* adlı eserini okur ve kitap hakkında şöyle der: “Bu kitap, hacminin küçük olmasına rağmen benim için çok önemlidir. Edebî ekollerin çoğunu inceleme ve gözden geçirme fırsatı bulduğum ilk çalışmadır. Bu kitabı okuduktan sonra dünyanın her tarafındaki edebiyatçıların çoğunluğunun felsefî ve fikrî bir temelden hareket ettiklerini gördüm. Önemli olan, edebiyatçının etrafında çeşitli görüşler ve kendisine muhalif ekoller olsa da kendisine has bir üslûbunun olmasıdır. Dikkatimi çeken bir diğer nokta ise siyâsî değerlerdir. Tabir yerindeyse edebiyat, siyâsetin revâc bulması ve kitlelerin saflarına katılması için kullanılır.⁹⁹

Necîb, tutuklanmasını şöyle anlatır: “Ziftâ Şehri'nden taksi ile köyüme ulaştım. Tañta'daki hapishaneye nakledildim. Orada hırsız ve suçlularla beraber kaldım. Sonra

⁹⁷ el-Minşâvî, “Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihi...”, s. 253-271.

⁹⁸ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاوي/> (Erişim: 28.12.2018)

⁹⁹ el-Minşâvî, “Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihi...”, s. 253-271.

beni çok sıkı bir korumayla ‘Abbâsiye’deki askerî hapisaneye naklettiler ve orada çektiğim işkenceler sonunda sahte bir yargılamaya tâbî tutuldum. Tutuklu kişilerin âilelerine yardım suçundan 1955 yılının Ağustos ayından aynı yılın Ekim ayına kadar yaklaşık üç ay askeri hapisanede tutuklu kaldım. Sonra Kahire hapisanesine oradan da Asyût hapisanesine nakledildim.” Bu hapisanede Necîb, bir duvar gazetesi oluşturur. İhvân üyeleri göğüslerindeki fikir, görüş ve hükümleri oraya yazarlar. Bu gazeteye *Mecelletu’ş-şurûk* ismi verilir. Bu gazete İhvân üyelerinin adeta nefes aldığı bir yerdî. Dünya siyâseti, İslâmî düşünce, edebiyat ve çeşitli sanatlar hakkındaki görüşlerini oraya yazıyorlardı.¹⁰⁰ Hapishane tecrübesi, Necîb’te derin izler bırakmış olup bu izler ortaya koyduğu eserlerinde de görülür.

el-Kîlânî’nin siyâsî görüşlerinin oluşmasında İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının büyük etkisi olmuştur. Onun, İhvânla ilişkisinin babasının amcaoğlusunu olan Muhammed eş-Şafî’den etkilenmesiyle başladığı söylenebilir. Üniversite yıllarında bu teşkilâta üye olur, konferanslara katılır, Hasan el-Benna ile görüşemez fakat İhvân’ı Müslimîn teşkilâtı’nın ileri gelen mensuplarıyla tanışma fırsatı bulur. Tıp Fakültesinde okurken düzenlenen konferanslara konuşmacı olarak katılır. Bu konferanslardan birinde Cemal Abdunnasır rejimini eleştirdiği için tutuklanır ve uzun yıllar hapiste yatar. Hapishane günlerinde de okuma ve irşad faaliyetlerine devam eder.

2.1.5. Âilesi ve Çocukları

Necîb el-Kîlânî, hapisten ilk çıktığında 1960 yılında eş-Şeyh Mahmûd Şâhîn’in kızı ve radyo edebiyatçısı Nefise Şâhîn’in kızkardeşi, İslâmî edebiyatçı Kerîme Mahmûd Şâhîn ile evlendi. Necîb, eşini Sâliha bir kadına örnek olarak veriyordu. Eşi ile mutlu bir hayat yaşadı. İki arasında ilişki sevgi ve saygıya dayanıyordu.¹⁰¹ Üç erkek ve bir kız olmak üzere toplam dört çocukları vardı. Erkek çocuklarından Celâl, doktor oldu. Hûsâm, mühendis, Mahmûd ise avukat oldu. Kızları ‘Izze ise, doktor olmuştu.¹⁰²

¹⁰⁰ el-Minşâvî, “Necîb el-Kîlânî: Dav’un ‘alâ sîretihi...”, s. 253-271.

¹⁰¹ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلاني> (Erişim: 30.12.2018)

¹⁰² <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلاني> (Erişim: 30.12.2018)

2.1.6. Aldığı Görevler ve Ödüller

Tıp Fakültesini bitirdikten sonra el-Giza'daki Ümmü'l-Mısrıyyîn hastanesinde çalışmaya başladı. Sonra doğup büyüdüğü Şerşâbe köyüne taşındı ve orada doktor olarak çalıştı. Daha sonra İslâm Edebiyat Birliği'nin kurucu üyesi olarak görev yaptı.¹⁰³

31 Mart 1968'de Dubâi'de doktor olarak çalışmak için Mısır'dan ayrıldı. Yaklaşık olarak 25 yıl Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt'te kaldı. Birleşik Arap Emirlikleri'nde 10 yıl boyunca Sağlık Bakanı'nın danışmanlığı ve aynı bakanlıkta 1992 yılında emekli oluncaya kadar sağlık eğitimi müdürlüğü yaptı.¹⁰⁴

Necîb el-Kîlânî, tıp, kısa hikâye ve roman alanında birçok ödül almıştır. Bu ödüllerin en önemlileri şunlardır:

1957 yılında İlk romanı *et-Ṭarîku't-ṭavîl*, Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı birincilik ödülünü aldı.¹⁰⁵ Bu romanı o dönemin Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Aynı roman ile 1959 yılında da Bakan Fethi Rıdvân'dan ödül alır. el-Kîlânî, bu romanında bazı hastalıkları, sosyal şartları ve Mısır'daki pahalılığı tasvîr etmiştir.

1957 yılında biyografi alanında *İkbâl eş-şâ'iru's-sâir* adlı kitabıyla Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı ödülü aldı.

1958 yılında roman alanında *Fî'z-zalâm* adlı romanıyla Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'ndan ödül aldı.

1958 yılında biyografi alanında *Şevkî fi rakbi'l-ḥalidîn* adlı kitabıyla Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı ödülü aldı.

1958 yılında sosyal ve psikolojik araştırmalar alanında *el-Muctem'au'l-marîd* adlı kitabıyla Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı ödülü aldı.

¹⁰³ el-'Uḳayl, *Min 'a'lâmi'd-da've*...II, 1201-1212.

¹⁰⁴ el-'Uḳayl, *Min 'a'lâmi'd-da've*, II, 1201-1212.

¹⁰⁵ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

1959 yılında Müslüman Gençlik dergisinin kısa hikâye yarışmasında Tâhâ Hüseyin altın madalya ödülünü elde etti.

1959 yılında *Mev'idunâ ğaden* adlı hikâyesiyle Tâhâ Hüseyin tarafından kendisine altın madalya takdim edildi.

1960 yılında Edebiyat ve Sanatı Koruma Yüksek Meclisi tarafından *el-Yevmu'l-mev'ûd* adlı romanıyla ödüle layık görüldü.¹⁰⁶ Bu roman 1973 yılında Kuveyt radyosu tarafından radyo dizisi haline getirildi. Ayrıca aynı romanı Mısır-Libya ortak yapımıyla Ramazan aylarında gösterilmek üzere televizyon dizisi olarak hazırlandı.

1972 yılında Arap Dili Birliği tarafından *Ķâtilu Ħamza* adlı romanı ödüllendirildi.

1980 yılında Pakistan Başbakanı Muhammed Dıyâu'l-ħaĶ (ö. 1988), Şair Muhammed İĶbâl hakkındaki birçok eseri sebebiyle el-Kîlânî'yi altın madalya ile ödüllendirdi.

Leyl ve ĶuĶbân adlı romanının sinema filmi çekildi ve bu film Uluslararası Taşkent Film Festivali'nde ödüle layık görüldü.¹⁰⁷

Tıp fakültesi mezunu olan el-Kîlânî, mesleğinden daha çok edebiyat ve sanatla uğraşmış, bu konuda birçok eser vermiştir. Eserlerinden bazıları televizyon dizisi ve filmlere ilham kaynağı olmuş, ulusal ve uluslararası düzeyde çok sayıda ödül elde etmiştir.

2.1.7. Yetiştığı Ortam ve Etkilendiği Kişiler

İlk olarak Necîb el-Kîlânî'nin yeşil tarlalarda yaşitlarıyla beraber oyun oynaması, eğlenmesi ve âilesine pamuk, buğday ve çeşitli mahsullerin ziraatında yardım etmesi yetiştığı ve etkilendiği ortama örnek olarak verilebilir. Çünkü onun kitaplarını okuyanlar, köyün bahçelerini, tarlalarını, sokaklarını, kuyularını, yaşam

¹⁰⁶ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

¹⁰⁷ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلاني> (Erişim: 03. 01. 2019), el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmî ...*, s. 29

tarzını, köylünün düşünce, âdet ve inançlarını, umut ve acılarını, sevinç ve bayramlarını hisseder.

Yazar, köyünün eğitim durumuyla ilgili şunları söyler: “İlkokul ve Kur’an mektebinden birçok köy çocuğu mezun oldu. Bunlar Ezher v.b üniversitelere gittiler ve âlim, doktor, mühendis, avukat ve öğretmen oldular. Hatırladığım kadarıyla o zamanlar köyümüzde beş bin kişi yaşardı ve iki radyo vardı. Gece sohbeti için şanslı kişiler bu radyoların etrafında toplanır ve bazı günlerde Kur’an mektebi çocuklarının radyo dinlemelerine izin verilirdi.”¹⁰⁸

Şerşâbe Köyü, yazarın hayatında önemli bir yer tutar. O daima köyüne vefalı olmuş, karşılaştığı tüm engellere rağmen insanlık ve tıp alanında köyüne büyük hizmetler sunmuştur. Bu konuyu daha sonra *Ellezîne yahterikûn* adlı romanında ele almıştır. Ayrıca köyüne olan aşkını 1956 yılında hapisteyken elli beyitten oluşan *el-Karyetu’l-‘azrâ* adlı şiirinde dile getirir.¹⁰⁹

Necîb, Peygamberimizin doğum günü, isrâ gecesi, aşûre, hicret-i nebî ve bazı Allah dostları ve salihlerin doğum günlerinin kutlandığı törenlerden de etkilenmiştir. Bu törenlerde zikir halkaları oluşturulur, tatlı ilahiler ve Hz. Peygambere methiyeler söylenir, damların üzerlerinde bulunan kadınlar da zılgıt atarak ilahi ve zikirlerle eşlik ederlerdi. İnsanların tamamı mutluluk içinde olur, çocuklar ilahi, zikir ve şiirlerden ezberledikleri şeyleri okuyarak ay ışığı altında köyün sokaklarında oynarlardı.¹¹⁰ Bu törenler, daha sonra kullanılmak üzere küçük Necîb’in hayal gücünü birçok fotoğrafla, telkinle, fikir ve anlamla dolduruyordu.

ŦaŦta’daki es-Seyyid Ahmed Bedevî’nin doğum günü münasebetiyle düzenlenen törenler Necîb el-Kîlânî’yi derinden etkiler. ŦaŦta şehrinin dînî turizm bakımından önemli bir yeri vardır. es-Seyyid Bedevî, ‘Izzu’r-ricâl, eş-Şeyh Şabbâh hazretlerinin kabri orada bulunmaktadır. es-Seyyid Bedevî’nin doğum günü olan her yılın Ekim ayında bu şehirde o zamanlar bir veya bir buçuk milyon kişi toplanırdı.

¹⁰⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 8, Câbir el-Ŧumeyha, “Necîb el-Kîlânî ve’l-kıŦsatu’ş-şî’riyye” *el-MiŦkât*, Necîb el-Kîlânî özel sayısı, sy. 250, Marakeş, 1996, s. 11.

¹⁰⁹ el-Kîlânî, *Muzekkirât*, s. 10.

¹¹⁰ el-Minşavî, “Necîb el-Kîlânî: Dav’un ‘alâ sîretihi...”, s. 253-271.

Caddeler, mescidler, ticârî dükkânlar ve kiralık evler kalabalıklarla dolar, taşar, ayrıca geniş meydanlara çadırlar kurulurdu. Ayrıca Şâzelîyye, Ahmediyye, Naşîbendiyye ve Rifâiyye vb. tasuvvufî tarîkatler bu törenlere katılır ve hepsi kendine tören alanında bir yer edinir, zikir, şiir ve ilahi gibi özel ritüellerini yerine getirirlerdi. Kutlamalar iki haftadan fazla sürer, Tahta'daki Ezher şubesi, mevlid boyunca kapılarını kapatır, okul öğrencileri her akşam programı izlemek için mevlide giderlerdi. Necîb, Asyut'ta mahkûm iken bu mevlide dair uzun bir kasîde yazmış ve daha sonra bu kasîdeyi *Eğânî'l-ğurabâ* adlı divanında yayımlamıştır.¹¹¹

Bunlara ek olarak Necîb'i çocukluğunda etkileyen ve onda izler bırakan önemli bir faktör daha vardır ki o da kıssa'dır. Necîb'in doğduğu ve yetiştiği çevre kıssaya çok önem verirdi. Önemli gün ve gecelerde kıssalar anlatılırdı. Çünkü o zamanlar köyde tek bir radyodan başka bir şey yoktu. Gazete ve dergi ise köye ara sıra uğruyordu. Kıssacılar, hikâyeleri zevkten ve sanatsal üsluptan yoksun bir şekilde anlatmıyorlar, aksine takdir ve beğeni elde etmek, insanları etkilemek için onu en güzel bir şekilde tasvîr ediyorlardı. Bu yüzden hikâye anlatıcılığı köy halkı için adeta medyanın işlevini görüyordu.¹¹²

Babası, Ebû Zeyd el-Hilâlî, 'Azîze, Yûnus, ez-Zeyr Sâlim ve 'Antera bin Şeddâd gibi halk hikâyelerini Necîb'e anlatıyordu. Annesi ise evin en kültürlü ve bilgili insanı olarak Necîb'e, Binbir Gece Masalları, hayat hikâyeleri, hıyânet, aldatma, kadınların tuzakları, zâlim-mazlûm, krallar, vezirler ve paşalar gibi yaşanmış hikâyeleri anlatıyordu.¹¹³

Necîb, sıcak yatağında iken dedesi, bazı gecelerde ona Kur'an kıssalarını anlatıyordu. Necîb, dedesinin anlattığı Hz. Mûsâ'nın doğumu, annesinin onu bir tabuta koyup nehre bırakması, sarayda yetişmesi, Hz. Nûh'un hikâyesi, inatçı kavminin tufan sebebiyle suda boğulması, inananların gemiye binerek kurtulması, Hz. Yûsuf'un hikâyesi, kardeşlerinin kıskançlığı ve onu kuyuya atmaları, sonra Mısır'a vezir olması gibi tüm bu hikâyeler, küçük Necîb'i cezp ediyor, etkiliyor ve adeta büyülüyordu.¹¹⁴

¹¹¹ el-Kîlânî, *Muzekkîrât*, s. 52-53.

¹¹² el-Kîlânî, *Tecrubetü'z-zatiyye*, s. 9-10.

¹¹³ el-Kîlânî, *Tecrubetü'z-zatiyye*, s. 11-13.

¹¹⁴ el-Kîlânî, *Tecrubetü'z-zatiyye*, s. 10-12.

Amcası Abdulfettâh, Necîb'in kültürel gelişmesinde pay sahibidir. Necîb, amcası hakkında şöyle der: "O, Mustafa Luţfî el-Menfelûtî, Rifâ'a Râfi' et-Tahtâvî, Şevkî'nin dîvânı ve tiyatrolarını, Tâhâ Hüseyin'in kitaplarını okumaya düşküdü. Bu kitapların bazısını büyüyünce aldım, okumaya çalıştım, bir kısmını anladım, bazılarını da tam olarak anlayamadım. Bazen, anlayamadığım şeyleri açıklaması için onun yanına giderdim. Amcam benim kültürümün ilk kaynağı olup genel kültür ile donanmam için elimden tutandır. O, kitap satın alma konusunda cimrilik yapmazdı."¹¹⁵

Necîb, Her yıl geleneksel olarak köylerinde düzenlenen Şair Rebâbe'nin etkinliklerinden de etkilenmiştir. Geniş bir salona şair için kürsü konur, insanlar şairin etrafında halka şeklinde oturur, onun büyüleyici şiirlerini ve hikâyelerini tam bir huşû içerisinde dinlerlerdi. Katılımcılar hikâye anlatılırken, kahramanlıklar dile getirildiğinde alkışlar, ıslık çalar ve beğenilerini ifade ederlerdi.¹¹⁶

Mescidlerde vaaz eden vâizlerin anlattığı hikâyeler de küçük Necîb'i etkilemiştir. O, bu hikâyeleri özenle dinler ve takip ederdi. Bu va'azlar, kahramanlar, sâlihler, zâhidler, iffetli kadınlar, muttakî erkekler ve ihlâslı kişilerin hikâyelerinden oluşuyordu.¹¹⁷

Necîb el-Kîlânî'nin maruz kaldığı tüm bu çeşitli etkilenmeler ve onun taşıdığı değer, fikir, duygu, his, mana, melodi, name, örnek ve tarzlar, çocukluğunda ve yetişme döneminde aldığı ve etkilendiği şeyler olup bu özellikler daha sonra hayatının geri kalan dönemlerinde kendine eşlik etmiştir. Necîb el-Kîlânî gibi İslâmî edebiyata öncülük yapmış ve neredeyse her alanda eser vermiş bir şahsı yetiştiği ortamdan bağımsız ve çevresinin tesirinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Necîb el-Kîlânî'nin hayat yolculuğunda Muhammed eş-Şâfiî, eş-Şeyh Seyyid el-Vekîl, eş-Şeyh Mahmûd Şâhîn ve eş-Şeyh Mahmûd Ahmed el-Meddâh gibi doğrudan veya dolaylı olarak etkilendiği bazı şahsiyetler vardır.

¹¹⁵ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 07.01.2019)

¹¹⁶ el-Minşâvî, "Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihi...", s. 253-271.

¹¹⁷ *Tecrubetî'z-zatiyye*, s. 11-14.

2.1.7.1. Muhammed eş-Şâfiî

Babasının amcasının oğludur. Muhammed eş-Şâfiî, Şerşâbe köyünde İhvân-ı Müslimîn'in ilkelerini kabul eden ilk kişidir. Cesur görünüşlü bir kişi olup fasih konuşurdu. Gösterişten uzak olup en yakın akrabalarında bile haktan uzaklaşma olduğunda onları tenkit etmekten çekinmezdi. Hasan el-Bennâ ile sağlam bir ilişkisi vardı. Onun sayesinde el-Kîlânî, İhvân-ı Müslimîn teşkilatının eserlerini okumuştur.¹¹⁸

Necîb, eş-Şâfiî'ye postayla gelen İhvân'ın haftalık dergisini okurdu. O, İhvân-ı Müslimîn'in ilkelerinin Necîb el-Kîlânî'de yerleşmesinde ve kök salmasında etkili olmuştu. Muhammed eş-Şâfiî, el-Kîlânî'nin babasının yaşında olmasına rağmen, vaktinin büyük bir bölümünü onunla geçirirdi.¹¹⁹

2.1.7.2. eş-Şeyh Mahmûd Ahmed el-Meddâh

Sûfî Ahmedî tarikatının şeyhidir. Necîb el-Kîlânî, onu yakışıklı, temiz, merhametli ve melek gibi bir kişi olarak tarif eder. Ruh ve beden temizliğine dikkat ederdi. Onu gören kişiler, ona saygı duyarlardı. eş-Şeyh, el-Kîlânî'yi çok sever, mescide sık sık gelmesi, başarılı bir öğrenci olması onun hoşuna giderdi. Bu yüzden eş-Şeyh Mahmûd, çeşitli bölgelerdeki kardeşlerine, derviş ve arkadaşlarına gönderilmek üzere kendi özel konuşmalarını yazması için onu tercih etmişti. el-Kîlânî, küçüklüğünden beri onunla birlikte zikir ve sohbet meclislerine giderdi. Necîb el-Kîlânî, eş-Şeyh Mahmûd hakkında şöyle der: "Bu adamla ilişki ve irtibatım sayesinde, o dönemde kendisinden çok istifade ettim ve olumlu davranışlar edindim."¹²⁰

2.1.7.3. eş-Şeyh Seyyid el-Vekîl

Necîb el-Kîlânî, bu kişinin hayatının akışını değiştirdiğini kabul eder. Necîb 1951 yılında Şerşâbe köyünde yaz tatilini geçiriyordu. Tıp Fakültesinde hazırlık sınıfını bitirdikten sonra çalışmak için bir köye gitti. Köyün ihtiyarlarından biri lise öğrencisi olan Ensaf adındaki kızına Necîb'in özel ders vermesini istedi. Necîb, o zamanlar İhvân'ın köy ve bölge davetçilerinden biriydi. Necîb, ihtiyarın bu teklifini kabul etti. Hayatının ilk aşkından dolayı kalbi heyecanla atıyor, güzel genç kıza olan yakınlığı daha da artıyordu. Arkadaşları Necîb'le dalga geçiyor, köyde ise söylentiler

¹¹⁸ *Muzekkirât*, s. 56.

¹¹⁹ *Muzekkirât*, s. 57.

¹²⁰ <http://www.gaberkomeha.com/امح-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 08.01.2019)

artıyordu. Bundan dolayı yakın bir zamanda Ensaf ile nişanlandığını ilan etmesi gerekiyordu. Necîb'in annesi ve ninesi akrabalarından olmayan bir kızla evleneceği için bu evliliğe karşı çıkmışlardı. Köyde söylentiler artmıştı. İhvân-ı Müslimîn mensuplarından biri bu durumu İhvân'ın merkezine bildirdi. İhvân teşkilâtı bu konuyu çözmesi için eş-Şeyh Seyyid el-Vekîl'i görevlendirdi. eş-Şeyh Seyyid, Necîb'i bu duygusal sıkıntıdan kurtardı. Necîb'i, Ziftâ şehrine çağırttı bu problemi İslâmî bir üslupla güzel bir şekilde çözdü. eş-Şeyh'in metodu Hz. Peygamberin terbiye ve eğitimdeki metoduydu. Aralarında Necîb'in de olduğu bir İhvân grubuna nasihatte bulunuyor, davetçi de olması gereken özellikleri, Allah'ın emir ve yasaklarına bağlılığı anlatıyordu. Bu genel nasihat sebebiyle hiç kimse eş-Şeyh'in, Necîb'in probleminden bahsettiğini anlamadı. Ertesi gün öğlen yemeği için eş-Şeyh, Necîb'i evine davet etti ve ona köydeki söylentileri haber verdi. Bu problemden önce Allah'a sonra kendine güvenmekle kurtulacağını anlattı. Rasûlullah'ın "Kim koruluğun etrafında koyunlarını otlatırsa oraya girebileceği..."¹²¹ ile ilgili hadisini hatırlattı ve sözlerini şöyle sonlandırdı: "İnsanlığa hizmet alanları geniştir, çok yönlüdür. Sadece genç bir kıza özel dersle sınırlı değildir. Allah'a hamdolsun yaz tatili bitti, kendi menfaatin ve davetinin menfaati için bu dersleri durdurabilirsin. Orada senin yerine bu işi yapabilecek birçok erkek ve bayan var."¹²²

eş-Şeyh Seyyid el-Vekîl'in bu sorunu çözmedeki pratik ve sağlam görüşleri olmasaydı Necîb, hayatını aşk, sevgi ve mutlulukla dolduran, daima görüş ve fikirleriyle kendini destekleyen ve ona yardım eden sâliha bir eş olan, Kerîme Mahmûd Şâh'in ile evlenemezdi. Ensaf ile olan hikâyesi hakkında Necîb şöyle demektedir: "Bu gibi ikilemlerin karşısında Müslüman için iki durum söz konusu olup üçüncü bir durum muhaldir. Birincisi; ikilemden kurtulmak için gerçekçi yol ve metotlar edinmek, İkincisi ise imkân varsa evlilikler."¹²³

¹²¹ el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahih*, îmân, 39; Ebu'l Huseyn Muslim b. Haccac b. Muslim el Kuşeyrî en-Nisâbûrî, *el-Câmiu's-sahih*, Mûsâkat, 107, 108.

¹²² <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 13.01.2019)

¹²³ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 14.01.2019)

2.1.7.4. eş-Şeyh Mahmûd Şâhîn

Necîb el-Kîlânî, onu hoşgörölü bir insan, ufku geniş, Şâfiî fikhında otorite, dünya işlerinde tecrübeli, net bir siyasî görüşe sahip, fakat hizipsel çatışmalara katılmayı reddeden bir kişi olarak nitelendirir. el-Kîlânî, onun meclisinde rahatlıyor, onunla konuşmaktan dolayı mutlu oluyordu. Bazı İslâmî kitaplarını ona sunuyor, onun yönlendirme ve görüşlerine önem veriyordu. eş-Şeyh Mahmûd Şâhîn, konu ile ilgili bazı kitap ve metinlerle ona destek oluyordu. eş-Şeyh Mahmûd, el-Kîlânî'ye çok güveniyordu, Tatile gittiği zaman mescide namaz kıldırması ve cemâ'ate hitap etmesi için vekil olarak el-Kîlânî'yi bırakıyordu. el-Kîlânî'ye oğullarından biri gibi davranıyordu. el-Kîlânî'de aynı şekilde onu bir baba gibi görüyor ve karşılaştığı sıkıntıları ona arz ediyordu.¹²⁴

1954 yılında Tıp Fakültesinde bir konferans düzenlendi. İhvân-ı Müslimîn, konferansta konuşması için el-Kîlânî'yi seçti. Konuşmasında ihtilâl ve Cemâl Abdünnâsır'ı şiddetli bir şekilde eleştirdi. Sonra İhvân-ı Müslimîn, Tıp Fakültesinin arka kapısından kaçması için ona yardım etti. Necîb, eş-Şeyh Mahmûd Şâhîn'in evinde gizlenmeye karar verdi. eş-Şeyh Mahmûd, evinde ona bir oda tahsis etti. Necîb'in varlığını kimseye haber vermemeleri için âile fertlerini çok sıkı bir şekilde tembihledi. eş-Şeyh, bu yüzden karışılacağı tehlikelere hiç önem vermiyordu.¹²⁵

el-Kîlânî'nin küçüklüğünden beri katılmış olduğu mevlid, kandil, aşûre programları, Allah dostları ve salih insanların doğum günlerinde düzenlenen etkinlikler, önemli gün ve gecelerde anlatılan kıssalar, anne-babasının anlattığı hikâyeler ve dedesinin anlattığı Kur'an kıssaları onun yetiştiği ortamdaki kültürel ve dîni etkilenmesine örnek olarak verilebilir. el-Kîlânî, amcası vesilesiyle Mustafa Luţfî el-Menfelûtî, Rifâ'a Râfi' et-Tahtâvî ve Tâhâ Hüseyin'in eserleriyle tanışma fırsatı bulmuş ayrıca Muhammed eş-Şâfiî, eş-Şeyh Seyyid el-Vekîl, eş-Şeyh Mahmûd Şâhîn ve eş-Şeyh Mahmûd Ahmed el-Meddâh gibi kişilerden de etkilenmiştir.

¹²⁴ el-Kîlânî, *Rihletî me'al edebi'l-İslâmî*, s. 156.

¹²⁵ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 15.01.2019)

2.1.8. İslâmî Edebiyata Katkıları

Necîb el-Kîlânî, modern çağda İslâmî edebiyatın öncülerinden kabul edilir. O, İslâm edebiyatı hakkında yazan seçkin edebiyatçılardandır. İslâmî edebiyatı bir zarûret ve büyük bir gâyeye ulaşma vesîlesi olarak görür. el-Kîlânî'ye göre; “Edebiyât âlemi ve İslâm sanatı geniş ve ferâhtır; mitolojiyi, tarihî ve yaşanan çağın tecrübelerini kapsar. Doğu ve Batı yönlerinde dolaşır. Mahallî ve evrensel tecrübeleri ortaya çıkarır, genel olarak insanoğlunun meseleleri, özel olarak da değişik bölgelerde yaşayan Müslümanların meselelerini birbirine bağlar.”¹²⁶

Necîb el-Kîlânî'nin en önemli başarılarından biri de 1950'li yılların sonlarında aydınlık bir anlayış ve bilinçli bir farkındalık ile İslâmî edebiyata olan çağrısıdır. Necîb'in bu çağrısı, İslâmî edebiyatın içeriği, mesajı, hedefi ve yapısının taassup ve donukluktan uzak bir şekilde, sahih insanî ve ahlâkî değerleri koruyarak İslâm ümmetinin ve tüm dünyanın hizmetine sunulmasını hedeflemektedir.¹²⁷

O'na göre sanatçı veya edebiyatçı çağının sorunlarını dile getirmelidir. Edebiyatçı ve düşünürler Batı'nın ürünlerini taklit ederken, onların zihinlerinin gerisindeki hedef ve gayeleri okumaları gerekir. İslâm edebiyatçısının bir inanç, dava ve hareket adamı olduğu için sorumlu olduğunu, inancı sayesinde her şeyi basit görmesi, ölüm, korku ve mâddî kayıp hesabıyla değil, ciddiyet, cihâd ve amel ile hareket etmesi gerektiğini ifade eder. el-Kîlânî'ye göre; edebiyatın görevi, geçmiş ve gerçekle ilişki kurmak, ümit ve acıları dile getirmektir. Bu batıya tamamen kapıların kapatılacağı anlamına gelmemektedir. Aksine, Müslümanlar kimliklerini kaybetmeden, edebî değerlerine sarılarak, Batının tecrübelerinden de istifade etmelidirler.¹²⁸

el-Kîlânî, bir dava adamıydı. Allah ona fikir, akıl ve güçlü bir kalem vermişti. O sahip olduğu tüm bu özellikleri inandığı dava uğrunda kullandı. Dönemindeki edebiyatçılar ve ortaya koyduğu ürünlerin birçoğu batı medeniyetini ve onun üstünlüğünü dile getiriyordu. Ülkede bazı gençler arasında ise komünizm'in ilkeleri

¹²⁶ Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf, *20 İslâm Âlimi ve Mütefekkiri İle Son Mülâkatlar*, 1. bs., çev.: Hikmet Akpur, Dâr'u İbn Hâzım, Beyrût, 2005, s. 26-32.

¹²⁷ el-Kîlânî, *Rihletî me'al edebi'l-İslâmî*, s. 168.

¹²⁸ Ramadân Yûsuf, *20 İslâm Âlimi...*, s. 26-32.

revaç bulmuştu. Necîb, Maksim Gorki'nin *Ana* adlı eserini okur ve sanatsal bir üslupla okuyucularını kendi görüşlerine çağırmasına hayran kalır.¹²⁹ Kendilerinde yeterli kültürel ve dînî birikim olmayan ve İslâmî çevrede yetişmeyen bazı gençlerin sol kültür ve sanatın baskın olduğu bir ortamda bu akımlara yöneldiğini görür. Yaşadığı dönemde çeşitli ideolojilerin sanat ve edebiyatı bir araç olarak kullandıklarını, Müslümanların bu konuda zayıf olduklarını hisseder. Edebiyatı ve sanatı, İslâm'a davet için kullanmak gerektiğini söyler.¹³⁰

Sanat ve edebiyat, büyük-küçük, kadın-erkek ve Müslüman-gayri müslim insan hayatını etkileyen aktivitelerdendir. el-Kîlânî, İslâmî hareketin, kendisini ifade edeceği, bu konudaki boşluğu dolduracak ve eleştirmenlerin beğenisini elde edeceği derin kökler üzerine oturmuş bir edebiyatının olması gerektiğini savunur. Bu edebiyatın Müslüman halkın rüyalarını dile getirmesi, İslâm davetçisinin fikirlerini ifade eden bir ses olması, yeni nesillere İslâm'ın yüceliğini, ilkelerini tanıtmayı, yaşanılan fitne, zulüm ve sapmalardan kurtuluş yolunun ancak İslâm'ın ilkelerine sarılmakla olacağını göstermesi gerekir. Edebiyatçı ise konusunu insan, kâinat, İslâm, tevhid inancı, dünya ve âhirete dair sahîh düşünceden alması gerekir.¹³¹

Necîb, bugün İslâmî edebiyat diye isimlendirilen her türden istifâde etmeye çalıştı. Bu ilkeleri, ortaya koyduğu ürünlerde tatbik etmeye çalıştı. Fakat bu ilkeleri derhal tatbik etmek zordu. Teori ve pratik arasında farklar vardı. Necîb, bu ilkeleri öncelikle şiirde, bazı tarihî romanlarında, sonra *'Alâ esvâri Dimeşk* adlı tiyatro eserinde uygulamaya çalıştı. Edebiyatta biraz tecrübe sahibi olunca bu ilkeleri daha geniş bir alanda uygulamayı düşündü. Fakat bu iş, kolay değildi. Çünkü romanın bazı ilke ve özellikleri vardı. Milyonlarca okuyucusu olan bu dev sektörde basın, reklam, îlan ve propagandanın ürünlere olan talebi artırması için bazı zarûrî cezp edici şeylerin olması gerekir. Günümüzdeki edebiyat, genellikle mezhepsel, bölgesel, ırkçı kavgaları ve siyâsî propagandaları konu edinir. Din adamları ise genellikle Avrupa, Amerika ve

¹²⁹ el-Kîlânî, *Rihletî me'al edebi'l-İslâmî*, s. 172.

¹³⁰ el-Kîlânî, *Rihletî me'al edebi'l-İslâmî*, s. 187.

¹³¹ el-Kîlânî, *Rihletî me'al edebi'l-İslâmî*, s. 184.

Rus edebiyatında olduğu gibi alay konusu olmaktadır. Bu ise, edebiyatçıların cahillik ve gafletle içine düştükleri kör bir taklittir.¹³²

Yazara göre Müslüman edebiyatçı, özneliği, yani dünyanın kişinin kendi etrafında döndüğü düşüncesini kabul etmez, benciliğe sığınanları da hasta insan olarak görmüştür. Müslüman edebiyatçının inandığı davaya bağlı olması gerektiğine inanır, eserlerini icra ederken sanatçının doğayı taklit etmemesi, doğadaki varlıkları unsur olarak kullanması gerektiği kanaatindedir.¹³³

2.1.9. Edebî ve Fikrî Kişiliği

el-Kîlânî, güleryüzlü, şakacı ve mütevazı bir kişiliğe sahipti. O, iyi bir hatip ve açık sözlü biriydi. Oğullarından biri: “Onun ahlâkının Kur’an olduğunu hissedersin.” demektedir. Bütün davranışlarında yaratıcıyı düşünür, âilesini ve yakınlarını mutlu etmeye çalışır, dünyaya çok tamah etmezdi. Çünkü o, sağlam ve köklü bir îmân ve tevâzûya sahipti.¹³⁴

el-Kîlânî, karizmatik bir kişiliğe sahipti. O, bir tebliğci, düşünür ve edebiyatçıydı. Edebiyatı amaç değil araç olarak görüyordu. Sadece oyun, eğlence ve para kazanmak için edebiyata yönelmeyi doğru bulmuyordu. O, edebiyatı insanî ve ahlâkî değerleri yerleştirmek ve nefisleri terbiye etmek için bir araç olarak kullanıyordu. el-Kîlânî’nin bu görüşleri kitaplarında, konferanslarında, sanat ve edebiyatla ilgili konuşmalarında kendini gösterir. el-Kîlânî, bir sözünde edebiyatla ilgili olarak şöyle der: “Ben sorumluluğunun büyüklüğünü ve kalıcı mesajlar yayınlamanın önemini bilen tebliğci, bir edebiyatçıyım.”¹³⁵

el-Kîlânî, korkusuzca “edebî cesaret” diye isimlendirilebilecek bir şekilde yaşadı. O, üniversite yıllarında, Cemal Abdünnâsır’ı ve baskıcı yönetimini eleştirirken, 12 Şubat 1954’te baskıcı yönetimin kurşunlarının önüne atılmış bir şekilde İhvan’ın gösterilerini komuta ederken görülür.¹³⁶

¹³² el-Kîlânî, *Rihletî me’al edebi’l-İslâmî*, s. 271.

¹³³ Fatma Betül Beyca, *Necib el-Kilani Hayatı, Eserleri ve 20. Yüzyıl Arap Edebiyatı’ndaki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 68.

¹³⁴ el-Kîlânî, *A’dâü’l-İslâmiyye*, 2. bs., Muessesetu’r-risâle, Beyrût, 1981, s. 7-18.

¹³⁵ el-Kîlânî, *Havle’l-kışşati’l-İslâmiyye*, Kahire, s. 22-23.

¹³⁶ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلاني> (Erişim: 19. 01. 2019)

Özeleştirici diye isimlendirilen hatasını itiraf etmek onun edebî cesaretindedir. Bu hatasını *Lemahât*'ta yayımlamıştır.¹³⁷ Necîb daha sonra pişman olduğu ve yayımlanmasını istemediği *Leylû'l-ĥatâyâ* adlı bir roman yazmıştı. Romanın bir kadın ve erkek arasındaki duyguları tasvîr etmede ileri gitmesi sebebiyle yeniden basımını yasaklamıştı. Roman, evlilikte ihanet problemine maruz kalan bir kişinin hayatını anlatıyordu. Yazar bu romanı öfke ve kızgınlıkla dolu bir ruh hali içinde yazmıştı. Çünkü tanıdığı bir kimsenin uğradığı hıyanet onu da acıtmıştı. Sanki hainden intikam alır ve onu yargılcasına romanı yazmaya karar vermişti.¹³⁸

Başkaları hakkında hüküm verme konusunda adalet ve insaf, onun bazı fikir ve eserlerini, reddetseler de Necîb'in sıfatlarındandı. Necîb'in, fikrî derinlik, güçlü tahlîl, doğru görüş sahibi ve batıcılık fikrini reddetmekle nitelendirdiği 'Abbâs el-'Akkâd, Hasan el-Bennâ ve İĥvân-ı Müslimîn ve cemâ'ati hakkında safsatalarla dolu kötü bir makale yazdığında Necîb, öfkesini Abbâs el-'Akkâd ve onun gibilere karşı yutmuştu. O, kendisine kötü davranan bazı polis memurları ve gardiyanlara karşı da insaf ve hoşgörüsünü devam ettirmiştir.¹³⁹

Necîb el-Kîlânî, okuyucularına çok sayıda edebî eserler bıraktı. O sadece belirli çerçeveler içinde Mısır toplumu ve ülkesinin sorunlarını ele almadı. Aksine dünyanın her tarafındaki Müslümanların sorunlarıyla ilgili eser yazmaya, onların sesini duyurmaya çalıştı. Böylece o, okuyucular, araştırmacılar, ilim adamları ve edebiyatçıların akademik tezleri, makaleleri, araştırma kitapları, edebî toplantılar, seminerler, paneller ve şiir geceleri için bir kaynak oldu.

Edebiyatçılar, Necîb el-Kîlânî'nin edebiyattaki konumunu açıklayan birçok söz söylemişlerdir. Onun şahsiyetini, edebiyatını, ülke içi ve dışındaki elde ettiği başarı ve edebî çevrelerdeki konumu daha iyi anlama adına hakkında söylenen bazı sözlere yer vermek gerekir.

Dr. Hilmi Mahmûd el-Ka'ûd, el-Kîlânî'nin eserlerinde profesyonelliği ve titiz tahlilleri ile mekânsal boşluk ve zamansal alanları çözümede eşsiz olduğunu te'kid eder. el-Kîlânî'yi en çok ürün veren bir yazar olarak kabul eder. Ona göre, ürünlerin niceliği

¹³⁷ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 20.01.2019)

¹³⁸ el-Minşâvî, "Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihi..." s. 253-271.

¹³⁹ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 22.01.2019)

bakımından Necîb Maḥfûz ve Abdulhamîd Cûde es-Şaḥḥar, Kîlânî'nin gerisinde kalır.¹⁴⁰

Ebu'l-Hasan en-Nedvî ise onun sadece bir şair ve edebiyatçı olmadığını dile getirir ve şöyle der: “el-Kîlânî'nin hayatı, kıymeti, edebî konumu ve zenginliği ne olursa olsun, bir edebiyatçı ve şair hayatı değildir. Onun hayatı hak yolunda bir mücadeledir.”¹⁴¹

el-Kîlânî, bir çok alanda eser veren velûd bir yazardır. Eserlerinde kullandığı dil ise sade ve basittir. Dr. Muhammed Hasan Berîğîş bu konuda şöyle der: “Çağdaş edebiyatta roman sanatında birçok isim ön plana çıkmıştır. Üslûbunun basitliği, konuların çokluğu ve ürünlerinin bolluğu ile meşhur olan el-Kîlânî, bu isimlerin en seçkinlerindedir.”¹⁴²

el-Kîlânî'yi diğer şair ve ediplerden farklı kılan bir diğer özelliği ise onun edebiyata yeni bir yaklaşım getirmesidir. O, şiir ve edebiyatı, İslâm davasına bir hizmet aracı olarak görmüştür. Dr. Câbir el-Kumeyḥa, onun bu yönüne vurgu yaparak şöyle der: “Necîb el-Kîlânî, İslâmî edebiyatın öncülerinin en büyüklerinden sayılır. Hayatını, İslâmî ve insanî değerlerin hizmetine adadı. Arap ve İslâm kütüphanelerine yüzden fazla eser mîras bıraktı.”¹⁴³

Dr. Abdulḳuddûs Ebû Sâlih'de onun, maruz kaldığı sıkıntı ve zulümlerden dolayı davasına hizmetten asla vazgeçmediğini, ifade eder: “Necîb el-Kîlânî, eşi ve benzeri olmayan bir adam!, mesleğinin yoğunluğu, vazife şartları, korkunç hapisane yılları bu doktorun tıp dünyasını aşmasına engel olamadı. Fikir, kültür, eleştiri, edebî araştırma, şiir, hikâye, roman, tiyatro, biyografi ve İslâm edebiyatı alanında arkasında çok sayıda eser bıraktı. Bütün bunların hepsi onu İslâm edebiyatının ve tartışmasız bir şekilde İslâmî romanın öncülerinden yaptı.”¹⁴⁴

¹⁴⁰ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلان> (Erişim: 24. 01. 2019), Dr. Hilmi Mahmûd el-Kaûd, *el-Vaḳı'yyetu'l-İslâmiyyetu fî rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1994, s. 166.

¹⁴¹ *Mecelletu'l-edebi'l-İslâmî*, Suûdî Arabistan, Aralık 1995-Nisan 1996, s. 3.

¹⁴² Dr. Muhammed Hasan Berîğîş, *Dirâsât fî'l-kışşati'l-İslâmiyyeti'l-mu'âsıra*, 1. bs., Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1994, s. 35

¹⁴³ *Mecelletu'l-edebi'l-İslâmî*, s. 58.

¹⁴⁴ *Mecelletu'l-edebi'l-İslâmî*, s. 4.

O, bazı roman ve hikâyelerinde gençlerde İslâm tarihi bilinci oluşturmak için tarihî olayları ele alır. Edebiyatı kullanarak İslâm tarihini akıcı bir şekilde anlatır. Semîr Ahmed eş-Şerîf, onun bu özelliği hakkında şöyle der: “Merhûm Necîb el-Kîlânî, tarihi, edebiyata uyarlamayı başarılı bir şekilde yapan, İslâm dîninin ilkelerinden ilham alarak İslâmî edebiyâtın kurallarını belirleyen bir kişidir.” der.¹⁴⁵

el-Kîlânî bazı eserlerinde sadece yaşadığı coğrafyanın sorunlarını dile getirmemiş, eserlerinde İslâmî kimliğini ön plana çıkararak İslam coğrafyasının diriliş ve varoluş mücadelesini de ele almıştır. Celal Hammâm, “İslâmî Edebiyat Öncülerinden Merhum Necîb el-Kîlânî” adlı makalesinde şöyle der: “Necîb el-Kîlânî, birçok ülkede sıkıntı çeken ve dinlerini yaşamada baskı gören Müslümanların durumlarını anlatan yazarların en önde geleni, belki de Arap yazarların ilkidir. el-Kîlânî’nin ortaya koyduğu ürünleri sadece İslâmî edebiyat okuyucuları takdir ve övgü ile karşılamamış, edebiyatta İslâmî yönelişe sempati duymayan bazı edebiyatçılar da bu adamın değerini ve edebiyattaki konumunu itiraf etmeye mecbur kalmışlardır.”¹⁴⁶

O, fikir ve eserleriyle sadece İslâmcı yazar ve şâirlerin beğenisini elde etmekle kalmamış farklı dünya görüşüne sahip edebiyatçıların da takdirini kazanmıştır. Bunlardan biri olan Nobel ödülü sahibi ünlü edebiyatçı Necîb Maḥfûz, el-Kîlânî hakkında şöyle der: “el-Kîlânî, İslâmî edebiyatın teorisyeni, kurucusudur. Çünkü onun eleştirel makaleleri, hikâye ve romanları, *Âfâku’l-edebi’l-İslâmî*, *el-İslâmiyye ve’l-mezâhibu’l edebiyye*, *el-Edebu’l-İslâmiyyu beyne’n-nazariyye ve’t-taṭbîk* gibi güçlü delilleri olan hacimli edebî eserlerinde bu teorinin özellikleri görülür. el-Kîlânî’ye göre İslâmî edebiyat, sadece tarihî konular hakkında yazmak değildir. İslâmî edebiyat; hürriyet eşitlik, adalet, sevgi, hoşgörü, hapistekilerin hayatları ve dünyanın her tarafındaki ezilmiş ve sıkıntı çeken insanların duygularıdır.”¹⁴⁷

Son olarak oğlu Dr. Celal, babası hakkında şöyle der: “Necîb el-Kîlânî, kelimenin tam manasıyla bir baba idi. Eşi, çocukları ve torunlarına karşı olan aşırı düşkünlüğü ile ön plana çıkar. O kendisine Kur’ân ahlâkını, ahlâk olarak edinmişti.

¹⁴⁵ *Mecelletu’l-edebi’l-İslâmî*, s. 90.

¹⁴⁶ el-‘Arînî, “Mustevyâtu’l-iltizâm fî rivâyeti Necîb el-Kîlânî”, *el-Edebu’l-İslâmî*, Rabîtu’l-edebi’l-İslâmî el-‘alemiyye, Riyad, Kasım-Aralık 1993, I, 87.

¹⁴⁷ Celal Hammâm, “Dr. Necîb el-Kîlânî râidu’l-edebi’l-İslâmî er-rahîl”, *el-Mecelletu’l-‘arabiyye*, sy. 214, Mayıs 1995, s. 61.

Âilesini ve akrabalarını mutlu etmek için çalışırdı. İlmî ve şöhretine rağmen dünyaya karşı tamahkâr değildi. Çünkü o sağlam bir îmân ve tevâzuya sahipti.”¹⁴⁸

2.1.10. Bazı Meşhur Sözleri

Necîp el-Kîlânî'nin pek çok hikmetli sözü bulunmaktadır. Bunların birçoğu yazmış olduğu eserlerde geçmektedir. Bu sözlerinden halk arasında yaygın olarak kullanılanlarından bazıları şöyledir:

فرق كبير بين أن تعيش في السجن وبين أن يعيش السجن فيك.

Hapiste yaşamam ile hapisli olanın sende yaşamaması arasında büyük fark vardır.

الصبر لا يعني الاستسلام وإتاحة الفرصة للتدبر لا يعني الهزيمة.

Sabır, teslim olmak anlamına gelmez. Düşünmeye imkân tanımak da hezimet anlamına gelmez.

القوة الحقيقية هي قوة الروح والقلب والفكر... وهي لا تشيخ أبدا.

Gerçek güç; fikir, güç ve ruh gücüdür. O asla ihtiyarlamaz.

الركب السائر إلى الله في صدق لا يضل الطريق.

Allah'a doğrulukla yönelen, yolunu şaşırmaz.

تعلمت من بين سطور القرآن أن أعيش حراً، وأن أموت مكافحاً عن شرف العقيدة.

Kur'an'ın satırları arasından özgür olarak yaşamayı ve inancın şerefi için mücadele ederek ölmeyi öğrendim.

الأرض لا تتحيز لأحد... وتفتح ذراعيها في ترحاب، ثم تحتضننا عندما نموت.

Yeryüzü hiç kimseye torpil geçmez... Cömert bir şekilde kollarını açar ve öldüğümüz zaman bizi kucaklar.

الدعاء وحده لا يجدي يا ولدي، لا بد أن يحملوا السيف ويهرولوا إلى ميدان القتال، تلك هي العبادة الحقة.

Oğlum! Duâ tek başına faydasızdır. Kılıç taşımak ve savaş meydanına koşmak gerekir.

Gerçek ibadet işte budur.

وللإيمان يا فتاة تكاليف باهظة... أقلها الموت في سبيل الله.

¹⁴⁸ Mecelletu'l-edebe'l-İslâmî, s. 58.

Ey genç kız! İmanın ağır bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğun en azı Allah yolunda ölümdür.

الناس بضاعتهم الكلام والفعل قليل

İnsanların malı konuşmaktır. Eylemleri azdır.

لا ينضح الإنسان الحر إلا بالألم العظيم.

Özgür insan ancak büyük acılarla olgunlaşır.

ما أروع أن يعود الجندي منتصراً إلى مسقط رأسه.

Askerin doğum yerine muzaffer olarak dönmesi ne kadar harikadır.

إنها لحظات تصيب الكثيرين من رجال العقائد عندما يتعرضون لهزات عنيفة أو زلزلة قوية فتجعلهم يعيدون النظر فيما يؤمنون به.

Din adamlarının birçoğu şiddetli bir saldırı veya güçlü bir depremle karşılaştıklarında inandıkları şeyleri tekrar gözden geçirirler.

حل التناقضات لا يتم إلا بالبحث عن الجذور.

Sorunları çözmek ancak; sorunun köklerini araştırmakla olur.

الأقوياء ينتصرون .. وليست القوة سيفاً ومدفعاً .. لكنها عقل يفكر.

Güçlüler zafer elde ederler. Güç, kılıç ve topla elde edilmez. Fakat o; düşünen bir akılla elde edilir.

أنا لا أعتب على اليهود ولكن أعتب على جماهيرنا التي استعذبت النوم واستراحت للكسل وخدعها الكبرياء!

Ben Yahudilere kızmıyorum. Fakat uykuya doymayan, tembellik yapan ve kibrin aldattığı toplumumuza kıziyorum.

إذا كان لكل شيء نهاية فليمن نخاف من لقاء الموت؟! وإذا كان مصير الشهداء هو الجنة فلماذا نحجم عن اقتحام حقول الموت في شجاعة.

Her şeyin bir sonu varsa niçin ölümlle karşılaşmaktan korkalım. Şehitlerin gideceği yer cennet ise niçin ölüm tarlalarına cesaretle dalmaktan kaçınalım.

المجاهد الحق، هو من حرر نفسه من الوهم والخوف والشرك قبل أن ينزل إلى ميدان القتال.

Gerçek mücahit, savaş meydanına çıkmadan önce kendisini şirk, korku ve şüpheden arındırandır.

إن الهوى والتعصب إذا دخل عقائد المتدينين، انزلقوا إلى متاهات خطيرة وأتوا بأشياء عجيبة لا تمت إلى الديانة بصلة.

*Heva ve taassup dindar insanların inançlarına girdiğinde, tehlikeli labirentlere doğru kayarlar ve dinle alakası olmayan şeyler ortaya koyarlar.*¹⁴⁹

2.1.11. Vefâtı

Hayatının sonlarında hastalandı ve Suudî Arabistan'ın başkenti Riyad'da bir hastanede tedavi gördü. el-Kîlânî, çektiği sıkıntı ve acıları kimseye hatta yakınlarına dâhi yaymadan yakalanmış olduğu karaciğer kanseri hastalığına sabretti. Ümitsizliğe boyun eğmedi. Nerede ve nasıl olursa olsun Allah'ın kaderine razıydı. Hayatının son anına kadar Allah'ı zikretti. Komada iken bile Kur'an okumaya devam etti. Son günlerini geçirmek için Mısır'a döndü ve 6 Mart 1995 tarihinde arkasında dev bir kültür mirası bırakarak Mısır'ın Tahta şehrinde vefât etti.¹⁵⁰

el-Kîlânî, kelimenin tam manasıyla bir insandı. Son nefesinde dahi insanlara iyilik yapmak isterdi. Oğlu Dr. Celal onun hakkında şöyle der: “Vefâtından iki gün önce serum almak için tahlil yaptırdı. Yoğun bakımdan çıkışı esnasında sağlık görevlisi sedyeyi itiyordu. Çok geçmeden ayıldı ve kendisine biraz para vermeme istedi. Sağlık durumu çok kötü olduğu halde vermiş olduğum parayı kendisiyle ilgilenen sağlık görevlisine verdi. O, darlıkta da bollukta da infak etmeyi severdi.”¹⁵¹

2.2. ESERLERİ

Necîb el-Kîlânî, çok yönlü bir edebiyatçı olup roman, hikâye, tiyatro, şiir, tıp ve edebî tenkit alanında birçok eser vermiştir. el-Kîlânî, edebiyat alanında kırktan fazla roman yazmış olup daha çok romanlarıyla ün kazanmıştır. Araştırmanın bu bölümünde daha çok onun romanları incelenecektir. el-Kîlânî'nin eserleri farklı yayınevleri

¹⁴⁹ <https://www.maqola.net/author/1796/> (Erişim: 25.01.2019)

¹⁵⁰ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلاني> (Erişim: 25.01.2019)

¹⁵¹ el-Minşâvî, “Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihi...”, s. 253-271.

tarafından basılmış olup bu bölümde romanların genellikle ilk baskısı verilmiştir. Eserlerin yayınevini yanında, yayın yeri ve yayın tarihi de verilmeye çalışılmıştır. Yazarın Türkçeye çevrilen romanlarına da değinilmiş olup hikâye, tiyatro, şiir, tıp ve edebî tenkit ile ilgili eserlerinin sadece ismi verilmekle yetinilmiştir.

2.2.1. Romanları

1) **‘Alâ ebvâbi Hayber:** Öncesi ve sonrasıyla Hayber savaşını, Yahudilerin felsefe ve düşüncelerini, Müslümanlara karşı tutum ve davranışlarını anlatır. Roman, Muessesetu’r-risâle tarafından 2001 yılında Beyrût’ta basılmıştır.¹⁵²

2) **‘Amâliqatu’ş-şimâl:** 1960 yılında Nijeryalı Müslümanların kurtuluş mücadelesi, Osman Eminu’nun kahramanlıkları ve Afrikalı bir kıza olan aşkı anlatılır. Eser 1974 yılında Beyrut’ta yayımlanmıştır.¹⁵³ Roman, *Kuzey Kahramanları* adıyla Ali Nar tarafından tercüme edilmiş olup Elif Yayınları tarafından İstanbul’da basılmıştır.¹⁵⁴

3) **Arđu’l-enbiyâ:** Filistin’in Yahudilerce işgal edilmesi, halkın yaşadığı acılar ve çektiği sıkıntılardan bahseder. 1979 yılında Beyrût’ta basılmıştır.¹⁵⁵

4) **‘Azrâu Cakartâ:** Endonezya’da 1967-1998 yılları arasında devlet başkanlığı yapmış olan Suharto’nun Müslüman halk üzerindeki baskılarını ve bu baskılara karşı çıkan üniversite öğrencisi Ebu Hasan’ın mücadelesi, hapse atılması ve Cakartalı Fatma ile olan aşkı anlatılır. 1974 yılında Kahire’de basılmıştır.¹⁵⁶ Roman, *Cakartalı Kız* adıyla Ali Nar tarafından tercüme edilmiş olup, Elif Yayınları tarafından İstanbul’da basılmıştır.¹⁵⁷

5) **‘Azrâu’l-ķarye:** Eser yazar tarafından edebiyat dünyasına adım atıldıktan sonra yazılmıştır. 1958 yılında Kahire’de basılmıştır.¹⁵⁸

¹⁵² el-Kilânî, *‘Alâ ebvâbi Hayber*, Muessesetu’r-risâle, Beyrût, 2001.

¹⁵³ el-Kilânî, *‘Amâliqatu’ş-şimal*, Beyrut, 1974.

¹⁵⁴ el-Kilânî, *‘Amâliqatu’ş-şimal*, çev.: Ali Nar, Elif Yayınları, İstanbul, 2002.

¹⁵⁵ el-Kilânî, *Arđu’l-enbiyâ*, Beyrut, 1979.

¹⁵⁶ el-Kilânî, *‘Azrâu Cakartâ*, Kahire, 1974.

¹⁵⁷ el-Kilânî, *‘Azrau Cakartâ*, çev.: Ali Nar, Elif Yayınları, İstanbul, 2002.

¹⁵⁸ el-Kilânî, *‘Azrâu’l-ķarye*, Kahire, 1958.

6) Demun li faîri Şuhyûn (Hâretu'l-Yehûd): 1965 yılında Filistin'e yaptığı gezi neticesinde elde ettiği bilgilerden esinlenerek yazmıştır. Tarihi bir roman olup Yahudilerin kendi ırklarına hizmet amacıyla insanlığa yaptıkları eziyetleri anlatır. 1981 yılında Dâru'n-nefâis tarafından Beyrût'ta basılmıştır.¹⁵⁹ Roman, *Yahudi'nin Kanlı Böreği* adıyla Ali Nar tarafından tercüme edilmiş olup Ravza Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.¹⁶⁰

7) Ehlu'l-Ĥamîdiyye: Roman, Cemal 'Abdunnasır döneminde Mısır'da Müslümanlara uygulanan baskı, zulüm ve üniversitelerdeki öğrenci hareketlerini konu edinir. Eser, 1994 yılında Beyrut'ta basılmıştır.¹⁶¹

8) el-Ke'su'l-fâriġa: İngilizlerle İhÿvân-ı Müslimîn arasındaki mücadeleden bahseder. İhÿvân-ı Müslimîn teşkilâtına üye bir yazarın dâvâsı için canını vermesi ve onun arkadaşlarının mücadelesi anlatılır. Eserin baskısı bulunamamıştır.

9) Ellezîne yaĥterikûn: Uzak bir köye tayin edilen bir doktorun sağlık ocağında çalışanlarla birlikte verdikleri mücadeleyi anlatır.¹⁶² Eser, 1965 yılında Beyrut'ta basılmıştır.¹⁶³

10) el-Yevmu'l-mev'ûd: Mısırın Memlûk Kraliçesi olan Şecerüddür döneminde VII. Haçlı savaşında Mısır'da meydana gelen olayları anlatır.¹⁶⁴ Eser, 1960 yılında Edebiyat ve Sanatı Koruma Yüksek Meclisi tarafından, 1961 yılında ise Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı tarafından ödül almıştır. Tarihî bir roman olup filmi çekilmiştir. Kuveyt radyosunda da 1973 yılında dizi olarak yayımlanmıştır. Ayrıca aynı roman, Ramazan aylarında gösterilmek üzere Mısır-Libya ortak yapımıyla televizyon dizisi olarak hazırlanmıştır. Eser, 1978 yılında Beyrut'ta basılmıştır.¹⁶⁵

¹⁵⁹ el-Kîlânî, *Demun li faîri Şuhyûn*, Dâru'n-nefâis, Beyrût, 1981.

¹⁶⁰ el-Kîlânî, *Demun li faîri Şuhyûn*, çev.: Ali Nar, Ravza Yayınları, İstanbul, 1991.

¹⁶¹ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, Beyrut, 1994.

¹⁶² Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

¹⁶³ el-Kîlânî, *Ellezîne yaĥterikûn*, Beyrût, 1965.

¹⁶⁴ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

¹⁶⁵ el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, Beyrut, 1978.

11) en-Nidâu'l-hâlid: Roman, I. Dünya savaşı yılları ve 1919 senesindeki Zağlul Paşa devrimini konu edinir. Romanın başkahramanı olan Halid, Cemaleddin Efgânî'yi temsil eder. Eser, 1965 yılında Beyrut'ta basılmıştır.¹⁶⁶

12) Emîratu'l-cebel: Birleşik Arap Emirlikleri'nde bir dağda yaşayan Şuhûh kabilesinin hayatı anlatılır. Bu roman aynı zamanda 1970'de Fecr dergisinde dizi olarak da yayımlanmıştır. Eser, 1998 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrut'ta basılmıştır.¹⁶⁷

13) er-Rabû'l-'âsîf: Mevâl Abdülmecîd adlı bir doktorun Kahire'den Şerşâbe köyüne atanması, gurbette çektiği sıkıntı ve acıları, karşılaştığı olayları ele alır. Eser, Muessesetu'r-risâle tarafından 1999 yılında Beyrut'ta basılmıştır.¹⁶⁸

14) er-Racul ellezî âmene: Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatı ve İslâm'ın doğuşunu akıcı bir dille anlatan bir siyer kitabıdır. Roman, 1987 yılında Beyrut'ta basılmıştır.¹⁶⁹ Roman, *Hira'dan Doğan Güneş* adıyla Mehmet Nuri Çalışkan tarafından tercüme edilmiş olup Beka Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.¹⁷⁰

15) er-Râyâtu's-sevdâ: Emevîler'in çöküşü ve Abbâsî Devleti'nin kuruluş dönemlerini ele alır. Eser, 1998 yılında Beyrut'ta basılmıştır.¹⁷¹ Roman, *Sevginin Bedeli* adıyla Necat Çavuş tarafından tercüme edilmiş olup Beka Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.¹⁷²

16) et-Ṭarîku't-ṭavîl: Yazarın ilk romanı olup hapisanede yazmıştır.¹⁷³ Eser, 1957 yılında Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı ödülünü almıştır. Bu onun almış olduğu ilk ödüldür. Aynı roman ile 1959 yılında da Bakan Fethi Rıdvân'dan ödül alır. Hapishane yönetimi ödülünü alması için Necîb'e birkaç saatliğine izin verir.¹⁷⁴ Eser,

¹⁶⁶ el-Kilânî, *en-Nidâu'l-hâlid*, Beyrut, 1965.

¹⁶⁷ el-Kilânî, *Emîratu'l-cebel*, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1998.

¹⁶⁸ el-Kilânî, *er-Rabû'l-'âsîf*, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1999.

¹⁶⁹ el-Kilânî, *er-Racul ellezî âmen*, Beyrut, 1987.

¹⁷⁰ el-Kilânî, *er-Racul ellezî âmen*, çev.: Mehmet Nuri Çalışkan, Beka Yayınları, İstanbul, 1993.

¹⁷¹ el-Kilânî, *er-Râyâtu's-sevdâ*, Beyrut, 1998.

¹⁷² el-Kilânî, *er-Râyâtu's-sevdâ*, çev.: Necat Çavuş, Beka Yayınları, İstanbul, 1993.

¹⁷³ Durmuş, "Kilânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

¹⁷⁴ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب الكيلاني> (Erişim: 03.02.2019)

1959 yılında liselerde ders kitabı olarak okutulmuş ve *Tarîku'l-emel* adıyla sinema filmi de çekilmiştir.¹⁷⁵ el-Kîlânî, bu romanında bazı toplumsal hastalıkları, sosyal şartları, Mısır'daki pahalılığı tasvîr eder ve Mısırlı fakir bir ailenin çocuklarını okutmak için sarfettikleri çabayı anlatır. Eser, 1960 yılında Kahire'de basılmıştır.¹⁷⁶

17) ez-Zıllu'l-esved: Habeşistan kralı İyaso'nun I. Dünya savaşı yıllarında sömürgecilere karşı Osmanlı İmparatorluğu yanında verdiği mücadele anlatılır. Eser, 1982 yılında Dâru'n-nefâis tarafından Beyrût'ta yayımlanmıştır.¹⁷⁷ Roman, *Kara Gölge* adıyla Ali Nar tarafından tercüme edilmiş olup Elif Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.¹⁷⁸

18) Fi'z-zalâm: Dikta rejimine karşı mücadele eden Mısır gençliği ve hukuk fakültesinde öğrenci olan Ferid ile Nüheyre'nin hayat hikâyesi anlatılır.¹⁷⁹ Eser, 1958 yılında roman alanında Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'ndan ödül almıştır. Bu eserin bazı bölümleri Mısır radyosunda tiyatro olarak da yayımlanmıştır. Roman, 1980 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁸⁰

19) Hamâmetu's-selâm: Emperyalistlerle ilişkisi bulunan Abdülvedûd adlı toprak ağası ile fakir köylüler arasında meydana gelen olaylar anlatılır.¹⁸¹ 1965'te ikinci kez hapse girdiğinde *Hamâmetu's-selâm* adlı romanını yazmıştır. Eser, 1987 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁸²

20) Hikâyetu Câdallâh: Kaçakçılık yüzünden hapse giren Câdallâh adında bir şahsın hapisanedeki çektiği sıkıntıları anlatır. Roman, 1986 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁸³

¹⁷⁵ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

¹⁷⁶ el-Kîlânî, *et-Tarîku't-tavîl*, Kahire, 1960.

¹⁷⁷ el-Kîlânî, *ez-Zıllu'l-esved*, Dâru'n-nefâis, Beyrût, 1982.

¹⁷⁸ el-Kîlânî, *ez-Zıllu'l-esved*, çev.: Ali Nar, Elif Yayınları, İstanbul, 2002.

¹⁷⁹ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

¹⁸⁰ el-Kîlânî, *Fi'z-zalâm*, Beyrût, 1980.

¹⁸¹ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

¹⁸² el-Kîlânî, *Hamâmetu's-selâm*, Beyrût, 1987.

¹⁸³ el-Kîlânî, *Hikâyetu Câdallâh*, Beyrût, 1986.

21) I'tirâfâtu 'Abdi'l-Mutecellî: Toplumdaki kötülük ve haksızlıklara karşı ses çıkarmayan ve kendi menfaatini korumaya çalışan insan tipleri 'Abdu'l-Mutecellî örneği üzerinden anlatılır. Roman, 1997 yılında Muessetu'r-risâle, Beyrût'ta basılmıştır.¹⁸⁴

22) İmra'etu 'Abdi'l-Mutecellî: Romanda çalıntı bir vinç ve onu bulmaya çalışan 'Abdu'l-Mutecellî adlı şahsın hikâyesi anlatılır. Roman, 2000 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁸⁵

23) Kağıyyetu Ebu'l-Futûh eş-Şarkâvî: Ebu'l-Fütûh eş-Şarkâvî adlı bir şahsın hayat hikâyesi ve sonunda da İhvân-ı Müslimîne katılması anlatılır. Roman, 2005 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁸⁶

24) Kâtilu Hamza: Vahşî b. Harb'in hayatının anlatıldığı tarihî bir romandır. 1972 yılında Arap Dili Birliği tarafından ödül alan eser, 1935 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁸⁷ Roman, *Hürriyet Uğruna* adıyla Muhammet H. Feyzi tarafından tercüme edilmiş olup Beka Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.¹⁸⁸

25) Leyâlî Turkistân: 1931-1951 yılları arasında komünist Rusya ve Çin Devletleri tarafından Türkistanlı Müslümanlara yapılan eziyet ve işkencelere karşı Türkistan halkının şanlı direnişi anlatılır. Eser, 1974 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁸⁹ Roman, *Türkistan Geceleri* adıyla Necat Çavuş tarafından tercüme edilmiş olup Özgün Yayıncılık tarafından İstanbul'da basılmıştır.¹⁹⁰

26) Leyâli's-suhâd: Nasır sonrası asker-polis devleti haline dönüşen Mısır'da sıradan insanların büyük dertleri anlatılır. Eser, 1986 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁹¹ Roman, *Uykusuz Geceler* adıyla Selahattin Hacıoğlu tarafından tercüme edilmiş olup Elif Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.¹⁹²

¹⁸⁴ el-Kılânî, *I'tirâfâtu 'Abdi'l-Mutecellî*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1997.

¹⁸⁵ el-Kılânî, *İmra'etu 'Abdi'l-Mutecellî*, Beyrût, 2000.

¹⁸⁶ el-Kılânî, *Kağıyyetu Ebu'l-Futûh eş-Şarkâvî*, Beyrût, 2005.

¹⁸⁷ el-Kılânî, *Kâtilu Hamza*, Beyrût, 1935.

¹⁸⁸ el-Kılânî, *Kâtilu Hamza*, çev.: Muhammet H. Feyzi, Beka Yayınları, İstanbul, 1987.

¹⁸⁹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, Beyrût, 1974.

¹⁹⁰ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, çev.: Necat Çavuş, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 2001.

¹⁹¹ el-Kılânî, *Leyâli's-suhâd*, Beyrût, 1986.

¹⁹² el-Kılânî, *Leyâli's-suhâd*, çev.: Selahattin Hacıoğlu, Elif Yayınları, İstanbul, 2003.

27) Leylu'l-ĥatâyâ: Roman, 1961 yılında Dımaşk'te yayımlanmış olup daha sonra kadın-erkek arasındaki ilişkiyi tasvîrde ileri gittiği için yazar tarafından yayımdan kaldırılmıştır.¹⁹³

28) Leyl ve kuğbân: Uzun yıllar hapisshanede yatan Faris ile kendisine işkence yapan Şalkami adlı hapisshane müdürünün karısı 'Înâyetle arasındaki aşk anlatılır. Bu roman beyaz perdeyeye de aktarılmış olup Uluslararası Taşkent Film Festivali'nde ödül almıştır. Roman, 1999 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.¹⁹⁴ Roman, *Gece ve Demir Parmaklık* adıyla Ahmet İyibildiren tarafından tercüme edilmiş olup, Uysal Yayınevi tarafından Konya'da basılmıştır.¹⁹⁵

29) Likâ'un 'inde zemzem: Kendilerinden olmayan idareciler tarafından yönetilen Müslümanların durumu, bir çocuğun masum bakışlarıyla anlatılır. Roman aynı zamanda Müslümanların batılılaşma süreci ve bu sürecin meydana getirdiği sorunları ele alır. Roman, *Acıyı Kalbime Gömdüm* adıyla Hasan Akay tarafından tercüme edilmiş olup Beka Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.¹⁹⁶

30) Meliketu'l-'meb: Ribaiyye köyünün imamı olan Muhammed Hasiballah'ın cuma hutbesinde zenginlerin zekât vermediğini gündeme getirmesi, köyün ileri gelenlerini rahatsız etmiştir. Bu yüzden görevden alınan imamın başından geçen olaylar anlatılır. Roman, 1977 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁹⁷

31) Memleketu'l-Bel'ûti: Şerşâbe köyünün varlıklı ve ileri gelenlerinden olan Ebu'l-'İz es-Selîm ve Muhammed b. Haraviyye'nin köy halkına yapmış oldukları eziyetler ile köydeki bu haksızlıklara karşı duran köy bekçisi İbrahim Abdullatif'in hikâyesi anlatılır. Roman, Muessesetu'r-risâle tarafından 2001 yılında Beyrût'ta basılmıştır.¹⁹⁸

¹⁹³ el-Kîlânî, *Leylu'l-ĥatâyâ*, Dımaşk, 1961.

¹⁹⁴ el-Kîlânî, *Leyl ve kuğbân*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1999.

¹⁹⁵ el-Kîlânî, *Leyl ve kuğbân*, çev.: Ahmet İyibildiren, Uysal Yayınevi, Konya, 1996.

¹⁹⁶ el-Kîlânî, *Likâun 'inde zemzem*, çev.: Hasan Akay, Beka Yayınları, İstanbul, 1993.

¹⁹⁷ el-Kîlânî, *Meliketu'l-'meb*, Beyrût, 1977.

¹⁹⁸ el-Kîlânî, Necib, *Memleketu'l- Bel'ûti*, Beyrût, 2001.

32) Mevâkıbu'l-ahrâr: Napolyon'un Mısırı işgali sonrası Fransızlarla olan mücadelesi ve Hacı Mustafa'nın kahramanlıkları anlatılır.¹⁹⁹ Eser, 1970 yılında Kahire'de basılmıştır.²⁰⁰

33) Nihâyetu tâğıye: Sa'd Bahît adlı zalimin âkıbetinin anlatıldığı bir romandır. 2006 yılında Kahire'de basılmıştır.²⁰¹

34) Nûrullah 1-2: İslâm'ın doğuşu, yükselişi ve Mekke fethine kadar olan dönemi anlatır. İki ciltten oluşan eser, 1972 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²⁰² Roman, *İlahî Nur* adıyla Ali Nar, Salah Şerzad ve Sezai Özel tarafından tercüme edilmiş olup, Elif Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.²⁰³

35) Ramağân habîbî: Siyonist İsrâil'in yayılmacılığına karşı Mısır ve Sûriye'nin silahlanması, 1973 yılının Ramazan ayında meydana gelen Araplarla İsrâil arasındaki savaşı, savaştan önce ve sonra Mısır halkının durumunu anlatır. Roman, 1974 yılında Kahire'de basılmıştır.²⁰⁴

36) Ra'su's-şeytân: Romanda 1952 devrimiyle ilgili yazarın düşünceleri, İngiliz emperyalizmi, ağalık-kölelik düzeni,²⁰⁵ marksist ve sosyalist Arapların felsefe ve dünya görüşleri anlatılır. Roman, 1969 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²⁰⁶

37) Rihletun ilallâh: 1974 yılında yazılan bu eserde İhvân-ı Müslimîn teşkilâtına mensup kişilerin hapisyanede çektikleri sıkıntılar anlatılır. Roman, 1979 yılında Kahire'de basılmıştır.²⁰⁷

38) Ricâl ve ziâb: Âdil Fütûh, sıradan bir köylüdür. Babası, onun Tıp Fakültesi okuması için her türlü maddî imkânı sarfetmiştir. Âdil, Tıp Fakültesinde okurken soy-sop sahibi varlıklı bir tıp öğrencisine âşık olur. Olaylar, birçok İhvân-ı

¹⁹⁹ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

²⁰⁰ el-Kîlânî, *Mevâkıbu'l-ahrâr*, Kahire, 1970.

²⁰¹ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

²⁰² el-Kîlânî, *Nurullah*, Beyrût, 1972.

²⁰³ el-Kîlânî, *Nûrullah*, çev.: Ali Nar, Salah Şerzad ve Sezai Özel, Elif Yayınları, İstanbul, 2002.

²⁰⁴ el-Kîlânî, *Ramağân habîbî*, Kahire, 1974.

²⁰⁵ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

²⁰⁶ el-Kîlânî, *Ra'su's-şeytân*, Beyrût, 1969.

²⁰⁷ el-Kîlânî, *Rihletun ilallâh*, Kahire, 1979.

Müslimîn mensubunun tutuklandığı 23 Temmuz ihtilâli döneminde cereyan eder. Eser, 1987 yılında Muessetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁰⁸

39) Talâ'i'ul-fecr: Mısırlılar'ın İngiliz işgaline karşı verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. Eser, 1960 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²⁰⁹ Roman, *Şafak Akıncıları* adıyla Muhammed Tasa tarafından tercüme edilmiş olup Esra Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.²¹⁰

40) Ömer yazharu fi'l-Şuds: Hz. Ömer'in (r.a) Kudüs'e gelmesi ve kendi dönemindeki Kudüs ve müslümanlar ile bugünkü Kudüs'ü ve Müslümanları karşılaştırması anlatılır. Eser, 1971 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²¹¹ Roman, *Ömer Kudüs'te* adıyla Abdullah Arslan ve Mehmet Ulu tarafından tercüme edilmiş olup Beka Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.²¹²

2.2.2. Hikâye Kitapları

Yazar, hikâye alanında da oldukça başarılıdır. Fakat daha çok romanlarıyla ön plana çıkmıştır. el-Kîlânî'nin yazmış olduğu hikaye mecmûalarının herbirinin hacmi 10-15 sayfa civarındadır. Hikâyelerinin çoğu İslâm tarihi, din uğruna canlarını feda eden kahramanlar ve toplumun insânî değerlerden uzaklaşması ile ilgilidir. el-Kîlânî, kısa hikâyeleri hakkında şöyle der: “Adından da anlaşıldığı gibi kısa hikâye içeriğiyle, insana, kâinâta, inanç, fikir ve metod bakımından islâmî hayata dair kısa bir mesajdır. Kısa hikâye, insan hayatı ve çeşitli örnekleriyle toplumsal olaylar arasında bir bağıdır.”²¹³ el-Kîlânî, Müslüman Gençlik dergisinin 1959 yılında tertip ettiği kısa hikâye yarışmasında da ödül elde etmiştir.²¹⁴ Hikâye mecmualarından bazıları şunlardır:

1) Dumû'ul-emîr: İslam Tarihi ile ilgili 12 hikâye içerir. Bu hikâyelerde İslam tarihi ile ilgili önemli şahsiyetler ve olaylar ele alınır. Ebu Hanife ve İbn-i Teymiye gibi âlimlerin idarecilere karşı tutumu ele alınır. Hikâyelerdeki kişi ve kahramanların

²⁰⁸ el-Kîlânî, *Ricâl ve ziâb*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1987.

²⁰⁹ el-Kîlânî, *Talâ'i'ul-fecr*, Beyrût, 1960.

²¹⁰ el-Kîlânî, *Talâ'i'ul-fecr*, çev.: Muhammed Tasa, Esra Yayınları, İstanbul, 1996.

²¹¹ el-Kîlânî, *Ömer yazharu fi'l-Şuds*, Beyrût, 1971.

²¹² el-Kîlânî, *Ömer yazharu fi'l-Şuds*, çev.: Abdullah Arslan, Mehmet Ulu, İstanbul, 1992.

²¹³ el-Kîlânî, *Tecrubetü'z-zatiyye...*, s. 124.

²¹⁴ <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?titl=نجيب الكيلاني> (Erişim: 05. 02. 2019), el-'Arînî, *el-İtticâhu'l-İslâmî* ..., s. 29.

tutumları toplumun sorunlarıyla yakından ilişkilidir.²¹⁵ Eser, 1962 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²¹⁶

2) el-‘Âlemu’đ-đayyık: 13 hikâye içeren bir eser olup, hikâyelerin çoğu sosyal konularla ilgilidir. Mısır toplumundaki kan davasına ve zenginlerin saraylarındaki hizmetçilerin işleri ve bununla ilgili sosyal problemlere değinir. Eser, 1963 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²¹⁷

3) ed-Dersu'l-ahîr: el-Kîlânî'nin yazmış olduğu ilk kısa hikâyesi olup bu eserde lise yıllarında karaciğer hastalığına yakalanan hocalarından bir tanesinin trajedisini anlatır. Fakat hapse girmesi ve özel eşyalarına el konulması sebebiyle bu eserinin kaybolduğu ifade eder.²¹⁸

4) el-Kâbûs: 16 hikâye içerir. Bu hikâyelerin birçoğu yazarın son senelerindeki bazı tecrübelerini fikrî, siyâsî ve sosyal konulardaki düşüncelerini içerir. Eserine adını verdiği *el-Kâbûs* hikâyesi Cemal ‘Abdunnasır’dan bahseder. O, uyku esnasında gördüğü kâbusunda kendisini kıyamet gününde mahşer yerinde hesap verirken görür. Bu hikâye ‘Abdunnasır döneminin muhakemesidir. Yazar bu eserinde âhîret, haşr ve hesap günü ile ilgili âyet ve hadislerden istifâde etmiş ayrıca belgelerden ve ‘Abdunnasır’ın ölümünden sonra yayımlanan yazılardan da yararlanmışır.²¹⁹ Eser, 1997 yılında Muessesetu’r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²²⁰

5) Fârisu Hevâzin: 12 hikâyeden oluşan eser, Bedir savaşı ve Müslümanların Hevâzin kabilesi ile olan savaşı gibi tarihî konuları ele alır. Ayrıca tutuklulara işkence sorunu gibi siyâsî bazı konulara da hikâyelerde yer verilir.²²¹ Eser, 1996 yılında Muessesetu’r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²²²

²¹⁵ *Mecelletu'l-'ulûmi'l-insâniyye*, en-naşir: ‘Imâdetu'l-bahşi'l-'ilmî, Cami‘atu Sudan li'l ‘ulûmi’t-tiknûlûciyâ, XV, 268, 2014.

²¹⁶ el-Kîlânî, *Dumû‘ul-emîr*, Beyrût, 1962.

²¹⁷ el-Kîlânî, *el-‘Âlemu’đ-đayyık*, Beyrût, 1963.

²¹⁸ el-Kîlânî, *Tecrubetî’z-zatîyye...*, s. 17.

²¹⁹ *Mecelletu'l-'ulûmi'l-insâniyye*, XV, 268.

²²⁰ el-Kîlânî, *el-Kâbûs*, Muessesetu’r-risâle, Beyrût, 1997.

²²¹ *Mecelletu'l-'ulûmi'l-insâniyye*, XV, 268.

²²² el-Kîlânî, *Fârisu Hevâzin*, Muessesetu’r-risâle, Beyrût, 1996.

6) Hıkâyâtü tabîb: Eser, 27 hikâye içerir. Doktor olarak çalıştığı dönemle ilgili anı, izlenim tecrübe ve hikâyelerini bu eserinde bir araya getirmiştir. Bunları daha sonra Birleşik Arap Emirlikleri'nde Şârika Radyosu'nda program olarak da sunmuştur.²²³ 1999 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²²⁴

7) 'Inde'r-rahîl: 28 hikâyeden oluşan eserde, uyuşturucunun yaygın olması, kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesi ve sosyal dengenin bozulması gibi Mısır toplumunun sıkıntıları ele alınır. Eser, 1985 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²²⁵

8) Leyletu'z-zifâf: Yaşlı bir adamın, torunu yaşındaki bir kızla evlilik hikâyesidir. Eser, 1990 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²²⁶

9) Mev'idunâ gâden: Toplumsal sorunları ele alan 13 hikâye içerir. Eserdeki hikâyelerin çoğunu hapishâneye ilk girişinde yazar. Bu hikâyelerden biri olan *eş-Şucâ'* adlı hikâyesi, 1959 yılında Tâhâ Hüseyin tarafından altın madalya ile ödüllendirilmiştir. Eser, 1985 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²²⁷

10) Ricâlullah: İslâm tarihindeki bazı olayları ve Halid b. Velîd, Halife Ömer b. Abdu'l'azîz, Ebû Hâşeme, İmam Ebû Hanîfe, Ebû Zer el-Gıfârî, İbn-i Teymiye, Hz. Hamza, Zeynel 'Abidîn b. Hüseyin gibi önemli şahsiyetlerin hayatlarını anlatır. Eser, 1971 yılında Beyrût'ta basılmıştır.²²⁸

2.2.3. Şiir Kitapları

Necîb el-Kîlânî, ilkokul son sınıfta Filistin ile ilgili ilk şiir denemesini yazmıştır. Şiirlerinde genellikle toplumun ve bireylerin yöneticilerden çekmiş olduğu zulüm ve sıkıntıları ele alır.²²⁹

1) 'Asru'ş-şuhedâ: Şiir divanıdır. 1987 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²³⁰

²²³ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

²²⁴ el-Kîlânî, *Hıkâyâtü tabîb*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1999.

²²⁵ el-Kîlânî, *'Inde'r-rahîl*, Beyrût, 1985.

²²⁶ el-Kîlânî, *Leyletu'z-zifâf*, Beyrût, 1990.

²²⁷ el-Kîlânî, *Mev'idunâ gâden*, Beyrût, 1985.

²²⁸ el-Kîlânî, *Ricâlullah*, Beyrût, 1971.

²²⁹ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

²³⁰ el-Kîlânî, *'Asru'ş-şuhedâ*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1987.

2) **Eġâni'l-ġurabâ:** 22 kasîdeden oluşan bu eser, el-Kîlânî'nin hâpishane hayatını, orada gördüğü, yaşadığı zulmü ve siyâsî görüşlerini konu edinir. 1972 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²³¹

3) **Keyfe elġâk:** 1987 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.

4) **Lu'luetu'l-Ĥalîc:** Tamamlayamamış olduğu bir şiir divanıdır. Basılmamıştır.²³²

5) **Medînetu'l-kebâir:** 2001 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²³³

6) **Muhâcir:** 1987 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²³⁴

7) **Naĥve'l-'ulâ:** Tanta'da lise hayatı yıllarında yazmış olduğu ilk şiir divanıdır.²³⁵

8) **Uġniyâtu'l-leyli't-ġavîl:** Tamamlayamamış olduğu bir şiir divanıdır. Basılmamıştır.²³⁶

9) **el-Ķaryetu'l-'azrâ:** Bu eserini hâpishane yıllarında yazmış olup köyüne olan özlemini dile getirmiştir. Elli beyitten oluşan bir kasidedir.²³⁷

2.2.4. Tiyatro Eserleri

1) **'Alâ esvâri Dimeşġ:** Beş bölümden oluşan bir tiyatro eseridir. İbn-i Teymiye'nin Tatarlarla olan mücadelesini anlatır. Tiyatrodaki olaylar hicrî 699-702 yılları arasındaki olayları ele alır.²³⁸

²³¹ el-Kîlânî, *Eġâni'l-ġurabâ*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1972.

²³² <http://nagibelkilany.blogspot.com/2009/07/> (Erişim: 07.02.2019)

²³³ el-Kîlânî, *Medînetu'l-kebâir*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 2001.

²³⁴ el-Kîlânî, *Muhâcir*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1987.

²³⁵ el-Kîlânî, *Naĥve'l-'ulâ*, el-Matba'atu'l-yûsufiyye, Taṭa/Mısır, 1950.

²³⁶ <http://nagibelkilany.blogspot.com/2009/07/> (Erişim: 08.02.2019)

²³⁷ <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/> (Erişim: 08.02.2019)

²³⁸ el-Kîlânî, *'Alâ esvâri Dimeşġ*, Dâru'l-'urûbe, Kuveyt, 1958.

2) **el-Cenerâl Alfî:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

3) **el-Vechu'l-muzlîm li'l-kamer:** İki bölümden oluşan bir tiyatro eseridir. Amerika'ya eğitim almak için giden üç farklı karaktere sahip öğrencinin başından geçen olaylar anlatılır. 1998 yılında Dar'ü İbn Hazm tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²³⁹

4) **Muhâkemetu'l-Esvedî'l-'Ansî:** Üç bölümden oluşan bir tiyatro eseridir. İslâm'da ilk defa yalancı peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansî ile ilgilidir.²⁴⁰ 1998 yılında Dar'ü İbn Hazm tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁴¹

5) **Sarayefo habîbetî:** Sırların zulmü ve Bosna-Hersekli Müslümanları anlatan bir tiyatro eseridir. el-Kîlânî, bu eseri yayımlanmadan vefat etmiştir.²⁴² 30 sayfadan oluşan eser, Dâru's-şahve tarafından Kahire'de basılmıştır.²⁴³

2.2.5. Biyografik Eserleri

1) **Lemeḥât min ḥayâtî:** Yazar, bu eserde kendi hayatını, yaşadığı çevreyi, dönemindeki sosyal ve siyâsî olayları anlatmıştır. 6 ciltten oluşan eser 1995 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁴⁴

2) **Muzekkirâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî:** el-Kîlânî, bu eserinde doğduğu ve çocukluğunun geçtiği yer olan Şerşâbe köyünü, lise ve üniversite yıllarını, siyâsî olayları ve hapisane hatıralarını anlatır. Eser, 1996 yılında Kahire'de basılmıştır.²⁴⁵

3) **İkbal eş-şâiru's-şâir:** Pakistanlı şair Muhammed İkbal'in hayatı ve fikirleri anlatılır. 1957 yılında biyografi alanında Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı ödülünü alan eser, 1980 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁴⁶

²³⁹ el-Kîlânî, *el-Vechu'l-muzlîm li'l-kamer*, Dar'ü İbn Hazm, Beyrût, 1998.

²⁴⁰ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, ek-II, 65-67.

²⁴¹ el-Kîlânî, *Muhâkemetu'l-Esvedî'l-'Ansî*, Dar'ü İbn Hazm, Beyrût, 1998.

²⁴² 'A'mali Necîb el-Kîlânî, "*Mecelletu'l-edebi'l-İslâmî*", s. 9-10, 1416.

²⁴³ el-Kîlânî, *Sarayefo habîbetî*, Dâru's-şahve, Kahire, t.s.

²⁴⁴ el-Kîlânî, *Lemeḥât min ḥayâtî*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1995.

²⁴⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu'd-duktûr Necîb el-Kîlânî*, Kahire, 1996.

²⁴⁶ el-Kîlânî, *İkbal eş-şâiru's-şâir*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1980.

4) **Şevkî fî rakbi'l-hâlidîn:** Eser, 1958 yılında biyografi alanında Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı ödülünü almıştır.²⁴⁷

2.2.6. Tıp Kitapları

1) **Fî rihâbi't-tıbbi'n-nebevî:** el-Kılânî, kitabına insanın kalbi, vicdanı ve psikolojisiyle başlar. Sonra insan bedeni, içinde yaşanan çevre ve toplum fertlerini ele alır. el-Kılânî'ye göre, tıbbî nebevî, koruyucu tedaviye önem verir ve ibadetle sağlık arasında ilişki kurar. 1975 yılında Muessetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁴⁸

2) **ed-Devâu silâhun zû haddeyn:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

3) **ed-Difteryâ 'aduvvu't-tufûle:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

4) **ed-Dînu ve's-şihha:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

5) **el-Gıẓâu ve's-şihha:** Eserde gıda konuları ve gıda maddelerinin insan sağlığına olan çeşitli etkileri ele alınır. Dâru'l-'ulûm tarafından Kahire'de basılmıştır.²⁴⁹

6) **es-Şavm ve's-şihha:** Orucun insan bedeni ve psikolojisi üzerindeki etkilerinden bahseden eser, 1982 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁵⁰

7) **et-Tesķîfu's-şihhi li't-tullâb ve efrâdi'l-muctema':** Eser, âilede, okulda, toplumda sağlık bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesi için yapılması gerekenler ve bu konuda okula, aileye, topluma ve medyaya düşen görevlerden bahseder. 2013 yılında Daru's-şahve yayınları tarafından Kahire'de basılmıştır.²⁵¹

8) **et-Taḥşînu ve viķâyetu tıflık:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

²⁴⁷ <http://nagibelkilany.blogspot.com/2009/07/> (Erişim: 10.02.2019)

²⁴⁸ el-Kılânî, *Fî rihâbi't-tıbbi'n-nebevî*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1975.

²⁴⁹ el-Kılânî, *el-Gıẓâu ve's-şihha*, Dâru'l-'ulûm, Kahire, ts.

²⁵⁰ el-Kılânî, *es-Şavm ve's-şihha*, Dâru'l-'ulûm, Kahire, 1982.

²⁵¹ el-Kılânî, *et-Tesķîfu's-şihhi li't-tullâb ve efrâdi'l-muctema'*, Daru's-şahve, Kahire, 2013.

9) **et-Tîfûd**: Eserin baskısı bulunamamıştır.

10) **İhteris min dağtı'd-dem**: Eserin baskısı bulunamamıştır.

11) **Ḳışşatu'l-îdiz**: 1986 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁵²

12) **Mustakbelu'l-âlem fi şihhati't-tıfl**: Eserde, çocukların akıl ve ruh sağlığın korunması, engelli çocuklar, toplum açısından çocuk sağlığı ve yaygın çocuk hastalıklarına dair bilgiler verilir. 1979 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁵³

13) **Riâyetu'l-musinnîn fi'l-İslâm**: İslam'da yaşlıların bakımı ve gözetilmesi ile ilgili bir kitap olup 1998 yılında Merkezi'l-ḥadâratî'l-'Arabiyye tarafından Kahire'de basılmıştır.²⁵⁴

2.2.7. Edebî Tenkit Eserleri

1) **Âfâku'l-edebi'l-İslâmî**: 1985 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁵⁵

2) **Edebu'l-etfal fi dav'i'l-İslâm**: 1986 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁵⁶

3) **el-Edebu'l-islâmî beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk**: Eserin baskısı bulunamamıştır.

4) **el-İslâmiyye ve'l mezahibu'l edebiyye**: 1985 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁵⁷

²⁵² el-Kîlânî, *Ḳışşatu'l-îdiz*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1986.

²⁵³ el-Kîlânî, *Mustakbelu'l-âlem fi şihhati't-tıfl*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1979.

²⁵⁴ el-Kîlânî, *Riâyetu'l-musinnîn fi'l-İslâm*, Merkezi'l-ḥadâratî'l-'Arabiyye, 1998.

²⁵⁵ el-Kîlânî, *Âfâku'l-edebi'l-İslâmî*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1985.

²⁵⁶ el-Kîlânî, *Edebu'l-etfal fi dav'i'l-İslâm*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1986.

²⁵⁷ el-Kîlânî, *el-Edebu'l-islâmî beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1986.

5) **el-Kışşatu'l-İslâmiyye ve eşeruhâ fi neşri'd-đa've:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

6) **el-Mucteme'u'l-merîğ:** Eser, sosyal ve psikolojik araştırmalar alanında Mısır Eğitim ve Öğretim Bakanlığı ödölünü almıştır. 1981 yılında Muessetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁵⁸

7) **es-Seķafetu fi đav'i'l-İslâm:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

8) **et-Tarıķ ilâ İttiĥâd İslâmî:** 1962 yılında Mektebetu'n-nûr tarafından Trablus'da basılmıştır.²⁵⁹

9) **Ĥavle'l-kışşati'l-İslâmiyye:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

10) **Ĥavle'l-mesraĥi'l-İslâmî:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

11) **Medĥal ile'l-edebi'l-İslâmî:** 1987 yılında Daru'l-kutubi'l-ķařariyye tarafından Doha'da basılmıştır.²⁶⁰ Eser, *İslâmî Edebiyata Giriş* adıyla Ali Nar tarafından tercüme edilmiş olup Risâle Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.²⁶¹

12) **Naĥve mesraĥ İslâmî:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

13) **Rıĥletî mea'l-edebi'l-İslâmî:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

14) **Tecrubetu'z-zatiyye fi'l-kışşati'l-İslâmiyye:** 2015 yılında Daru's-řaĥve tarafından Kahire'de basılmıştır.²⁶²

2.2.8. Diğer Eserleri

1) **A'dâu'l-İslâmiyye:** 1981 yılında Muessetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁶³

²⁵⁸ el-Kılânî, *el-Mucteme'u'l-merîğ*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1981.

²⁵⁹ el-Kılânî, *et-Tarıķ ilâ İttiĥâd İslâmî*, Mektebetu'n-nûr, Trablus, 1962.

²⁶⁰ el-Kılânî, *Medĥal ile'l-edebi'l-İslâmî*, Daru'l-kutubi'l-ķařariyye, Doha, 1987.

²⁶¹ el-Kılânî, *Medĥal ile'l-edebi'l-İslâmî*, çev.: Ali Nar, Risâle Yayınları, İstanbul, 1988.

²⁶² el-Kılânî, *Tecrubetu'z-zatiyye fi'l-kışşati'l-İslâmiyye*, Daru's-řaĥve, Kahire, 2015.

²⁶³ el-Kılânî, *A'dâu'l-İslâmiyye*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1981.

2) **el-İslâmiyyetu ve'l-kuva'l muğâdde:** 1984 yılında Muessetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁶⁴

3) **el-İslâmu ve ħareketu'l-ħayât 1-2:** Eserin baskısı bulunamamıştır.

4) **Ĥavle'd-dîn ve'd-devle:** 1971 yılında Muessetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁶⁵

5) **Naħnu ve'l-İslâm:** 1978 yılında Muessetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁶⁶

6) **Taħte râyeti'l-İslâm:** 1982 yılında Muessetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.²⁶⁷

²⁶⁴ el-Kilânî, *el-İslâmiyyetu ve'l-kuva'l muğâdde*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1984.

²⁶⁵ el-Kilânî, *Ĥavle'd-dîn ve'd-devle*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1971.

²⁶⁶ el-Kilânî, *Naħnu ve'l-İslâm*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1978.

²⁶⁷ el-Kilânî, *Taħte râyeti'l-İslâm*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1982.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİSTAN GECELERİ ADLI ROMANIN İNCELENMESİ

3.1. Romanın Tanımı

Roman terimi, “gerçek veya hayalî bir olayın mensur hikâyesi” anlamına gelen Latince “romanus” kelimesinden gelir.²⁶⁸ Edebiyatçılar tarafından çok sık kullanılan ve klasik bir tarif olan Namık Kemal’in (ö. 1888), roman tarifi ise şöyledir: “Romandan maksad güzerân etmemişse bile güzerânı imkân dâhilinde olan bir vakayı ahlâk, âdât, hissiyât ve ihtimâlâta müteallik her türlü tafsilatıyla beraber tasvîr etmektir.”²⁶⁹ Namık Kemal’in bu tarifine göre roman, yaşanmış ya da yaşanması imkân dâhilinde olan olayları yer, zaman, çevre ve insan unsurlarına dayanarak geniş bir bakış açısıyla anlatan yazı türüdür.²⁷⁰

“Roman” kelimesi, Fransa’da halk diliyle yazılan hikâye ve ilkel romanlara ad olarak verilmiş, daha sonra Batı dillerinde de bu kelime kullanılmaya başlanmıştır. Kaynağının destanlara dayandığı söylenen roman Avrupa’da doğmuştur. Roman türünün XVII. yy. başlarında Cervantes’in (ö. 1616), yazmış olduğu *Donkişot* adlı eserden sonra gelişmeye başladığı ve XIX. yy. da ise altın çağını yaşadığı kabul edilmektedir.²⁷¹

Edebiyatın, sosyal hayatla birlikte paralel olarak geliştiği söylenebilir. Burjuva sınıfının ortaya çıkışıyla birlikte feodalizmin çökmesi, ekonomik ve toplumsal değişiklikler, roman türünün ortaya çıkışında etkili olan bazı faktörlerdendir. Bu açıdan bakıldığında roman, burjuva edebiyatı olarak da görülür.²⁷²

Arap edebiyatında, roman karşılığında “er-Rivâye”, roman yazarı karşılığında ise “er-Rivâî” kelimeleri kullanılmaktadır.²⁷³ XIX. yy. da Batı romanlarından yapılmış tercüme için ilk defa “rivâye” kelimesi kullanılır. Roman anlamına gelen “er-Rivâye” kelimesi ilk defa Necîb el-Haddâd’ın Alexandre Dumas’dan çevirdiği *Rivâyetu fursâni ’s-selâse* adlı eserinde kullanılır.²⁷⁴

²⁶⁸ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı 1*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 454.

²⁶⁹ Ahmet Kabaklı, *Edebiyat Türleri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 11-12.

²⁷⁰ Mustafa Ayyıldız, *Roman*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 15.

²⁷¹ M. Orhan Okay, Alim Kahraman, “Roman”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, XXXV, 160-164, M. Nihat Özön, *Türkçede Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 17.

²⁷² Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış (Ahmet Mithat’tan A. H. Tanpınar’a)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 9.

²⁷³ *el-Mu’cemu’l-vecîz*, “روى” md., 1. bs., Mecma’u’l-luğati’l ‘Arabiyye, Mısır, 1980, s. 283.

²⁷⁴ Er, “Roman”, *DİA*, XXXV, 164-166.

Arap edebiyatında romandan daha önce hikâyenin var olduğu görülür. Makâmeler, Kelile ve Dimne, Elfü leyletin ve leyle gibi hikâyeler kuşaktan kuşağa aktarılarak gelmiş roman türünün ilk örnekleri sayılırlar.²⁷⁵

3.2. Roman Türleri

Türkistan Geceleri adlı romanı incelemeye geçmeden önce roman ve türlerinden bahsetmek uygun olacaktır. Roman, yazar ve edebiyatçılar tarafından farklı türlere ayrılmıştır. Bu bölümde en çok kullanılan türler kısaca açıklanarak örnekler verilecektir. Cemil Meriç (ö. 1987) romanı, serüven, aşk ve fantastik hikâyeye diye kısaca üçe ayırır. Serüven hikâyesinin başlangıcı olarak destanlar kabul edilir. Bu türün en tanınmış romanı, Daniel Defoe (ö. 1731) tarafından yazılan *Robinson Crusoe*'dur. Meriç, aşk hikâyelerini ise kadın hikâyeleri olarak kabul eder. Bu türün en önemli eseri ise Murasaki'nin (ö. 1016) yazmış olduğu *Genji*'dir. Fantastik hikâyeler ise daha çok serüven hikâyeleridir. Bu türe Friedrich Nietzsche'nin (ö. 1900) *Zerdüş*'ü ile Franz Kafka'nın (ö. 1924) *Şato* adlı eserlerini örnek olarak verir.²⁷⁶ Roman hem yazarlar hem de edebiyat bilimcileri tarafından serüven romanı, polis ve casusluk romanı, biyografik roman, yığın romanı ve tarihsel roman, gibi farklı sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur.

3.2.1. Serüven (Macera) Romanı

Heyecan, gerilim ve merak unsurlarını temel alan, olağanüstü olayların yer aldığı romanlardır. Sadece olaylar değil, kahramanlar da olağanüstüdür. Olayların gerçekliği tartışılmaz. Bu alanın önemli eserleri Alexandre Dumas'ın (ö. 1870) *Monte Kristo* ve *Üç Silahşörler*'i; Herman Melville'nin (ö. 1891) *Moby Dick*'i; Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe*'si; Robert Louis Stevenson'un (ö. 1894) *Define Adası*'dır. Türk edebiyatında ise Ahmet Mithat'ın (ö. 1912), *Hasan Mellâh* ve *Dünyaya İkinci Geliş* isimli romanları macera romanına örnek olarak verilebilir.²⁷⁷

²⁷⁵ Corci Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Hilâl, Kahire, ts., IV, 209.

²⁷⁶ Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.135-137.

²⁷⁷ Özdemir, *Yazınsal Türler*, s. 265.

3.2.2. Polisiye ve Casusluk Romanı

Polisiye ve casusluk romanı da, serüven romanı gibi gerilim ve merak öğelerini içerir. Serüven romanının konu alanı daha genişken bu tür roman daha çok polislik ve casusluk konularını ele alır. Romanın sonuna kadar merak unsuru çok aktiftir. Tempo romanın sonuna kadar devam eder. Casusluk romanı, polisiye romanla karşılaştırıldığında içerik ve teknik olarak daha başarılıdır. Arthur Conan Doyle'nin (ö. 1930) *Sherlok Holmes*, Agatha Christie'nin (ö. 1976) *Hercule Poirot*, Umberto Eco'nun (ö. 2016) *Gülün Adı*, Dan Brown'ın (d. 1964) *Da Vinci Şifresi* gibi eserleri polisiye romanına örneklerdir. Türk edebiyatında Ahmet Mithat'ın (ö. 1912) *Esrar-ı Cinâyet*'i, Peyami Safa'nın (ö. 1961) *Cingöz Recai*'si polisiye romana örnek olarak verilebilir.”²⁷⁸

3.2.3. Biyografik Roman

Nesnel verilerle birlikte belge ve tanıklara dayanarak gerçekten yaşamış bir insanın hayatının bir kısmının veya tamamının konu edildiği romanlardır. Biyografik roman nesneldir, tanıklara ve belgelere dayalıdır ama bir kişinin hayatının tamamını belgelendirmek ve tanıklarla açıklamak mümkün değildir. İnsan hayatında boşluklar mutlaka olup o boşlukların doldurulması gerekir. Burada da yazar ve onun hayal dünyası devreye girer. Batı edebiyatında Alphonse Daudet'in (ö. 1897) *Küçük Şeyler*'i, Türk edebiyatında ise Oğuz Atay'ın (ö. 1977) *Bir Bilim Adamının Romanı*, Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* biyografik romana örnek olarak verilebilir.”²⁷⁹

3.2.4. Yığın Romanı

Bu tür romanlara “kitsch” veya “popüler roman” da denilmektedir. Bu tür ürünler, çok okunan sürümlü piyasa romanları olup fikri ve edebi yoğunluğu umursamazlar. Bu romanlar için önemli olan satılması ve reklam edilmesidir. Yığın romanlarında konuşma sürükleyici olup günlük dil, abartılı sıfatlar ve eğlendirici sahneler kullanılır. Bu tür romanlarda kahramanlar cana yakındır. Olay örgüsü insanı heyecan ve gerilim içinde tutar. Yığın romanları genellikle mutlu sonla biter. Sanat kaygısından daha çok ticarî kaygısı ağır basar.²⁸⁰

²⁷⁸ Özdemir, *Yazınsal Türler*, s. 268.

²⁷⁹ Özdemir, *Yazınsal Türler*, s. 276.

²⁸⁰ Özdemir, *Yazınsal Türler*, s. 270.

3.2.5. Tarihî / Tarihsel Roman

Konularını geçmişten, tarihsel bir olay veya bir kişiden alan, tarihi bir dönemi konu edinen roman türüdür. Tarihî roman, bir devrin, yazar tarafından tarihî gerçeklere uygun bir şekilde anlatılmasıdır.²⁸¹ Turgut Göğebakan tarihî romanı, “bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın ama sanatsal bir biçimde aktaran bir roman türü”²⁸² olarak tarif eder. Hülya Argunşah ise tarihî romanı “temelleri maziye dayanan yani başlangıcı ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin devirlerin ve bu devirlerde yaşamış şahsiyetlerin hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşâ edilmesi” şeklinde açıklamıştır.²⁸³ Bu türün ilk örneği Fransız Victor Hugo’nun (ö. 1885) *Notre Dame de Paris* adlı romanıdır. Türk edebiyatında ise, Ahmet Mithat’ın *Yeniçeriler* ve Namık Kemal’in *Cezmi* adlı romanları tarihsel roman sayılırlar.²⁸⁴ Arap edebiyatında tarihi romanın en önemli örneklerini veren kimse ise Corcî Zeydân’dır. Zeydân, İslâm’ın başlangıcından Memlukler Devleti’nin kuruluşuna kadar olan döneme ışık tutacak on yedi roman ve XVIII. ve XIX. yy. Mısır’ını anlatan üç roman kaleme almıştır.²⁸⁵ Bu çalışmada ele alınan Necîb el-Kîlânî’nin *Türkistan Geceleri* adlı romanı da konusunu tarihî olay ve kişilerden aldığı için tarihsel romana örnek olarak verilebilir.

3.3. Romanı Oluşturan Yapısal Unsurlar

Bir romanı oluşturan olay, zaman, mekân, kahramanlar, bakış açısı, anlatı, dil ve üslup gibi bir takım yapısal unsurlar vardır. Bu unsurlar, romanı var eder ve oluştururlar.²⁸⁶ Bu bölümde *Türkistan Geceleri* adlı roman, yapısal unsurlar açısından incelenecektir.

²⁸¹ Sadık Kemal Tural, *Tarihi Roman ve Atsız’ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 241.

²⁸² Turgut Göğebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 13.

²⁸³ Hülya Argunşah, “Tarihî Romanda Post-Modern Arayışlar”, *İlmî Araştırmalar* 14, 2002, s. 17-27.

²⁸⁴ Emin Özdemir, *Yazımsal Türler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994, s. 271.

²⁸⁵ Nevin Karabela, Fezzettin Ekşi, “Arap edebiyatında tarihî romanın ortaya çıkışında milliyetçilik düşüncesinin etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2015/2, Sayı:22, s.185-202.

²⁸⁶ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, 15. bs., Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s. 77.

3.3.1. Olay, Olay Örgüsü

Roman, hayatı veya hayatın temel olaylarını anlatır. Ancak bu olaylar, dizi halinde değil iç içe bulunurlar. Konu da bu olaylar içine serpilmiş haldedir. Olay veya olay örgüsü romanın temel unsurlarından birisidir. *Türkistan Geceleri* adlı roman incelendiğinde olayın canlı tanıklarından ve kahramanlarından biri olan Mustafa Murat Hazret'in anlatımına dayalı olarak iyi bir şekilde kurgulandığı, insan zihninde oluşabilecek herhangi bir eksikliğe mahal vermeyecek bir şekilde yazar tarafından boşlukların doldurulduğu görülür. Romanda ele alınan konu ve verilmek istenen mesaj, romanın bütünü içine serpiştirilmiştir. Romanın bölümleri birbirini tamamlayan ve destekleyen zincirin halkaları gibidir. 18 bölümden oluşan romandan bir bölüm çıkartılması halinde bütünlük bozulacaktır.

Forster (ö.1970), olay örgüsünü, “Olayların sebep-sonuç ilişkisine göre anlatılmasıdır.” diye açıklar ve bir örnekle açıklamasını somutlaştırır: ‘Kral öldü, arkasından kraliçe öldü’ dersek, bu hikâye olur. ‘Kral öldü, sonra üzüntüsünden kraliçe de öldü’ dersek, olay örgüsü olur. Zaman örgüsü bozulmuş değildir; ancak sebep-sonuç ilişkisinin iyice gölgesinde kalınmıştır.²⁸⁷ *Türkistan Geceleri* adlı romanda da olaylar neden-sonuç ilişkisi içinde gelişir. Bölümler ve konular arasındaki olaylar, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde birbiriyle uyum içerisinde olup, bir bütünlük ve ahenk oluştururlar.

Necîb el-Kîlânî, bu romanını gerçek kişiler ve yaşanmış olaylar üzerine kurmuştur. Olayların hayalle hiçbir ilişkisinin bulunmadığını Türkistan'ın yakın tarihini bilenler hemen fark edeceklerdir. Romanın konusu, gerçek hayattan alındığı için tarihî belge niteliği taşımaktadır. Doğu Türkistan'daki Müslümanların, Rusya ve Çin'e karşı yürüttükleri mücadeleyi ele alan roman, kahramanlarını da gerçek hayattan alır. Romanın anlatıcısı Doğu Türkistanlı Mustafa Hazret'tir. Necîb el-Kîlânî, Hac için Mekke'de bulunduğu esnada onunla tanışır. Mustafa Murat Hazret, Türkistan'ın canlı bir tarihi olacak kadar yaşlıdır. Kendini Türkistan gerçeğini, anlatmaya adanmıştır. Romanın kahramanlarından olan Mustafa Murat Hazret, Doğu Türkistan tarihinin belli bir dönemine vakıftır. Birçok Müslümanın bilmediği ve duymadığı

²⁸⁷ Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, çev.: Ünal Aytür, Adam Yayınları, İstanbul, 1985, s.128.

olayları, döneminde yaşanan baskı, işkence, sömürü ve asimilasyonları Doğu Türkistan'ın kültür, tarih, zaman, mekân ve şahıs kadrosu gibi özelliklerini yazara aktarır. Ayrıca Murat Hazret, romanda yer alan kişilerin özelliklerini, hayata ve olaylara bakışlarını adeta onların zihin dünyalarına girerek tüm yönleriyle anlatır. Romanda Mustafa Murat Hazret, olayların akışı içerisinde Necmetülleyl ile olan aşkına da değinir ama kendi duygu ve düşüncelerini Türkistan sorununun önüne geçirmez. el-Kîlânî, Mustafa Murat Hazret'in anlatımından çok etkilenir ve bu konu hakkında roman yazmaya karar verir. Böylece söz konusu dönemi Müslümanların gündemine taşıyarak onlarda bir farkındalık oluşturmaya çalışır.²⁸⁸

el-Kîlânî, *Türkistan Geceleri* romanının yazılış süreci ile ilgili olarak şunları söyler: “Türkistan’ın trajedisi beni çok etkiledi. İbn-i Sînâ, Tirmizî, Bîrûnî gibi Hadis, Fıkıh ve Felsefe alanında birçok İslâm âlimini yetiştiren bu büyük ülkeyi komünistlerin işgal etmesi, Batı Türkistan’ın tamamını ve Doğu Türkistan’ın ise bir kısmını Rusya’nın ele geçirmesi, kalan kısmının ise Çinliler tarafından işgal edilmesi beni çok üzdü. Çin’in işgal etmiş olduğu bölgenin nüfus bakımından çoğunluğu Müslümanlardan oluşuyor. Bu bölgedeki Müslümanlar zaman zaman gösteriler düzenleyip, en temel haklarının kendilerine verilmesini talep ediyorlar. Çin Hükümeti ise onları her yönden kuşatma altına alıp haber ajanslarının bu bölgelere girmesine engel oluyor. Türkistan halkının 1950’lerden başlayıp günümüze kadar devam eden muhteşem bir direniş hikâyesi vardır. Romandaki olayların arka planını doğru bir şekilde aktarabilmek için bölgenin tarihini, coğrafyasını bu topraklarda yapılmış olan savaşları ve halkın karşılaştığı sıkıntıları araştırdıktan sonra *Türkistan Geceleri* adlı romanı yazmaya karar verdim.”²⁸⁹

Eserlerinde genellikle İslâm dünyasının varoluş ve kimlik mücadelesini ele alan Necîb el-Kîlânî bu eserinde de 1931-1951 yılları arasında Doğu Türkistan’da Müslümanlara yapılan işkence baskı ve asimilasyonları, mazlum Türkistan halkının mücadelelerini anlatırken aynı zamanda o dönemdeki sosyal ve siyasal konulara da

²⁸⁸ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, çev.: Necat Çavuş, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 7-10

²⁸⁹ el-Kîlânî, *Tecrubetü’z-zatiyye...*, s. 47.

değirir. Yazarın asıl amacı, Doğu Türkistan Müslümanlarının şanlı direnişlerini ve verdikleri mücadeleleri tüm dünya kamuoyuna duyurmaktır.

Romanın yazılış amacına hizmet ettiğine dair el-Kılânî şöyle bir anekdot aktarır: “Türkiye’de İslâm Tıbbı konferansına katılmışım. Türk gazetecilerden biri eserlerimden sekiz tanesinin Türkçeye tercüme edildiğini bana bildirdiğinde çok şaşırılmışım. Bir keresinde ise Bursa’yı ziyaret etmişim. Şehri gezmekten yorulunca namazımı eda etmek ve biraz dinlenmek için Ulu Cami’ye gittim. Namazdan sonra yanıma gelen bir genç benimle tanıştı. O, Yunanistan’daki Müslüman köylerden bir tanesinde imamlık yapıyormuş. Benim adımı öğrenince bir müddet düşündü ve roman yazıp yazmadığımı sordu. Ben ‘evet’ diye cevap verince: ‘Sen ‘*Amâlikatü’ş-şimâl, Azrâu Câkartâ ve Leyâlî Türkistân* romanlarının yazarı mısın?’ dedi. O, beni tanıdığı için çok mutlu oldu ve kominizme karşı mücadele eden, Türkistan cihadına katkıda bulunan büyük Türk komutanları hakkında benimle konuşmaya başladı.”²⁹⁰

Bu çalışmada romanın Dâru’ş-şahve tarafından 2013 yılında Kahire’de yayımlanan baskısı esas alınmıştır. Roman, 208 sayfa ve 18 bölümden oluşur. Bölümler kısa olup, birbirleri arasında bağlantı bulunmaktadır.

1. bölüm: 1930 yılında Türkistan’ın Kumul bölgesi başkanı ile Çinli bir komutanın mücadelesi anlatılır. Çin Devleti, Doğu Türkistanlı Müslüman kızlara istedikleri gibi sahip olabilmek için bir kanun yayımlamıştır. Bu kanuna göre İslâm inancına aykırı da olsa Çinli bir erkek, Türkistanlı bir kızı ailesinden zorla alıp evlenebilecekti. Buna istinaden Çinli komutan, Kumul başkanının kızını ister. Kumul başkanı adeta deliye döner, ne yapacağını bilemez ve kızını yanına çağırır. Kızı ile aralarında şöyle bir konuşma geçer:

-Kıymetli prensesim! Ahmak ayı seninle evlenmek istiyor... Bu imkânsız... Uygun görüyor musun?

Küçük prenses endişe ve dehşet içinde gözlerini babasına yönelterek dedi ki:

-Babacığım bu da ne demek? Ama ben onu istemiyorum.

Türkistan Emîri ’nin yüzü kan gibi kıpkırmızı olmuştu.

²⁹⁰ el-Kılânî, *Tecrubetü’z-zatiyye...*, s. 49.

- *O seni istiyor...*
- *Lanet olsun ona!*
- *Lanet daima hezimete uğrayanı bulur...*
- *Hangi kanun, hangi din istemediği halde bir genç kızı evlenmeye zorlar?*²⁹¹

Yapılan istişareden sonra Kumul başkanı, sarayda bekçilik yapan Mustafa Murat Hazret ile Çinli komutana bir mektup gönderir. Mektubunda, bu evliliğin İslâm inançlarına, gelenek ve göreneklerine aykırı olduğu, kızının bu evliliğe karşı çıktığını böyle bir evliliğin zaten gergin olan Çin-Türkistan ilişkilerini daha da kötü hale getireceğini, bu kanunu ve evliliği bir daha gözden geçirmesi gerektiğini ifade eder. Çinli komutan, Kumul bölgesi başkanının mektubunu okur ve çok öfkelenir. Murat Hazret'e dönerek:

- *Efendine söyle, çocuklar gibi boş işlerle meşgul oluyor! Bu kanunlar büyük Çin atası Sun Yat Sun'un kanunlarıdır ve yeryüzünde onun kanunlarını iptal edecek hiçbir güç yoktur!* der.²⁹²

Çinli komutan istediğini elde edemeyince başkanı, hapse atar ve işkence yapar. Bu olanlardan sonra Türkistanlı genç kızlar, Çinli askerlerin ellerine kurbanlık koyunlar gibi düşmemek için, kendileriyle evlenecek Müslüman erkek ararlar. Mustafa Murat Hazret de sarayda hizmetçilik yapan Necmetülleyl'i sevmektedir. Necmetülleyl'in ise gözü yükseklerdedir. Çin'in çıkarmış olduğu zoraki evlilik kanunundan sonra Necmetülleyl, Mustafa Murat Hazret'e gelir ve kendisini alması için ona yalvarır. Murat Hazret ise, kararını şartların verdirdiği böyle bir evlilik teklifini reddeder.

Kumul bölgesi başkanı hapse atılınca halk ne yapacağını bilemez. Kentte kendisine Hoca Niyaz Hacı denilen ileri görüşlü, tecrübe sahibi, fikir ve dava adamı olan meşhur bir kişi vardı. Bütün bu gelişmeler hakkında kendisiyle istişare yapılır. Yapılan istişare sonunda Hoca Niyaz Hacı, "Demirin karşısına demirle çıkılır ancak!" der ve cihat kararı alınır.²⁹³

²⁹¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 8, 9.

²⁹² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 12.

²⁹³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 5-16.

2. bölüm: Kumul başkanı Çinli komutana mektup yazar. Mektubunda çektiği işkencelere son verilmesini, yaptırmak istediği işi başka yollarla denemesini rica eder. Başkan, bu meseleyi şeriat âlimleri ile tartışması ve onlardan fetva alması için salıverilmesi halinde kızını kendisine vereceğini söyler.²⁹⁴

3. bölüm: Hapisten istişare için çıkartılan başkan, Hoca Niyaz Hacı ile görüşür ve kızının Çinli komutan ile evliliğine onay verilir. Şehrin ileri gelenleri ve halk bu karara itiraz eder. Fakat bu tezgâhtan başka bir şey değildir. Dikkat çekmemek için Başkan, kızı ve hanımına dahi bu tezgâhı haber vermez. Saraydaki düğüne dağlarda yaşayan bazı mücahitler de davet edilir. Her zaman olduğu gibi düğün esnasında da Çinli komutan içkiyi fazla kaçıır ve sarhoş olur. Tam bu esnada mücahitler tekbir sesleriyle sarayı basar ve Çinli komutan ile askerlerinin işini bitirirler.²⁹⁵

4. bölüm: Başkanın sarayında hizmetçilik yapan Necmetülleyl ile Mustafa Hazret'in aşkı anlatılır. Necmetülleyl, evlilik isteğini bir kez daha gündeme getirir. Fakat Mustafa Murat Hazret, artık cihadın başladığını ve başarıya ulaşmadan evliliği kendisine yasak ettiğini, nikâhını zafer şarkıları eşliğinde yapmak istediğini söyler.²⁹⁶

5. bölüm: Kumul başkanının sarayında toplantı yapılır ve toplantıda bulunanlardan biri, düğün tertibinin yanlış olduğunu, Çinlilerin bu tertibin faturasını fazlasıyla ödeteceklerini, 8 milyon Türkistan evladının 400 milyon Çin askeri ile baş edemeyeceğini, Çin ile diyalog yoluna gidilmesi gerektiğini ifade etse de Hoca Niyaz bu görüşe karşı çıkar ve şehit oluncaya kadar direnilmesi kararı alınır. Çinlilere karşı galip geldiğini gören Rusya lideri Stalin, Doğu Türkistan mücahitlerine yardım teklif eder ve görüşmek için Hoca Niyaz'a bir heyet gönderir. Heyetle yapılan toplantı sonunda Hoca Niyaz toplantıdakilere şöyle der:

“Rusya'nın ne istediğini ben çok iyi biliyorum. Onlar eskiden beri bizim bağımsız olmamızı istemezler. Onlar bizim hayrımızı ister gibi yapıp ülkemizde varlıklarını sağlamlaştırmak istiyorlar. Rusya diğer düşmanımızdır. Zaferi gerçekten kazanmakta olduğumuzu gördüklerinde bize yardım etmek istediler. Bu amaçlarını

²⁹⁴ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 17-28.

²⁹⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 29-37.

²⁹⁶ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 38-46.

gerçekleştirmenin en ucuz ve en kestirme yoludur... Arkadaşlar! Küfür tek millettir!...Gerçek birlik, ülkemizin doğu, batı, güney ve kuzeyindeki halkımızın birliğidir. Bu da ancak Allah'ın gölgesi altında olacaktır...²⁹⁷ Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Düşmanımı ve düşmanınızı dostlar edinmeyiniz!”²⁹⁸

Çinlilere karşı Rusya'nın vereceği destek “Ey iman edenler! Düşmanımı ve düşmanınızı dostlar edinmeyiniz” âyet-i kerimesine istinaden “küfür tek millettir” sözüyle reddedilir. Yapılan mücadele sonucunda Doğu Türkistan'ın Çinli diktatörü Cing Şu Ren'in idaresi elinden gider ve Çin, Ruslardan yardım ister. Rusya'nın Çinlilere yardım etmesiyle savaşın rengi değişir. Doğu Türkistan Müslümanları mağlup olurlar.

Hoca Niyaz Hacı, istihbarat toplaması için Mustafa Hazret'i Kumul bölgesine gönderir. Hazret, Rus ve Çin işgaline uğrayan Urumçi'ye ulaştığında her şeyin büsbütün değiş

tiğini görür. Bu arada dolaştığı her yerde gözleri Necmetülleyl'i ararken mücahitlerden Mansur Dorga ile karşılaşır. Mansur, İli, Aksu, Çöçek ve Şehyar kentlerinde Müslümanların büyük sıkıntı ve zulümlere maruz kaldığını, Necmetülleyl'in de bir Çinli subayla zorla evlendiğini söyler. Haberleri duyan Mustafa Hazret, üzüntüden adeta kahrolur ve tekrar dağlara, mücahitlerin yanına döner.²⁹⁹

6. bölüm: Murat Hazret, aralarında General Mahmut Muhiti, General Osman Batur İslambay, General Şerif Han ve General Osman Uraz gibi komutanların bulunduğu mücahitlerin dağlardaki karargâhına döner. Bu mücahitler önderliğinde Türkistan halkı milli seferberlik başlatarak Çin ve Rus ordularına karşı galip gelirler. Bu zaferin sonucunda Kaşgar'da 1933 yılında Türkistan İslâm Cumhuriyeti ilan edilir ve başkanlığına Hoca Niyaz, hükümet başkanlığına da Mevlana Sabit getirilir.³⁰⁰

²⁹⁷ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 48.

²⁹⁸ el-Mümtehine, 60/1.

²⁹⁹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 47-59.

³⁰⁰ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 60-72.

7. bölüm: Komünist Şing Şi Sey ve arkadaşları, Ruslar tarafından Cing Şu Ren'e karşı desteklenir. Cing Şu Ren, Çin'e kaçarak canını zor kurtarır. Şing Şi Sey, Ruslarla işbirliği yapar, "barış ve kültür antlaşması" adı altında Rusya ile bir ittifak yapılır. Bu antlaşmaya göre komünist Şing Şi Sey, Türkistan topraklarındaki hammaddeleri Rusya'ya göndereceğine dair söz verir. Buna karşılık Türkistan Cumhuriyeti'nin kalelerini yıkmak, önde gelen liderlerin işini bitirmek için kendisine silah ve askerî yardım yapılacaktır. SSCB'nde hükümet başkanlığı yapan Malinkov, Şing Şi Sey'e yardımcı olarak gönderilir. Seyit Hacı ise, Rusya'da komünist kültürle yetişmiş Doğu Türkistanlı gençlerden sorumlu bir kişi olarak CBU haber alma teşkilatının başına getirilir. Bu teşkilat gözaltına aldığı mücahitlere çeşitli işkenceler yapar ve Hoca Niyaz, General Şerif Han gibi direnişin önde gelen liderlerini halkın gözünden düşürmek için basın-yayın yoluyla çeşitli sahte haberler yayarlar. Rusya'nın desteğiyle yapılan savaşta Türkistan Müslümanları yenilir. 1934 yılında General Şerif Han, Hoca Niyaz ve mücahitlerden bir grup esir alınır. Seyit Hacı'nın başkanlığını yaptığı CBU haber alma teşkilatı, onlara akla hayale gelmedik işkenceler yapar.³⁰¹

8. bölüm: Diktatör Şing Şi Sey, Stalin'le görüşmek üzere Moskova'ya gider. Kendisini komünist partisi Türkistan organının bir üyesi kabul etmesi için onun yanında adeta el-peñçe divan durup yalvarır. Dönüşünde de Çin genel başkanı Cang Kay Şi'ye mektuplar göndererek yardım elini uzatmasını rica eder.

Kumul başkanının sarayında, başkanın hanımı, çocukları ve Necmetülleyl kalmıştır. Çinliler, bu sarayı da ele geçirirler. Necmetülleyl başkanın ailesine, çocuklarına ve diğer Müslümanlara daha fazla zulüm yapılmasını engellemek adına kendini feda eder ve sarayı basan Çinli subay Bavdin ile evlenir. Bir fırsatını bulup başkanın ailesi ve çocuklarını saraydan kaçırtır. Necmetülleyl, zaman zaman Bavdin'e bir takım insânî değerleri hatırlatarak, onun ve işgalci Çinlilerin, Müslümanlara verdiği zararı azaltmak ister ama Bavdin, kendisinin bir asker olduğunu, emirleri yerine getirmesi gerektiğini söyler.³⁰²

³⁰¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 73-85.

³⁰² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 86-104.

9. bölüm: Mustafa Murat Hazret kılık değiştirerek şehre iner. Şehirde şahit olduğu Rus ve Çin işgalinin etkilerini anlatır. Camilere yaşlı insanlar hariç kimse gidememektedir. Bazı camiler ise tiyatro, askeri garnizon ve polis karakoluna çevrilmiştir. Ruslar ve Çinliler, Uygur Müslümanların evlerine zorla el koymuş, ve zoraki evlilikler artmıştır. Zayıf karakterli bazı Uygurlar ise mal ve canlarını korumak için hainlik yapmaktadırlar.³⁰³

Mustafa Murat Hazret bir gün şehirde gezerken eski sevgilisi Necmetülleyl ile karşılaşır. Necmetülleyl, onu sarayına hizmetli olarak alır. Onun yeni adı artık Tursun'dur. Necmetülleyl, Bavdin ile evlenmesinin kendince haklı nedenlerini ona anlatmaya çalışır. Mustafa Murat Hazret sormadan edemez:

-Neden kendini diri diri onlara teslim ettin Necmetülleyl?

Acı bir şekilde güldükten sonra şöyle dedi:

-Ben davranışlarımı temize çıkaracak değilim. Saray düşünce, halkını korumak istedim. Aynı zamanda her düşman askerinin bir binek hayvanı olmayı istemedim. Bunun için bir adamı seçtim ve onunla evlendim.

Dehşet içinde sordum:

-Nasıl evlendin?

-Binlerce kişinin evlendiği gibi...İslâm'ı seçti ve benimle evlendi.

-Sevmediğin bir adamın kanatları arasında nasıl yaşıyorsun?"

-Ülkem Türkistan'ın işgal altında yaşadığı gibi! Düşmanın hâkimiyeti altındaki Urumçi'de yaşadığın gibi..."³⁰⁴

10. bölüm: Necmetülleyl, Müslümanların intikamını almak için herkesten gizli bir şekilde kocası Bavdin'i öldürür, onun yasını tutar ve intikamının alınmasını ister. Kocasının yası bittikten sonra Mustafa Murat Hazret'le sarayda içkili bir eğlence tertip edip ileri gelen Rus ve Çinli komutanları davet eder. Herkes sarhoş olunca sarayı havaya uçururlar.³⁰⁵

³⁰³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s.105-120.

³⁰⁴ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 110, 111.

³⁰⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 121-133.

11. bölüm: Necmetülleyl ile Mustafa Murat Hazret, saraydaki içkili tertibin ardından mücahitlere katılmak için dağa kaçarlar. Zorlu bir yolculuktan sonra Altay dağlarına ulaşırlar. Altay dağlarında General Osman Batur'un komutasındaki mücahitlerle buluşurlar. Daha sonra Murat Hazret, Mansur Dorga'nın da içinde bulunduğu asıl birliğine katılmak için yola çıkar. Yolda atları ölür ve bir dağ köyüne sığınırlar. Bu köyde evlenir ve sade bir düğün yaparlar. Düğünden sonra Necmetülleyl, bütün mücevherlerini satar ve iki at daha alıp yolculuklarına devam ederler.³⁰⁶

12. bölüm: Osman Batur İslambay komutasındaki mücahitler Rusları geri çekilmeye zorlarlar. Urumçi'ye birkaç mil kalır. Rusya, kuvvetlerinin büyük bir bölümünü Stalingrad'ı Alman ordularına karşı savunmaya ayırmıştır. Geri kalan Rus birliklerini ise mücahitler perişan eder. Düşman Batı Türkistan'a kadar geriler. Ruslar, Müslümanlara çok işkenceler yapmışlardır. Türkistanlı yüzlerce aile yok edilir. Esir kamplarında ise üç yüz bini aşkın Müslüman bulunmaktadır. Türkistan İslâm Cumhuriyeti Başkanı Hoca Niyaz ve General Şerif Han'da Rusların işkencesiyle şehit olmuşlardır.

Türkistan'ın İşgalci Çinli komutanı Şing Şi Sey, Rusların Müslümanlar tarafından hezimete uğratıldığını görünce bölgedeki hâkimiyeti tam olarak sağlamak amacıyla bir zamanlar desteğini aldığı Rus askerlerini tutuklamaya başlar. Rusların Almanlarla olan zorlu savaşları başlayıp da eleman ve müsteşarların çoğu gidince, Osman Batur'un kuvvetleri de Rus kuvvetlerini dağıtmayı başarınca Şing Şi Sey, biraz ferahlar ve Çin genel başkanı Cang Kay Şi'ye giderek Müslümanlara karşı yardım ister.³⁰⁷

13. bölüm: Çinli komutan Şing Şi Sey, Çin ve Rus hükümetinden yardım almadan saltanatını tek başına elde edemeyeceğini anlar. Çinli generallerden birinin Türkistan'la iyi geçinme teklifini reddeder. Bu tür düşünceler kafasını kurcalarken kendisini içkiye verir ve hizmetçisi olan Sibiryalı kız ile aralarında uzun bir diyalog

³⁰⁶ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 134-138.

³⁰⁷ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 139-149.

geçer. Müslüman olan bu kız Şing Şi Sey ile yaşamaya zorlanmıştır. Böylece ailesini idamdan kurtarmıştır. Bu arada Türkistanlılar Urumçi'yi kuşatır.³⁰⁸

14. bölüm: Çin, Urumçi kuşatmasını yarmak için altı intihar birliğini en modern silahlarla donatarak Türkistan'a gönderir. Kuşatma yarılr ve Müslümanlar yeniden dağlara çekilirler. Çin, Şing Şi Sey'i görevden alır ve Vu Cung Şin'i Doğu Türkistan genel başkanı olarak tayin eder. Vu Cung Şin, önceki başkandan daha zalimdir. Halkın ruhu olan âlimleri ve medrese talebelerini idam ettirir. Bu arada Şeyh Ali Han, Ruslardan aldığı silah desteğiyle bölgeye özgürlük getirir. Osman Batur ve adamlarının da desteğiyle Altay ve Çöçek bölgeleri Çinlilerin sömürsünden kurtarılır. 1945 yılında Şeyh Ali Han, Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyetine başkan seçilir. Osman Batur ise Altay bölge valisi olur. Ruslar, Çinlilerin Doğu Türkistan'dan tamamen temizlenmesi şartıyla silah yardımında bulunmuştur. Tam bağımsızlığın önünde bir engel olarak hükümet kurulduktan sonra iktidara ortak olmak isterler.³⁰⁹

15. bölüm: Rusya'nın silah desteği Türkistanlı muhaliflerin övgüsüne mazhar olmuştur. Halk arasında ikilik çıkar. Yapılan görüşmeler sonunda Kuzeybatı Çin valisi olan Cang Ci Çong, Doğu Türkistan Devlet Başkanlığına, Burhan Şehîdî ve Ahmed Kâsımî, başkan yardımcılığına, Liyu Min Çun ise genel sekreterliğe getirilir. Başkanın üç yardımcısı da Rus ajanıdır. Bu sosyalistler kendilerini tarafsız gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Rusya, Müslümanları oyuna getiremeyeceğini bilmektedir. İli, Altay ve Çöçek bölgelerini işgal etmek isteyen Ruslara karşı cihat ilân edilir. Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti başkanı Şeyh Ali Han'ın Ruslar tarafından konutu basılır ve kaçırılır. İli, Altay ve Çöçek bölgelerine sosyalist ve Stalin taraftarı olan Ahmet Can Kâsımî vali olarak tayin edilir. Fakat kısa bir süre sonra Osman Batur komutasındaki mücahitler Altay bölgesini yeniden ele geçirir.³¹⁰

16. bölüm: Ruslar, Altay bölgesini ikinci kez işgal ederler. Müslümanlara yapmadıkları zulüm kalmaz. Her türlü dînî kitapları yakar, âlimleri öldürür, Müslüman kadınlara tecavüz ederler. Mustafa Murat Hazret ve Mansur Dorga kılık değiştirerek

³⁰⁸ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 150-159.

³⁰⁹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 160-168.

³¹⁰ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 169-176.

şehre inerler. Mustafa Hazret, eşi Necmetülleyl ve çocuğunu evde bulamaz. Kendi evi Çinli biri tarafından gasp edilmiştir. Mansur Dorga ise eve geldiğinde hanımını tesettürden yoksun bir şekilde görür. Eşine tecavüz edilmiştir. Onun evi de Çinli komutanlar tarafından işgal edilmiştir.³¹¹

17. bölüm: Mansur Dorga, karısının başına gelenler yüzünden intihar etmeyi bile düşünür. Mustafa Murat Hazret onu teselli eder. Tekrar dağlara çıkmak üzere yola koyulurlar. Yol üzerinden sosyalistlerin bir camiye hammadde deposu olarak kullanmak istedikleri, buna karşı çıkan cami imamını da bir ağaca bağlayarak işkence ettiklerini görürler. Mansur artık daha fazla dayanamaz ve minareye çıkarak sosyalist gençlere ateş açar. Halkın da desteğiyle sosyalistler püskürtülür. Sosyalistlerin yardımına gelen Ruslar, Mansur Dorga'yı ve direnişçileri şehit ederler. İli, Altay ve Çöçek bölgeleri tamamen sosyalistlerin egemenliği altına girer. Geriye kalan bölgeler ise Stalin yanlısı Burhan Şehîdî'nin kontrolündedir. Bu hain, Stalin'in planı gereği Doğu Türkistan'ın Kızıl Çin'e ilhak edildiğini ilan eder. Mücahitler, direnişin Osman Batur'un başkanlığında sürmesini kararlaştırır. Kızıl Çin'in zulmünü dünyaya duyurmak için Mehmet Emin Buğra başkanlığında bir heyet yurt dışına gider.³¹²

18. bölüm: Kızıl Çin, işgal ettiği her yeri, ahlâken bozmaya, halkı asimile etmeye çalışır. Osman Batur komutasındaki mücahitler, Çin ordusu tarafından yenilgiye uğratılır. 1951 yılında General Osman Batur ve doksan bin Türkistanlı Müslüman idam edilir. Mustafa Murat Hazret kurtulur ve üçyüz kişiyle beraber Keşmir bölgesinin başkenti Srinagar'a ulaşırlar. Mustafa Murat orada eşi Necmetülleyl ve oğluna kavuşur. Daha sonra ailecek Mekke-i Mükerrreme'ye hicret ederler.³¹³

3.3.2. Zaman ve Mekân

Zaman, romanın en temel unsurudur. Romanda olaylar mutlaka bir zaman dilimi içerisinde vuku bulur. Zaman ise, geçmiş, şimdiki ve gelecek olarak üç boyutta ele alınır. Zamanın boyunduruğundan kurtarılmış, ondan bağımsız bir roman yazmanın mümkün olmadığını söyleyen Forster, bu konuda şöyle demektedir:

³¹¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 177-189.

³¹² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 190-201.

³¹³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 202-208.

“Romancı romanını dokurken zamanı görmezlikten gelmesi imkânsızdır. Sımsıkı olmasa da öyküsünün ipini elinde tutması gerekir, yoksa eser anlaşılabilir duruma gelir ve bu romancı için bir kusurdur. Romanı, zamanın boyunduruğundan tam olarak kurtardınız mı, artık hiçbir şey dile getiremez olur.”³¹⁴

Necîp el-Kîlanî, *Türkistan Geceleri* adlı romanında Türkistan tarihinde yaşanan siyâsî ve sosyal olayları ve mazlum Türkistan halkının mücadelesini gündeme getirerek okuyucunun zihninde o dönemde yaşanan hadiseleri canlandırma konusunda başarılı olmuştur. Okuyucu tarafından Türkistan’ın yakın tarihinin bilinmesi eserin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Romanda olaylar anlık değil belli bir zaman dilimi içerisinde anlatılmıştır. Romanda anlatılan olaylar, ortalama bir insan ömrünü kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Romanın başkahramanlarından olan Mustafa Murat Hazret ile Necmetülleyl aşkı anlatılırken aynı zamanda Doğu Türkistan sorununa da değinilmiştir. Romana genel olarak baktığımızda 1931-1951 yılları arasında Türkistan’da yaşanan olayları ele aldığı görülür.

Romanda, zamana dair herhangi bir tarih verilmemiş olup genel ifadeler kullanılmıştır. Bu genel ifadelerden bazıları şunlardır:

*İşgalden sonra Çinli komutan bölgeye hâkim olmaya başladı. O zamanlar yaşım yaklaşık olarak 25 civarındaydı. Mescidde Kur’ân-ı Kerîm’i ezberledim. Arapça okuma, yazmayı ve Çince’yi öğrendim. Biz, Çin’e komşuyuz. Aynı zamanda bize yakın olan ve Rus hâkimiyeti altında bulunan Moğol halkının dilini konuşabiliyorum.*³¹⁵

Kumul ayaklanmasının fitilini ateşleyen zorla evlilik kararıyla ilgili olarak ise yine herhangi bir tarih verilmez ve olayın başlangıç zamanı şöyle anlatılır:

*Bir gün Çinli komutan ülkeyi sarsan bir karar yayınlar. Bu karara göre bir Çinli, herhangi bir Türkistanlı kızla İslam inançlarına ters de olsa zorla evlenenebiliyordu.*³¹⁶

³¹⁴ Forster, *Roman Sanatı*, s. 81.

³¹⁵ el-Kîlanî, *Leyâlî Turkistân*, s. 5.

³¹⁶ el-Kîlanî, *Leyâlî Turkistân*, s. 6.

Zorla evlilik kararına karşı çıkan Kumul başkanının hapse atılması ile ilgili olarak da bir tarih zikredilmez ve genel ifadeler kullanılır:

*Kumul başkanı aynı gece zindana atıldı. Halk, daha önce savaşta şehitlere ağladığı gibi o gece sabahlara kadar ağladı. O gece halk, Çin'in saldırılarının yalnızca toprak davası değil başka tehlikeli durumlar da içerdiğini fark etti*³¹⁷

Mustafa Murat Hazret, istihbarat toplamak için Urumçi'ye iner ve zamanın orada meydana getirdiği değişimi şöyle anlatır:

*Urumçi'ye ayak bastığımda herşeyin büsbütün değiştiğini gördüm. Eşyalar, binalar, caddeler, sokaklar.... Her şey değişmişti.*³¹⁸

Romanda, zaman olarak ay ve gün kavramlarının da kullanıldığı görülür:

*Günlerden bir gün, Aralık ayında otuz uçak, yirmi tank ve elli zırhlı araçla donanmış üç Rus birliği İli ve Çöçek yollarını kaplamıştı.*³¹⁹

Mekân, romanın önemli unsurlarından biridir. Romanda olayların meydana geldiği yere mekân denir. İnsanlar gibi romandaki kişiler de bir şehirde, bir köyde veya mahallede yaşarlar. Mekân tasviri aynı zamanda romandaki kahramanların özelliklerini anlamamıza yardım eder. Kahramanın mekânla ilişkisi, onun fiziksel ve psikolojik özelliklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Romanın konusunun geçtiği çevre, olayların yaşandığı toplumun daha iyi anlaşılmasını sağlar.³²⁰ Olayların meydana geldiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını tasvir etmek, toplumu yansıtmak, atmosfer meydana getirmek için romancı mekân unsurunu kullanır.

Türkistan Geceleri adlı roman, mekân olarak genellikle Türkistan'ın Kumul Bölgesi'nde geçer. Roman, Çin hükümetinin çıkarmış olduğu zorla evlilik kararının uygulanmasına karşı çıkan ve tarihte *Kumul Ayaklanması* olarak bilinen mücadele ile başlar. Roman aşağıdaki ifadelerle başlamaktadır:

³¹⁷ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 12.

³¹⁸ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 52.

³¹⁹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 74.

³²⁰ Tekin, *Roman Sanatı*, s.143-170.

*Biz şimdi Kumul Bölgesi'ndeyiz. Çin, bu bölgeyi işgal etmişti. İşgalden sonra Çinli komutan bölgenin tek hâkimi olmuştu.*³²¹

Mustafa Murat Hazret ve Necmetülleyl, Kumul başkanının yanında çalıştıkları için mekân olarak sık sık başkanın sarayı kullanılır. Zorla evlilik kararından sonra Kumul bölgesi, saray ve başkanın durumu şu şekilde tasvir edilir:

*Kumul başkanı etrafındaki şeylerden habersiz bir şekilde dışarı çıktı. Bu (zorla evlilik) benzeri olmayan bir aşağılanmaydı. Saray artık onun gözünde sıkıntı ve eziyet veren iğrenç bir yerdi.*³²² *Kumul başkanı sarayına girdi. Tarihi kılıçlar duvarda zilletle sallanıyor, boş tüfekler ise kokmuş kuzu leşleri gibi sakince duruyorlardı. Atalarının tarihi ise tozlar altında kaybolmuş sayfaların kucagında uyuyor gibiydi.*³²³ *Ah Kumul şehri!.. Ne kadar da çok facialar gördün sen! Çinli Kumul komutanının idareyi ele geçirme girişimi başarısız olunca âlimler ayaklandı, devrim meydana geldi. Kumul ismi herkesin dilindeydi. Kumul başarı ve başkaldırının sembolüydü. Kumul, cömertliğin ve haysiyetin örneğiydi. İnsanlar, Kumul'a mensub olmakla övünüyorlardı.*³²⁴

Çinli komutana karşı düzenlenen düğün tertibi için Kumul başkanının sarayı kullanılır. Düğün tertibinden sonra Çinlilere karşı alınacak tedbirleri görüşmek üzere yine başkanın sarayında bir toplantı düzenlenir. Romanın ilk dört bölümünde Kumul başkanının sarayının sık sık mekân olarak kullanıldığı görülür.³²⁵

Kaşgar şehri de romanda mekân olarak kullanılır ve şu ifadelere yer verilir:

*Kaşgarda yiğitlerden tek bir kişiye rastlamak mümkün değildi. Bir kısmı gizlenmek bir kısmı da dağlara çıkmak zorunda kalmıştı.*³²⁶

³²¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 5.

³²² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 7.

³²³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 7.

³²⁴ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 86., Kumul ayaklanması sonunda Kaşgar'da *Şarki Türkistan İslâm Cumhuriyeti* adıyla bir devlet kurulmuştur. Bk. <http://www.dogu-turkistan.net/2011/11/12/dogu-turkistan-islam-cumhuriyeti-devlet-armasi-2/> (Erişim: 17.02.2019)

³²⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 5-46.

³²⁶ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 52.

Romanda mücahitlerin Urumçi ve Altay kentinde, Osman Batur komutasında Rus ve Çinlilerle olan mücadeleleri anlatılırken, Mansur Dorga'nın ifade ettiği mekânlar da kullanılır.

*Başkaldıranlar, İli, Aksu, Çöçek bölgelerinde ve Şehbar şehrinde boğazlanıyor, hapishanelerde kendilerine işkence yapılıyor ve korkunç bir şekilde onlardan intikam alınıyor. Aynı durum Kuçar ve Altay bölgeleri için de geçerliydi. Baskı ve zulüm her yerdeydi.*³²⁷

Ayrıca romanda mücahitlerin karargâhlarının bulunduğu dağlar da mekân olarak kullanılır ve şu ifadelerle yer verilir:

*Çarpışmalar her tarafta iyice kızışmıştı. Dağlar arasındaki sarp geçitlerden geçiyorduk. Nehirler aşıyor, meralar adımlıyorduk.*³²⁸ *Dağların kovuklarında ve sarp geçitlerde emirler bekliyorduk.*³²⁹ *Dağların eteklerinde gece, pırıl pırıl görünüyor. Kardeşlerimizden marşlar dinleyeceksin. Yıldızlar seyredeceksin gökyüzünde. Dağlar güzeldir Mansur!..*³³⁰

Romanda mekân olarak Altay Dağları da kullanılır. Mustafa Murat Hazret ve Necmetülleyl, Kumul bölgesindeki saraydan ayrılınca mücahitlerin arasına katılmak için Altay Dağları'na çıkarlar. Bu durum romanda şöyle anlatılır:

*Zorlu bir yolculuktan sonra Altay Dağları'na ulaştık. Burası düşmanları perişan eden ve bazı hainleri yakalamayı başaran General Osman Batur'un karargâhının bulunduğu bir yerdi.*³³¹

Romanda ayrıca Urumçi, Barikül, Mahay ve Keşmir bölgelerinin de mekân olarak kullanıldığı görülür.

el-Kılânî, romanda zaman ve mekân kavramına dikkat etmiş ve onu çok iyi kullanmıştır. Olaylar, zaman ile paralel olarak anlatılmış, zaman ve mekân gerçek hayatta olduğu gibi okuyucuya verilmiş ve bu konuda okuyucuda herhangi bir kafa karışıklığı meydana gelmemesine dikkat edilmiştir.

³²⁷ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 54.

³²⁸ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 54.

³²⁹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 50.

³³⁰ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 59.

³³¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 135.

3.3.3. Kahramanlar

Romanın temel öğelerinden biri de kişilerdir. Roman kişiler üzerine inşa edilir. Bu kişilerin en belirgin özelliği toplumda benzer özellikte insanların bulunmasıdır. Olaylar içinde yer alan canlı ve cansız varlıklara “şahıs kadrosu” adı verilir. Kişiler, romanda birbirinden ayrı değil, birbirine bağlı olarak hareket ederler. Romanda bu kişiler, davranışları, psikolojik özellikleri ve fiziki yapılarıyla anlatılırlar. İnsan, romanı meydana getiren en önemli öğedir hatta romanın var olma sebebidir.³³²

Romana bütün olarak bakıldığında zengin bir karakter kadrosuna sahip olduğu görülür. Bu şahısların romandaki konumunu açıklamadan önce karakterin ne olduğunu açıklamakta fayda var. Karakter, bir nesnenin, bireyin veya topluluğun kendine özgü yapısı, onları diğerlerinden ayıran belirti ve kişinin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik demektir.³³³ el-Kılânî, bu eserinde şahısların belli özellik ve davranış biçimlerini okuyuculara sunarak romanın daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Romanda kahramanlar tasvîr edilirken toplu bir bakış açısıyla onların özellikleri verilmemiştir. Kahramanların öne çıkan özellikleri romanın konusu içine serpiştirilmiştir. Romanda kahramanların kişisel özellikleri yanında fiziksel özelliklerinin de verildiği görülür. Konusunu tarihten alan bu romandaki şahıs isimlerinin gerçek hayattakilerle örtüştüğü görülür. Kahramanların gerçek olması eserin başarısını da artırır.³³⁴ Romanda Mustafa Murat Hazret, Necmetülleyl, Hoca Niyaz Hacı, Mansur Dorga, Mahmut Muhiti, Şerif Han, Seyit Hacı, Hatun ve Osman Batur İslambay gibi Müslüman karakterlerin yanında Cing Şu Ren, Şing Şi Sey, Malinkov ve Bavdin gibi Çin ve Rus asıllı karakterlere de yer verilir.

Mustafa Murat Hazret

Romanın başkahramanı olup, olaylar daha çok onun anlatımına dayanır. Mustafa Murat Hazret, Kumul bölgesi başkanının sarayında bekçi olup aynı sarayda görevli hizmetçi Necmetülleyl’i sevmektedir. Oysaki Necmetülleyl, onu beğenmemekte olup gözleri hep yüksektedir. Çin Devleti, zoraki evlilik kanununu

³³² Tekin, *Roman Sanatı*, s.71.

³³³ Tekin, *Roman Sanatı*, s.88.

³³⁴ Abraham Harold Lass, *100 Büyük Roman I*, çev.: Nejat Muallimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014. s. 13.

çıkarcınca tüm Türkistanlı kızlar gibi Necmetülleyl de namusunu korumak için Mustafa Hazret ile evlenmek ister. Fakat Mustafa Murat Hazret, daha önceden sevgisine karşılık vermeyen Necmetülleyl'in mecburiyet karşısında, çaresizlikten dolayı kendisiyle evlenmek istediğini fark eder ve onun evlilik teklifini reddeder.³³⁵

Mustafa Murat Hazret'in kişisel özelliği romanda şöyle anlatılır:

*Ben, sarayın bekçilerinden biriyim. İnce düşünceli ve duygusal biriyim. En küçük bir kötülük, beni öfkelenendir.*³³⁶

Mustafa Murat Hazret romanda başarılı bir asker olarak tasvir edilir. Hoca Niyaz, bu sebeple onu önemli görevler verir ve takdir madalyası ile ödüllendirir:

*-Mustafa Murad Hazret, sen daima örnek bir savaşçı oldun. Sana bu madalyayı takarak takdir ve sevgimi ifade ediyorum.*³³⁷

Hoca Niyaz tarafından madalya ile ödüllendirilmesine rağmen Mustafa Hazret aynı zamanda çok mütevazı bir insan olduğunu şöyle anlatır:

*Binlerce kahraman içinde en zavallı benim. Aramızda General Mahmut Muhiti, General Osman Batur İslambay, General Şerif Han ve General Osman Uraz gibi büyük kahramanlar var.*³³⁸

Mustafa Murat Hazret, birgün istihbarat toplamak için şehre indiğinde Necmetülleyl'e rastlar. Necmetülleyl, onu yakınında tutmak için saraya hizmetçi olarak alır. Onun yeni ismi artık Tursun'dur. Murat Hazret, sevdiği kadının bir Çinli Subay ile evli olmasını kabul edemez.³³⁹

Mustafa Murat Hazret, sarayda sevdiği kızın başkasının kollarında olmasına dayanamaz. O artık sarayın yeni komutanı Bavdin'in hizmetçisidir. Bavdin sadece sarayın değil aynı zamanda sevdiği kız olan Necmetülleyl'in de yeni sahibidir. Ancak Mustafa Murat Hazret, kimliğini belli etmemesi gerekir. Dağlardaki özgür hayatını

³³⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 13-14.

³³⁶ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 17.

³³⁷ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 52.

³³⁸ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 60.

³³⁹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s.107-112.

saraydaki köleliğe tercih etmez. Onun sarayda hizmetçilik yaptığı döneme dair görüşleri şöyledir:

Mücahidlerle birlikte dağlarda yediğim kuru ekmek, şu muhteşem sarayda kesilen yüz koyundan daha değerlidir.³⁴⁰ Burada yiyecek ve giyecek sıkıntısı çekmeden sessiz ve huzurlu yaşam, insanda isyan ve cihad ruhunu yok ediyor.³⁴¹

Necmetülleyl, Bavdin'i öldürdükten sonra Mustafa Murat Hazret ile birlikte Altay dağlarındaki Osman Batur'un kuvvetlerine katılırlar. Mustafa, Necmetülleyl ile Altay dağlarında evlenir ve Niyaz adında bir erkek çocuğu olur.

Müslümanlar uzun süren mücadeleler sonucunda yenik düşünce Mustafa Murat Hazret ve Necmetülleyl, oğulları Niyaz ile birlikte Mekke-i Mükerrerme'ye hicret ederler.

Necmetülleyl

Mustafa Murad Hazret'in sevdiği kızdır. Kumul başkanının sarayında hizmetçilik yapar. Önceden Mustafa ile evlenmek istemez, gözü yükseklerdedir. Yüksek mevkilere sahip biriyle evlenmek ister. Fakat Çin, zorla evlenme kanununu çıkarınca, Doğu Türkistanlı tüm kızlar gibi, Necmetülleyl de namusunu kurtarmak için onunla evlenmek ister fakat Mustafa bu evliliği kabul etmez. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

- *Mustafa! İşte ben ellerinin arasındayım!*

- *Uzaklaş benden! Necmetülleyl!*

- *Niçin cevap vermiyorsun Mustafa Hazret? Neyi bekliyorsun? Alçak bir Çinli gelip beni zorla aldığımda hayatının sonuna kadar pişman olacaksın.*

- *Zorla evliliği kabul edemem!..*

- *Ahmak! Bu evlilikte senin arzularının gerçekleşmesi, benim kurtulmam, namusumuzun ve dînimizin korunması vardır!³⁴²*

³⁴⁰ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 116.

³⁴¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 121.

³⁴² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 13, 14.

Mustafa Murat Hazret'in dilinden onun fiziksel özellikleri şöyle anlatılır:

*Yeşil gözleri mücevher gibiydi. Canlılık ve güzellikle dolu olan güzel yüzünde saf bir tebessüm parılıyordu.*³⁴³

Çinliler eski Kumul başkanının sarayını basınca Necmetülleyl, kendi namusunu korumak için Müslüman olması şartıyla Çinli Subay Bavdin ile evlenir. Amacı, Müslümanların daha az zarar görmesini sağlamaktır. Bu arada Bavdin'e bir takım nasihatlerde bulunur. Fakat Bavdin'in Müslümanlığının bir oyundan ibaret olduğunu, mücahitleri öldürmeye devam ettiğini görünce onu kendi elleriyle öldürür ve Mustafa Murat Hazret ile dağlara kaçar.³⁴⁴

Kumul Bölgesi Başkanı

Romanda, kendisine Kumul bölgesi başkanı denilmektedir. Mustafa Murat Hazret, onun sarayında bekçidir. Kumul bölgesi başkanı doğru sözlü olup sözüne sadık bir kimsedir. İnsanları asla aldatmamıştır. Bununla birlikte başkanın yetkisi adeta kâğıt üzerindedir. Onun bu durumu şöyle ifade edilir:

*Zavallı Kumul bölgesi başkanı, sarayında yaşıyor, sadece adı var, herhangi bir yetkisi yok...*³⁴⁵

Bir gün Doğu Türkistan bölgesini işgal eden Çinli komutan bir bildiri yayımlar. Bu bildiriye göre her ne kadar İslâm inançlarına ters olsa da isteyen her Çinli beğendiği bir Türkistanlı kızla, ailesi ve kendisi istemese bile evlenebiliyordu. Çinli komutan da, bu kanuna istinaden Kumul bölgesi başkanının kızıyla zorla evlenmek ister. Başkan ve kızı bu evliliği istemezler. Başkan bu evliliğe engel olmak için Çinli komutana bir mektup yazar ve mektubunda İslâm dîninini ve geleneklerin buna cevaz vermediğini, kızının böyle bir evliliği istemediğini, böyle bir kanunun zaten gergin olan Türkistan-Çin ilişkilerini daha da bozacağını ifade eder. Kumul başkanının mektubunda ifade ettiği gerekçeler Çinli komutan tarafından reddedilir ve Kumul bölgesi başkanı hapse atılır.³⁴⁶

³⁴³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 41.

³⁴⁴ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 126-133.

³⁴⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 5.

³⁴⁶ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 6-12.

Hoca Niyaz Hacı

Kumul kentinin fikir adamlarından ve kahramanlarından sayılır. İslâm davasına bağlı bir insandır. Herkesin kendisiyle istişare ettiği ve tecrübelerinden istifade ettiği bir şahıstır. Çin Devletinin çıkarmış olduğu zoraki evlilik kanunundan sonra Kumul bölgesinin ileri gelenleri kendisiyle istişareye geldiğinde onlara şöyle seslenir:

-Efendiler! Başarıya ancak direniş, sabır ve ölünceye dek cihatla ulaşabilirsiniz. Hz. Muhammed'in (s.a.v) sözlerinden daha değerli bir şey yoktur. Çivi çiviye söker! Allah'ın mesajına tabi olmayan dinsiz ve şerefsiz kavimler, yeseler, içseler ve nefes alıp verseler dahi ölüdürler.³⁴⁷

Hoca Niyaz Hacı, ileri görüşlü bir insandır. Çinliler düğün tertibinin intikamını almak isterler. İleri gelen halktan bazıları Çin'in Türkistan sorumlusu Cing Şu Ren'e bir heyet gönderilmesi teklifinde bulunur. Hoca Niyaz, bu teklif karşısında şöyle konuşur:

-Efendiler! Eğer bir heyet gönderirseniz, onların koyun gibi kesildiği haberinden başka bir haber size ulaşmaz. Çinliler, Kumul'daki tertibin hesabını soracaklardır. Ben savaşmaktan başka çare olmadığı görüşümdedir. Krizi barışçıl yollarla çözmeye çalışmak vakit kaybından başka bir şey değildir.³⁴⁸

Dört yüz milyon Çinli'ye karşı sekiz milyon Türkistan halkının direnemeyeceğini söyleyenlere karşı verdiği cevap onun ileri görüşlü ve sağlam bir inanca sahip olduğunu göstermektedir:

-Eğer orduları, asker sayıları ile kıyaslarsanız, vallahi o zaman İslâm yayılamazdı. İlk Müslümanlar da sizin gibi düşünmüş olsalardı, Allah'ın sancağı yeryüzünde yükselmezdi. 'Nice az topluluklar vardır ki, Allah'ın izniyle pek çok toplulukları yenmişlerdir.'³⁴⁹ âyetini hiç okumadınız mı? Ey Müslüman topluluğu! Kur'an'ı kendimize rehber edinmemiz gerekir. O, dünya ve ahirette bize yeter.³⁵⁰

³⁴⁷ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 15, 16.

³⁴⁸ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 43.

³⁴⁹ el-Bakara, 2/249.

³⁵⁰ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 43, 44.

Türkistan halkının milli seferberlik başlatarak Çin ve Rus ordularına karşı galip gelmesi neticesinde Kaşgar'da 1933 yılında Türkistan İslâm Cumhuriyeti ilan edilir ve başkanlığına Hoca Niyaz getirilir.³⁵¹ Daha sonra Hoca Niyaz, Rus istihbaratı tarafından General Şerif Han ile birlikte esir alınır ve yapılan işkenceler sonunda şehit olur.³⁵²

Çinli Komutan

Romanda ismi zikredilmemiş olup kendisine Çinli komutan denilmektedir. Kumul bölge başkanının kızıyla zorla evlenmek ister. İstedliğini elde edemeyince başkanı hapse attırır, işkence yapar. Kumul bölge başkanı zorla evliliğe İslâm âlimlerinden alacağı fetva sonucunda kızıyla evliliğine rıza göstereceğini söylemesi üzerine salıverilir. Eli silah tutan herkes düğüne çağrılır, mücahitler dağdan inerler ve düğün gecesi tertiplenen bir oyunla Çinli komutan ve askerleri öldürülür.³⁵³

Cing Şu Ren

Türkistan'dan sorumlu Çinli diktatördür. Hoca Niyaz komutasındaki mücahitler Cing Şu Ren ve ordusunu yenilgiye uğrattınca, Çinli diktatör Rusya'dan yardım istemek zorunda kalır.³⁵⁴ Daha sonra Ruslar, Cing Şu Ren'e pek güvenmezler ve ona karşı darbe girişiminde bulunan azıllı komünist Şing Şi Sey'i desteklerler. Cing Şu Ren ise çareyi Çin'e kaçmakta bulur.³⁵⁵

Mansur Dorga

Mustafa Murat Hazret'in eski dostudur. İmam Buharî'nin hadis kitabını ezberlemiş, şair tabiatlı birisidir. Altay dağlarında General Osman Batur'un komutasında savaşan mücahitlerden biridir. Çinlilerle mücadele ederken sağ kolunu kaybeder. Türkistan İslâm Cumhuriyeti Başkanı Hoca Niyaz Hacı ve General Şerif Han ile birlikte Rus istihbaratı tarafından esir edilir. Çok şiddetli işkencelere maruz kalır. Ağustos ayında bir gece müthiş bir patlama meydana gelir ve CBU

³⁵¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 67.

³⁵² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 79, 141.

³⁵³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 6-37.

³⁵⁴ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 49.

³⁵⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 74.

zindanlarından yaralı olarak kaçmayı başarır.³⁵⁶ Kılık değiştirerek halkın arasına katılır. Ruslar her tarafta onu ararlar. Bulamayınca da ailesini kaçıırırlar. Eşine tecavüz ederler. Anne-baba ve kardeşlerini öldürürler. Ailesinin maruz kaldığı musibetlerden dolayı psikolojisi bozulur.³⁵⁷

General Şerif Han

General Osman Batur İslambay ile birlikte dağlarda mücahitlerin komutanlarındandır. Rus istihbaratı tarafından Hoca Niyaz ile birlikte esir alınır ve yapılan işkenceler sonunda şehit olur.³⁵⁸

Osman Batur İslambay

Altay dağlarındaki mücahitlerin lideri olup birçok kez Rus ve Çin ordularını yenilgiye uğratmıştır. “Batur” kelimesi onun sıfatı olup kahraman ve cesur olması sebebiyle ona bu lakap verilmiştir. Romanda Osman Batur’un fiziksel ve kişisel özellikleri şöyle ifade edilir:

*Osman Batur keskin bakışlı, uzun bıyıklı, gür sakallı ve büyük burunluydu. Sakin ve yakışıklı biriydi. Az konuşur ve çok düşünürdü. Onun yakınında kendisi gibi savaşan birçok kahraman vardı. Dağda dondurucu soğuktan korunmak için kalın ve ağır elbiseler giyerdi. Tabiat şartlarına, düşman saldırılarına ve ölüme karşı yıllardır eşsiz bir şekilde mücadele veriyorlardı. Onların parolaları dağları titreten tekbir sesleriydi.*³⁵⁹

Osman Batur, Türkistan İslâm Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte Altay bölge valisi tayin edilir.³⁶⁰ 29 Nisan 1951 yılında General Osman Batur, doksan bin Türkistanlı müslümanla birlikte aynı akıbeti paylaşarak idam edilir.³⁶¹

Şing Şi Sey

Ruslar tarafından Cing Şu Ren’e karşı desteklenen ve onu deviren komünist ordu komutanıdır. Rusya ile Çin arasında imzalanan “barış ve kültür anlaşması” adı altındaki ittifak onun zamanında kurulur. Bu ittifak anlaşmasına göre Türkistan,

³⁵⁶ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 83.

³⁵⁷ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 146.

³⁵⁸ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 141.

³⁵⁹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 135.

³⁶⁰ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 165.

³⁶¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 206.

topraklarındaki hammaddeleri Rusya'ya göndereceğine dair söz verir. Hammaddeye karşılık kendisine yeni kurulmuş Türkistan Devleti'ni yıkması için silah ve asker yardımını yapılacaktı.³⁶²

Bavdin

Kumul başkanının sarayını işgal eden Çinli bir subaydır. Komünist olan Bavdin, Yaraticıyı tanımaz. Saray işgal edildiğinde Necmetülleyl, namusunu korumak için Müslüman olması şartıyla Bavdin'le evlenir. Fakat Bavdin, Necmetülleyl'i elde etmek için Müslüman olmuş gibi görünür. Bavdin, Müslüman öldürmeyeceğine dair Necmetülleyl'e söz vermiştir. Fakat Necmetülleyl, onlarca mücahite pusu kuran ve ölümünden sorumlu olan Bavdin'in Müslümanlığının bir aldatmacadan ibaret olduğunu fark eder ve onu kendi elleriyle öldürür.³⁶³

Hatun

Kaşgarlı Müslüman bir kadındır. Subay Çin Le, Hatun'a tecavüz etmiş ve işkence yapmıştır. Romanda, komünist olan Çin Le ile Hatun arasında yaşananlar şu şekilde anlatılır:

Şehrin birinde Hatun iri yarı bir adamı yakalamıştı. Çevredeki insanlar ise onu alkışlıyorlardı. Kimdi bu kadın? Bu, Kaşgarlı ismi Hatun olan bir kadındı. Çinli subayı iri bir ağacın gövdesine bağlamıştı. Çinli subay, ağacın çevresinde kurbanlık öküz gibi dönüyordu. Hatun, onun sırtını kamçı ile kızartmıştı.

Hatun bağırarak şöyle der:

“Sen benimsin... Hiçbir ilah seni benim kollarımdan alamaz... demiştin ey Çin Le!” Beni bir ahıra doğru sürükledin. Hatırlıyor musun? Senden nefret ediyorum. “Allah, benden ve senden kat kat güçlüdür” demiştim. Beni orada çırılçıplak ve elleri bağlı bir şekilde bıraktın ve sarhoş adamlarına seyrettirdin. Ben ağlıyor ve Allah'a yalvarıyordum. Sen ise benimle alay ettin. “Allah duymaz seni, burada ben varım, Allah yok!” demiştin. “Şimdi neredesin ey Çin Le? Erkek misin sen? Ölümünden korkan zavallı birisin. Cezan ölümünden başkası değildir.”³⁶⁴

³⁶² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 74.

³⁶³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 86-133.

³⁶⁴ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 62-63.

Malinkov

Malinkov, SSCB’de hükümet başkanlığı yapmış Çinli komutan Şing Şi Sey’e yardımcı olarak gönderilmiştir. Romana göre Malinkov, planları ve düşündüğü şeyler bakımından küçümsenmeyecek derecede dâhî, kurnaz ve alçağın tekiydi.³⁶⁵

Seyit Hacı

Kendisi Türkistanlı olup Rusya’da özel olarak komünist kültürle yetişmiş Doğu Türkistanlı gençlerin başına getirilmiş ve CBU haber alma teşkilatında istihbarat başkanı olarak görev yapmış bir kişidir.³⁶⁶

3.3.4. Bakış Açısı ve Anlatım Teknikleri

Romanda olaylar anlatıcının gözünden onun bakış açısıyla verilir. Anlatıcının bilgisi, görgüsü ve tecrübesi olayların anlatılmasında etkili olur.³⁶⁷ Romanda genellikle olaylar biri tarafından dile getirilir. Anlatılan olayların içinde veya dışında olan bu kişiye “anlatıcı” denir. Anlatıcı, romanda “kim görüyor, kim anlatıyor?” sorusunun cevabıdır.³⁶⁸ Romanın anlatıcısı, Mustafa Murat Hazret’tir. Olaylar yerine göre birinci tekil şahıs, bazen de üçüncü tekil şahıs olarak anlatılmıştır. Anlatıcının bakış açısı bazen kahramanların bakış açısının önüne geçer. Anlatıcı kendini zaman zaman ortaya çıkartır, yani aradan çekilip kaybolmaz, açıklama, yorum yapar ve yargıda bulunur. Bu tür anlatıma tanrısal anlatım³⁶⁹ denir.

Romanın asıl kahramanı Mustafa Murat Hazret, Türkistan tarihinin belli bir dönemine hâkimdir, birçok Müslümanın bilmediği, işitmediği olayları, o dönemde yaşanan, sosyal, siyasal ve psikolojik sıkıntıları okuyucuya sunarak tüm insanlığın vicdanını harekete geçirmeye çalışır. O, romanın hem anlatıcısı hem de kahramanlarından biridir. Mustafa Murat Hazret, Doğu Türkistan tarihine dair

³⁶⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 75-76.

³⁶⁶ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 76.

³⁶⁷ Ayyıldız, *Roman*, s. 174.

³⁶⁸ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 5. bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 78.

³⁶⁹ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayıncılık, Ankara, 1990, s. 24-25.

bildiklerini, mekân, şahıs kadrosu, karakterlerin özellikleri, duygu ve düşüncelerini dikkatli bir şekilde Necîb el-Kîlânî'ye anlatır.

Olayların geçtiği mekânlara yönelik tasvîrler, anlatıcının bakış açısı ve yazarın hayal dünyasına göre yapılmıştır. Necîb el-Kîlânî, Mustafa Hazret'in anlatımına göre romanın kurgusunu şekillendirir. Mustafa Hazret romanın genel kurgusu içerisinde zaman zaman gizli ve açık kimlikle kendini ve düşüncelerini ortaya koyar. O dönemin canlı bir şahidi olan Mustafa Murat Hazret, romanda yazarın dilini kullanır, olaylara uzak ve yakından bakar ve roman kahramanlarının düşüncelerini kendi diliyle aktarır. Romanda yazar, çok sesliliğe önem verir, diğer karakterleri de konuşturarak onların duygu ve düşüncelerine de yer verir. Yazar, tamamen bir kenara çekilip anlatımı Mustafa Murat Hazret'e bırakmış değildir. Yazar zaman zaman ortaya çıkar, açıklamalar yapar, öğütler verir, âyet ve hadislerden deliller getirir ve okuyucuya verilmek istenen mesajı romanın içerisine serpiştirir.

Yazar tasvîr tekniğini eserinde sıkça kullanmıştır. Kızıyla zorla evlenmek isteyen Çinli komutana kızını vermeyen ve bu yüzden hapse atılan Kumul başkanının psikolojik durumu şu şekilde tasvîr edilir:

Tutuklu başkanın durumunu hayal ettim. Prangalara vurulmuş büyüklerimizi tasavvur etmek ne kadar da zordur. Kölelerin sürülüşü gibi sürülmeleri! Aman Allahım! Bu hayatım boyunca unutamayacağım bir sahneydi. Bununla birlikte başkan, hapishane zebanileri arasında başı dik bir şekilde yürüyordu. Sükûtunda devrim, teslimiyetinde fırtına, keskin bakışlarında korkunç kanlı bir çağrı vardı.³⁷⁰

Yazar, romanda mekân tasvîrini de ustalıkla kullanmıştır. Çinlilere karşı ilk ayaklanmanın başladığı Kumul şehri şöyle tasvîr edilir:

Ah Kumul şehri!.. Ne kadar da çok facialar gördün sen! Çinli Kumul komutanının idareyi ele geçirme girişimi başarısız olunca âlimler ayaklandı, devrim meydana geldi. Kumul ismi herkesin dilindeydi. Kumul başarı ve başkaldırının sembolüydü. Kumul, cömertliğin ve haysiyetin örneğiydi. İnsanlar, Kumul'a mensub olmakla övünüyorlardı.³⁷¹

³⁷⁰ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 13.

³⁷¹ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 86.

Kumul başkanının sarayını ele geçiren Çinli subay Bavdin'in insana bakış açısı anlatılırken psikolojik tahlil tekniğinden istifade etmiştir:

*Bavdin'in bakış açısına göre, insan dediğin bıyıklı, savaşabilen, zafer elde eden, istediğini gerçekleştiren, öldüren ve ganimetler elde edendi. Efendi ve reislerinin değer verilmesini arzu ettiği şeyleri yüceltir, hangi dil, din ve inançtan olursa olsun kadınlardan istifade ederdi.*³⁷²

Yazar, romanda zaman özetleme tekniğini de kullanmıştır:

*İli Bölgesi'nde de başka bir halk ayaklanması meydana geldi. Bu ayaklanmanın liderliğini büyük bir İslâm âlimi ve samimi bir vatansever olan Şeyh Ali Han, yapıyordu. O, Çinlilerle yapılan şiddetli çarpışmalar neticesinde bölgeye hâkim oldu ve orayı hürriyetine kavuşturdu. Şeyh Ali Han, Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti'nin başkanı oldu.*³⁷³

Aşağıdaki cümlelerde ise leitmotiv tekniği kullanılmıştır. Leitmotiv, müzik parçasındaki bir nakaratın tekrar etmesi gibi bir cümle veya kalıbın romanın farklı bölümlerinde tekrar etmesidir.³⁷⁴

*Kaşgar'da yaşlı bir adamın, aynı kelimeleri dediğini duydum. "Babasıyım ben!" Başkanımız Hoca Niyaz'ın da aynı kelimeleri dediğini duydum: "Babasıyım ben!" Mansur! Ülkemizde, "Babasıyım ben!" sözünü devamlı tekrar edecek kişilere çok ihtiyacımız var.*³⁷⁵

Romanda iç diyalog tekniği de kullanılmıştır. İç diyalog, roman kahramanının doğal olarak içinde bulunduğu psikolojik duruma göre, kendi kendisiyle -sanki karşısında biri varmış gibi- konuşması, tartışmasıdır.³⁷⁶ Mustafa Murat Hazret, sevdiği kız olan Necmetülleyl'in Çinli subay Bavdin ile evlendiğini görünce kendi kendine şöyle mırıldanır:

Kocasından intikam mı almak istiyor? Yoksa bir çeşit şefkat ve merhamet mi sunmaya çalışıyordu? Yoksa o, alevlenen ve yeniden canlanan eski sevgi miydi?

³⁷² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 96.

³⁷³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 165.

³⁷⁴ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Leitmotiv> (Erişim: 11.03.2019)

³⁷⁵ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 70.

³⁷⁶ Tekin, *Roman Sanatı*, s. 282.

*Yalvarırcasına elimi tuttu. Ben ise direnişimin zayıflamasından korkarak onun bakışlarından ve dokunmasından kaçıyordum.*³⁷⁷

Bir taraftan Rus, diğer taraftan Çin işgali altında kalan Türkistan Müslümanlarının çektiği acılara dayanamayan Mansur Dorga ile Mustafa Hazret arasında geçen şu konuşma da romanda kullanılan diyalog tekniğine örnek olarak verilebilir:

Mansur Dorga gözleri yaşlı bir şekilde:

-Allah buna razı mıdır? diye bağırdı.

- Acı içinde, tabii ki hayır! dedim.

Mansur, çehresi değişmiş olarak tekrar sordu:

-O halde, neden bu şekilde azaba ve zillete terk etmiş bizi?

-Allah âdildir ey Mansur!

-Fakat zulüm ümmeti hüznün tufanında boğmuştur...

*-Buna rağmen Allah âdildir ey Mansur! ...*³⁷⁸

3.3.5. Dil ve Üslup

Tüm edebi eserlerde olduğu gibi roman da dile dayalıdır. Romancı dilin bütün olanaklarından istifade ederek bir dünya inşa eder. İnşâ ettiği dünyanın inanılır, gerçek hayatta var olan vasıflarda olmasına gayret eder. Bu maksadı gerçekleştirmek için de uygun bir dil ve üslup kullanır. Üslup, kişisel bir metotla, sözlü veya yazılı olarak dilin anlatım dağarcığını kullanarak, dile canlılık kazandırmaktır.³⁷⁹ Eserin dilinin döneme, kahramanların sosyal ve toplumsal düzeylerine göre seçilip seçilmediği, akıcı bir üslûbun tercih edilip edilmediği, terminolojik dile başvurulup başvurulmadığı, yabancı kelimelerin ve halka ait dilin bulunup bulunmadığı ve söz sanatlarından hangilerinin kullanıldığı... gibi birçok ayrıntıyı içinde barındırır.³⁸⁰

Yazar, romandaki kahramanları konuştururken onların adeta zihin dünyalarına girerek onların dilinden verilmek istenen mesajı verir. Örneğin Rus ve Çinli

³⁷⁷ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 122.

³⁷⁸ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 55.

³⁷⁹ Tekin, *Roman Sanatı*, s.168.

³⁸⁰ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.180.

kahramanları konuşurken onların inanç dünyalarına dair fikirleri, komünizm ve sosyalizme dair düşünceleri de okuyucuya verir.

Yazar eserlerinin büyük bir bölümünde sade, akıcı, herkes tarafından anlaşılacak derecede basit ve anlaşılır bir dil kullanır.³⁸¹ İncelediğimiz romanda yazar, terminolojik bir dil kullanmamış olup, şahıs ve yer adları dışında yabancı kelimelere yer vermemiştir. Kelime ve cümleler lâfzî ve manevî karışıklıktan uzak olup fasih bir dil kullanmıştır. Romanda anlatım üslupları ve edebî sanatlar, yerinde ve ustaca kullanılmıştır. Bu bölümde yazarın eserinde kullanmış olduğu edebî sanatlardan bir kısmına örnekler verilecektir.

Aşağıdaki cümlelerde teşbih sanatı kullanılmıştır. Teşbih, bir veya birkaç şeyin bir veya daha fazla vasıfta ortak olduklarını benzetme edatlarını kullanarak veya bunları varsayarak açıklamaktır.³⁸² Teşbihe konu olan özelliğin, benzetilen şeyde benzeyenden daha üstün olması şarttır.³⁸³

Romanda, Kumul başkanının sarayında duvarda asılı olarak duran ve hiçbir işe yaramayan silahlar hakkında şöyle teşbihte bulunulur:

البنادق الفارغة ساكنة فوق الجدران كجثث الشياه المتعفنة³⁸⁴

Duvarın üzerindeki boş tüfekler, kokmuş kuzu leşleri gibi sakindirler. Bu cümlede teşbihin unsurları şunlardır: Müşebbeh: البنادق الفارغة , müşebbeh bih: جثث الشياه المتعفنة , benzetme edatı: ك , vechü'ş-şebah: ساكنة

Çinli komutana kızını vermek istemeyen Kumul başkanının hapse atılması haberi ile ilgili olarak ise şöyle bir teşbih yapılıır:

سرت الأنباء في المدينة مسرى النار في الهشيم³⁸⁵

³⁸¹ Fatma Betül Beyca, *Necib el-Kilani Hayatı, Eserleri ve 20. Yüzyıl Arap Edebiyatı'ndaki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 59.

³⁸² 'Abdulhâhir el-Curcânî, *Esrâru'l-belağa*, thk., Mahmud Muhammed Şakir, 1. bs., Matba'âtul-medeni, Kâhire, 1991. s. 90., Ali el-Cârim, Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-vağiha*, Mısır, 1959, s. 20.

³⁸³ Ali Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 128.

³⁸⁴ el-Kilânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 7.

³⁸⁵ el-Kilânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 11.

Ateşin samanda yayıldığı gibi haberler şehirde yayıldı. Bu cümlede ise teşbihin unsurları şunlardır: Müşebbeh: الأنباء , müşebbeh bih: النار , benzetme edatı: محذوفة , vechü'ş-şebeh: سرعة الانتشار

Aşağıdaki cümlelerde istiâre vardır. İstiâre, alâkası teşbih olan mecazdır ve teşbihe dayanır. Teşbihe dayanması sebebiyle “Müşebbehün bih ya da müşebbehten birisinin söylenmediği teşbih” şeklinde de tarif edilir. İstiârede ya sadece müşebbehün bih kullanılır ya da müşebbeh zikredilip müşebbehün bihe ait unsurlara yer verilir.³⁸⁶

Romanda, Kumul başkanının hapse atılmasına üzülen şehir halkının durumunu anlatmak için şöyle bir cümle kullanılır:

بكت المدينة³⁸⁷

Şehir ağladı. “Ağlamak” insanın bir özelliğidir. Şehir, insana benzetilmiş olup, insan hazfedilmiştir. İnsanın sıfatlarından biri olan “ağlama” ise insana delalet etmesi için kullanılmıştır. Bu ifadede fiilin hakiki failine değil, onun mekânına isnad edildiği düşünülerak aklî mecaz olduğu da söylenebilir.

لف قومول ليل أسود³⁸⁸

Kumul bölgesini karanlık gece sarmıştı. Gece insana benzetilmiştir. İnsan hazfedilmiş ve ona delalet eden “sarmak” kelimesi gece için kullanılarak istiâre yapılmıştır.

Romanda deyim ve atasözleri de kullanılmıştır.

لا يفيل الحديد إلا الحديد³⁸⁹

Çivi, çiviye söker. Türkçe’de “güçlü bir şey, kendisi güçlü olan başka bir şeyle veya durumla etkisiz bırakılır.”³⁹⁰ Anlamına gelen bu söz, romanda Hoca Niyaz tarafından düşmanın barıştan değil savaştan anladığını ifade etmek için kullanılmıştır.

³⁸⁶ Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, s. 158.

³⁸⁷ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 12.

³⁸⁸ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 32.

³⁸⁹ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 16., bk. Ebu'l-Fağl Ahmed bin Muhammed el-Meydânî en-Nîsâbüfî *Mecma'ul-emşâl*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Dâru'l-ma'rife, Beyrût, II, 214.

³⁹⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=77770 (Erişim: 14.03.2019)

الحَرْبُ سِجَالٌ³⁹¹

Savaşta zafer dönüşümlüdür. Bu ifadede geçen “sicâl” kelimesi “Müsâcele” gibi masdar olup anlamı, sulama ve koşma cinsinden arkadaşının yaptığı şeyi yapmandır. Kökü “secl” kelimesidir. Bu kelime, az ya da çok olsun içinde su olan kovaya denir. Boş kova için kullanılmaz.³⁹²

ترك الحبل على الغارب³⁹³

İpi devenin iki kürek kemiği arasına bıraktı. Araplar deveyi otlaması için göndermek istedikleri zaman, yularını iki kürek kemiği arasına atarlar ve otlamasına engel olmaması için ipini salıvermezlerdi.³⁹⁴

Romanda Araplar tarafından kullanılan meşhur cümle ve tabirlere de yer verilmiştir:

المعركة مع العدو كَرٌّ وفَرٌّ³⁹⁵

Savaş, düşmana saldırı ve kaçıştır. Yani savaş, hücum ve hürûb, tekaddüm ve teahhur ve vur-kaç anlamına gelir.

لقد عاد أميرنا بغير الوجه الذي ذهب³⁹⁶

Başkanımız gittiği yüzden başka bir yüzle geri döndü. Yani yüzü değişmiş bir şekilde geri döndü.

ساد هرج ومرج³⁹⁷

Herc ve merc yayıldı. Yani fesat, şer ve öldürme yayıldı.

مسقط رأسه³⁹⁸

Başının düştüğü yer. Doğum yeri anlamına gelir.

بين فكي كَمَاشَةٌ³⁹⁹

³⁹¹ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 50.

³⁹² Ebu ‘Ubeyd el-Bekrî, *Faşlu ‘l-makâl fî şerhi kitabi ‘l-emşâl*, 3. bs., thk.: İhsân ‘Abbas, ‘Abdulmecîd ‘Âbidîn, Muessesetu’r-risâle, Beyrût, 1983. c. 1, s. 134.

³⁹³ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 118.

³⁹⁴ en-Nîsâbüri, *Mecma ‘ul-emşâl*, c. 2, s. 210.

³⁹⁵ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 6.

³⁹⁶ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 29.

³⁹⁷ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 66.

³⁹⁸ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 67.

³⁹⁹ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 70.

Kerpetenin iki dişi arasında olmak. Romanda bu tabir, doğudan Çin, batıdan ise Rusya arasında kalan Doğu Türkistan Müslümanlarının, iki güçlü düşman arasında kaldıklarını ifade etmek için kullanılır.

Çinli komutanın Çin'e göndermiş olduğu yardım heyeti için şu tabir kullanılır:

لن يعود خاوي الوفاض⁴⁰⁰

Eli boş olarak olarak dönmeyecek. خاوي الوفاض “başarısız bir şekilde iki eli boş dönmek” anlamına gelir.

Hoca Niyaz Hacı, mücahitlere yapmış olduğu nasihat ve vaazlarda ise zaman zaman الكفر ملة واحدة *Küfür tek millettir.*⁴⁰¹ tabirini kullanır.

مصاهرتك أنت بالذات⁴⁰²

Bizzat seninle akraba olacağım. Kumul başkanının kızıyla evlenip onunla akraba olmak isteyen Çinli komutanın bu sözlerinde ise بالذات – أنت kullanılarak te'kîdi manevî yapılmıştır.

الدب الأحمق يريد أن يتزوجك⁴⁰³

Ahmak ayı seninle evlenmek istiyor. Kızıyla zorla evlenmek isteyen Çinli komutana, Kumul başkanının söylediği bu cümlede ise istihzâ üslûbu kullanılmıştır.

Yazar, yeri ve zamanı gelince Kur'an-ı Kerim âyetlerinden de alıntı yaparak iktibas tekniğini kullanır. Çinlilere karşı cihad çağrısı yapıldığında sayılarının az olduğunu söyleyen kişilere Hoca Niyaz şu âyeti söyler:⁴⁰⁴

كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ⁴⁰⁵

Nice az topluluklar vardır ki, Allah'ın izniyle pek çok toplulukları yenmişlerdir.

⁴⁰⁰ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 157.

⁴⁰¹ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 48.

⁴⁰² el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 6.

⁴⁰³ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 8.

⁴⁰⁴ el-Kılânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 44.

⁴⁰⁵ Bakara sûresi, 2/249.

Rusya'nın Doğu Türkistan Müslümanları'na yardım teklifi üzerine Hoca Niyaz, şu âyeti gündeme getirir:⁴⁰⁶

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ⁴⁰⁷

Ey iman edenler! Düşmanımı ve düşmanınızı dostlar edinmeyiniz!

Türkistan'da gençler arasında Marksist felsefenin yayılması ve hainlerin çoğalması üzerine yine Hoca Niyaz arkadaşlarına şu âyeti hatırlatır:⁴⁰⁸

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ⁴⁰⁹

Şüphesiz o zikri (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.

el-Kîlânî, Türkistan Geceleri adlı romanında teşbih, mecaz, istiâre, te'kid, iktibas, istihzâ, atasözü, deyim, ve Araplar tarafından sık kullanılan meşhur cümle ve tabirleri ustalıkla kullanmıştır.

⁴⁰⁶ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 48.

⁴⁰⁷ el-Mümtehine, 60/1.

⁴⁰⁸ el-Kîlânî, *Leyâlî Turkistân*, s. 61.

⁴⁰⁹ el-Hicr, 15/9.

SONUÇ

Mısır, Arap Edebiyatı içinde önemli bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze Ortadoğuya yön veren birçok edebiyatçı ve şâir bu topraklardan çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de yüzü aşkın eser veren, özellikle yazdığı romanlarla kendinden söz ettiren ve İslâmî edebiyatın öncüsü olan Necîp el-Kîlânî'dir.

el-Kîlânî, ilkokul yıllarından itibaren edebiyat ve şiire merak duymuştur. İh̄vân-ı Müslimin teşkîlatına mensub olduktan sonra edebiyata yeni bir bakış açısı getirmiş ve İslâmî edebiyatın öncüsü olmuştur. O, İh̄vân-ı Müslimîn teşkîlatına mensub bir kişi olarak konferanslar vermiş kalemiyle İslâm davasına hizmet etmeye çalışmış ve bu yüzden uzun yıllar hapisnede yatmıştır. Hapishane yıllarında dahi okuma-yazmaya ara vermemiş, *Türkistan Geceleri*, *Cakartalı Kız*, *Kuzey Kahramanları* ve *Kara Gölge* gibi romanlarında Mısır'ın sınırlarını aşarak dünya Müslümanlarının sorunlarını gündeme getirmiştir. el-Kîlânî, ortaya koyduğu eserlerden dolayı Mısır Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı gibi ülke içinde bulunan kurumlardan çeşitli ödüller almakla kalmamış, Şair Muhammed İkbâl hakkında yazdığı eseri sebebiyle de Pakistan Başbakanı Muhammed Dıyâu'l-hâk tarafından da ödüllendirilmiştir. Eserlerinden bazıları radyo dizisi olarak, bazıları ise televizyonlarda yayınlanmıştır.

el-Kîlânî'nin *Türkistan Geceleri* adlı romanı 1931-1951 yılları arasında Türkistan halkının Çin ve Rusya'ya karşı vermiş oldukları özgürlük mücadelesi, Müslüman halka yapılan zulümler, Mustafa Murat Hazret ve Necmetülleyl aşkından bahseder. Tarihî bir roman olması sebebiyle eserde verilen bilgiler tarihî belge niteliği taşımakta olup bu yönüyle Türkistan kültür ve tarihine ışık tutmaktadır.

Eser, herkesin anlayabileceği sade bir dille yazılmış olup edebî sanatlara da zaman zaman yer verilmiştir. *Türkistan Geceleri* adlı romanı okuyan bir kimse, el-Kîlânî'nin üslûbunun ne kadar kuvvetli olduğunu ve aynı zamanda da Arap diline vâkîf olduğunu hisseder. Yazar, romanda yerine göre birinci ve üçüncü tekil şahısları kullanarak olayları aktarmış, tasvir, psikolojik tahlil, zaman özetleme, leitmotiv, iç monolog ve diyalog gibi anlatım tekniklerinden istifade etmiştir. Ayrıca teşbih, istiâre,

mecaz, iktibas, atasözleri ve deyimler gibi Arap dili ve belâgatı üsluplarını da ustalıkla kullanmıştır. Romanlarında manaya mutabık lafızlar kullanması sebebiyle edebiyat hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanlar bile onun eserlerini rahatlıkla okuyup anlayabilirler.

el-Kilânî, romanlarında genellikle sosyal içerikli konulara değinir. Romanlarındaki esas amaç, insanları İslâm'a davet etmek, toplumdaki ahlaki çöküşe dikkat çekmek, mazlum insan ve milletlerin sesini duyurmaktır. Tarihi romanlarını yazarken, olayların arka planını okuyucuya daha iyi aktarabilmek için konu ile ilgili araştırmalar yapmaktadır. Bu yüzden romanları genellikle okuyucuyu bilgilendiricidir. *Türkistan Geceleri* adlı romanı yazmadan önce de Doğu Türkistan'ın tarihi, kültürü ve o coğrafyadaki yapılan savaşları incelediğini ifade etmekte olup eseri okuyan bir kimse bunu hemen fark edecektir. Tüm bu yönleriyle el-Kilânî, hem İslamcı yazarların hemde farklı dünya görüşüne sahip yazarların beğenisini kazanmış ve onun romanları Türkçe dâhil dünyanın birçok diline çevrilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Argunşah, Hülya, “Tarihî Romanda Post-Modern Arayışlar”, *İlmî Araştırmalar*, 14, 2002.
- Akçay, Cihaner, *Rifâ‘a Râfi‘ et-Tahtâvî (Hayatı, Edebi Kişiliği ve Toplumsal Konulardaki Düşünceleri)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.
- Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, 5. bs., Ankara, 2000.
- ‘A‘mâli Necib el-Kîlanî, *Mecelletu‘l-edebi‘l-İslâmî*, sy. 9-10, h.1416.
- Aytaç, Gürsel, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayıncılık, Ankara, 1990.
- Ayyıldız, Mustafa, *Roman*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.
- ‘Azîze Muraydan, *el-Kışşatu ve‘r-rivâye*, 1. bs. Daru‘l-fikri‘l-mu‘âsır, Şam, 1980.
- Berîğiş, Dr. Muhammed Hasan, *Dirâsât fî‘l-kışşati‘l-İslâmiyyeti‘l-mu‘âsıra*, 1. bs., Muessesetu‘r-risâle, Beyrût, 1994.
- Beyca, Fatma Betül, *Necib el-Kilani Hayatı, Eserleri ve 20. Yüzyıl Arap Edebiyatı‘ndaki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.
- Bulut, Ali, *Belâgat-i Müyessera*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Bourneur, Roland ve Quillet, Real, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev.: Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- Dayf, Şevkî, *el-Edebu‘l-‘Arabî el-mu‘asır fî Mısır*, Dâru‘l-ma‘ârif, Mısır, 1961.
- Durmuş, İsmail, “Kîlanî, Necîb”, *DİA*, İstanbul, 2016, ek-II, 65-67.
- ed-Desûkî, Ömer, *Fi‘l-edebi‘l-hadîs*, Dâru‘l-fikri‘l-‘Arabî, Kahire, 2000.
- el-‘Arînî, Abdullah bin Salih, *el-İtticâhu‘l-İslâmî fî ‘amâli Necib el-Kîlanî el-kışşatiyye*, 2. bs., Dâru kunûzi İşbîliya, Riyâd, 2005.
-, “Müsteveyâtü‘l-iltizâm fî rivâyeti Necib el-Kîlanî”, *el-Edebu‘l-İslâmî*, Rabîtatü‘l-edebi‘l-İslâmî el-‘alemiyye, Riyad, Kasım-Aralık 1993, I, 87.
- el-Bekrî, Ebu ‘Ubeyd, *Faşlu‘l-makâl fî şerhi kitabi‘l-emşâl*, 3. bs., thk.: İhsân ‘Abbas, ‘Abdulmecîd ‘Âbidîn, Muessesetu‘r-risâle, Beyrût, 1983.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah, *el-Câmiu‘s-Sahih*, nşr. Dar‘u İbn Kesîr, Yemâme, Beyrût, 3. bsk., 1987, thk. Mustafa Dîb el-Buğa.
- el-Cârim, Ali, Emîn, Mustafa, *el-Belâgatü‘l-vağiha*, Mısır, 1959.
- el-Curcânî, ‘Abdulkhâhir, *Esrâru‘l-belâga*, thk.: Mahmud Muhammed Şakir, 1. bs., Matba‘âtu‘l-medenî, Kâhire, 1991.
- el-Hıms, Ahmed, “Şûratu‘t-tabîb fî edebi Necib el-Kîlanî”, *Mişkât el-Mağribiyye*, sy. 23, 1996, s. 106-114, 2000.
- el-Ğaûd, Dr. Hilmi Mahmûd, *el-Vağı‘iyyetu‘l-İslâmiyyetu fî rivâyati Necib el-Kîlanî*, Mektebetü‘l-‘Ubeykân, Riyad, 1994.
- el-Kîlanî, Necîb, *Âfâku‘l-edebi‘l-İslâmî*, Muessesetu‘r-risâle, Beyrût, 1985.

-, *'Alâ ebvâbi Hayber*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 2001.
-, *'Alâ esvâri Dimeşk*, Dâru'l-'urûbe, Kuveyt, 1958.
-, *'Amalîkatu'ş-şimal*, Beyrut, 1974.
-, *'Amalîkatu'ş-şimal*, çev.: Ali Nar, Elif Yayınları, İstanbul, 2002.
-, *Arđu'l-enbiyâ*, Beyrut, 1979.
-, *'Asru'ş-şuhedâ*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1987.
-, *'Azrau Cakartâ*, çev.: Ali Nar, Elif Yayınları, İstanbul, 2002.
-, *'Azrâu Cakartâ*, Kahire, 1974.
-, *'Azrâu'l-Çarye*, Kahire, 1958.
-, *Demun li faîtri Şuhyûn*, Dâru'n-nefâis, Beyrût, 1981.
-, *Demun li faîtri Şuhyûn*, çev.: Ali Nar, Ravza Yayınları, İstanbul, 1991.
-, *Dumû'ul-emîr*, Beyrût, 1962.
-, *Edebu'l-etfal fî dav'i'l-İslâm*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1986.
-, *Eğâni'l-ğurabâ*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1972.
-, *Ehlu'l-Hamîdiyye*, Beyrût, 1994.
-, *el-'Âlemu'd - dayyık*, Beyrût, 1963.
-, *el-Edebu'l-islâmî beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1986.
-, *Ellezîne yahterikûn*, Beyrût, 1965.
-, *el-İslâmiyyetu ve'l-kuva'l muğâdde*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1984.
-, *el-Kâbûs*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1997.
-, *el-Mucteme'u'l-merîd*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1981.
-, *en-Nidâu'l-hâlid*, Beyrût, 1965.
-, *el-Vechu'l-muzlm li'l-kamer*, Dar'u İbn Hazm, Beyrût, 1998.
-, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, Beyrût, 1978.
-, *Emîratu'l-cebel*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1998.
-, *er-Rabîu'l-'âsîf*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1999.
-, *er-Racul ellezî âmene*, Beyrût, 1987.
-, *er-Racul ellezî âmene*, çev.: Mehmet Nuri Çalışkan, Beka Yayınları, İstanbul, 1993.
-, *er-Râyâtu's-sevdâ*, Beyrût, 1998.
-, *er-Râyâtu's-sevdâ*, çev.: Necat Çavuş, Beka Yayınları, İstanbul, 1993.
-, *et-Çarîk ilâ İttihâd İslâmî*, Mektebetu'n-nûr, Trablus, 1962.
-, *et-Çarîku't-tavîl*, Kahire, 1960.
-, *et-Teskîfu'ş-şihî li't-tullâb ve efrâdi'l-muctema'*, Daru'ş-şahve, Kahire, 2013.
-, *ez-Zıllu'l-esved*, Daru'n-nefâis, Beyrût, 1982.
-, *ez-Zıllu'l-esved*, çev.: Ali Nar, Elif Yayınları, İstanbul, 2002.
-, *Fârisu Hevâzin*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1996.

-, *Fî rihâbi 't-tıbbi 'n-nebevî*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1975.
-, *Fî'z-zalâm*, Beyrût, 1980.
-, *Hamâmetu's-selâm*, Beyrût, 1987.
-, *Havle 'd-dîn ve 'd-devle*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1971.
-, *Hikâyetu Câdallâh*, Beyrût, 1986.
-, *Hikâyâtu tabîb*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1999.
-, *'Inde'r-rahîl*, Beyrût, 1985.
-, *I'tirâfâtu Abdi'l-Mutecellî*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1997.
-, *İkbal eş-şâiru 's-sâir*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1980.
-, *İmra 'etu Abdi'l-Mutecellî*, Beyrût, 2000.
-, *Kadıyyetu ebu'l-Futûh eş-Şarkâvî*, Beyrût, 2005.
-, *Katilu Hamza*, Beyrût, 1935.
-, *Katilu Hamza*, çev.: Muhammet H. Feyzi, Beka Yayınları, İstanbul, 1987.
-, *Kışsatu'l-îdiz*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1986.
-, *Lemehât min hayâtî*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1995.
-, *Leyâlî Turkistân*, Beyrût, 1974; Dâru's-şahve, Kahire, 2012.
-, *Leyâlî Turkistân*, çev.: Necat Çavuş, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 2001.
-, *Leyâli's-suhâd*, Beyrût, 1986.
-, *Leyâli's-suhâd*, çev.: Selahattin Hacıoğlu, Elif Yayınları, İstanbul, 2003.
-, *Leyl ve kuḍbân*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1999.
-, *Leyl ve kuḍbân*, çev.: Ahmet İyibildiren, Uysal Yayınevi, Konya, 1996.
-, *Leyletu'z-zifâf*, Beyrût, 1990.
-, *Leylü'l-ḥatâyâ*, Dımaşk, 1961.
-, *Likâun 'inde zemzem*, çev.: Hasan Akay, Beka Yayınları, İstanbul, 1993.
-, *Medḥal ile'l-edebi'l-İslâmî*, Daru'l-kutubi'l-kaṭarıyye, Doha, 1987.
-, *Medḥal ile'l-edebi'l-İslâmî*, çev.: Ali Nar, Risâle Yayınları, İstanbul, 1988.
-, *Medînetu'l-kebâir*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 2001.
-, *Meliketu'l-'ineb*, Beyrût, 1977.
-, *Memleketu'l-Bel'ûti*, Beyrût, 2001.
-, *Mevâkıbu'l-aḥrâr*, Kahire, 1970.
-, *Mev'idunâ ğaden*, Beyrût, 1985.
-, *Muhâkemetu'l-Esvedî'l-'Ansî*, Dar'u İbn Hazm, Beyrût, 1998.
-, *Mustakbelu'l-'âlem fî sıhhati't-tıfl*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1979.
-, *Muzekkîrâtu'd-duktûr Necîb el-Kîlânî*, Kahire, 1996.
-, *Naḥnu ve'l-İslâm*, Muessetu'r-risâle, Beyrût, 1978.

-, *Nahve'l- 'ulâ*, el-Matba'atu'l-yûsufiyye, Tança/Mısır, 1950.
-, *Nurullah*, Beyrût, 1972.
-, *Nurullah*, çev.: Ali Nar, Salah Şerzad ve Sezai Özel, Elif Yayınları, İstanbul, 2002.
-, *Ömer yazharu fi'l-Ḳuds*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1971.
-, *Ömer yazharu fi'l-Ḳuds*, çev.: Abdullah Arslan, Mehmet Ulu, İstanbul, 1992.
-, *Ramağân habîbî*, Kahire, 1974.
-, *Ra'su's-Şeytân*, Beyrût, 1969.
-, *Rihletî me'al edebi'l-İslâmî*, Beyrût, 1999.
-, *Rihletun ilallâh*, Kahire, 1979.
-, *Riâyetu'l-musinnîn fi'l-İslâm*, Merkezi'l-ḥadâratî'l-'Arabiyye, 1998.
-, *Ricâlullah*, Beyrût, 1971.
-, *Ricâl ve zîâb*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1987.
-, *Sarayefo habîbetî*, Dâru's-şahve, Kahire, t.s.
-, *Tahte râyeti'l-İslâm*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1982.
-, *Ṭalâ'i'u'l-fecr*, Muessesetu'r-risâle, Beyrût, 1960.
-, *Ṭalâ'i'u'l-fecr*, çev.: Muhammet Tasa, Esra Yayınları, İstanbul, 1996.
-, *Tecrubetî'z-zatiyye fi'l-kışşati'l-İslâmiyye*, 1. bs., Dâru's-şahve, Kahire, 2015.
- el-Ḳumeyha, Câbir, "Necîb el-Kîlânî ve'l-kışşatu's-şı'rıyye" *el-Mişkât*, Necîb el-Kîlânî özel sayısı, sy. 250, Marakeş, 1996, s. 11.
- el-Minşavî, el-Velîd 'Abdurraûf, "Necîb el-Kîlânî: Dav'un 'alâ sîretihi ve 'atâihi'l edebî", *Mecelletu'l- 'ulûmi'l-insâniyye*, sy. 4, 2014. s. 252-275
- el-Mu'cemü'l-vecîz*, "جوى" md., Mecma'u'l-luğati'l 'Arabiyye, 1. bs., s. 283. Mısır, 1980.
- en-Nîsâbûrî, Ebu'l-Faḍl Ahmed bin Muhammed el-Meydânî, *Mecma'ul-emşâl*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Dâru'l-ma'rife, Beyrût.
- en-Nîsâbûrî, Ebu'l Huseyn Muslim b. Haccac b. Muslim el Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahih*, nşr. Darü'l-cîl, Beyrut.
- el-'Uḳayl, el-Müsteşâr Abdullah, *Min a'lâmi'd-da've ve'l hareketi'l İslâmiyye el-mu'âsıra*, 8. bs., Dâru'l-beşîr, Kahire, 2008.
- Er, Rahmi, "Roman", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008. XXXV, 164-166.
-, *Modern Mısır Romanı*, Hece Yayınları, İstanbul, 2015.
-, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2012.
- Ergül, Aysel, Halilov, Rıza, *Çağdaş Arap Edebiyatında Seçme Metinler*, Erzurum.
- es-Se'âfin, İbrahim, *Tatavvuru'r-rivâyeti'l-'Arabiyyeti'l-ḥadîse fi bilâdi's-Şâm 1870-1967*, 2. bs., Dâru'l-menâhil, Beyrût, 1987.
- et-Taḥtâvî, Rifâ'a Râfi', *Paris Gözlemleri*, çev.: Cemil Çiftçi, Ses Yayınları, İstanbul, 1992.

- ez-Zeyyât, Ahmet Hasan, *Târîhu 'l-edebî'l-'Arabî*, Dar'u nehđati Mısır, Kâhire, ts.
Forster, Edward Morgan, *Roman Sanatı*, çev.: Ünal Aytür, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.
- Gögebakan, Turgut, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Görgün, Hilal, “Mısır”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2004.
- Hafız , Sabri, “Modern Arap Kısa Öyküsü (I)”, çev.: Azmi Yüksel, *Nüsha Dergisi*, yıl. III, sy.9, Bahar 2003.
- Ĥammam, Celal, “Dr. Necîb el-Kîlânî râidu'l-edebi'l-İslâmî er-raĥıl”, *el-Mecelletu'l-'Arabîyye*, sy. 214, Mayıs 1995.
- Hamza, Abdullatif, *Kışşatu's-şihâfeti'l-'Arabîyye fî Mısır*, 2. bs., Daru'l-fikri'l-'Arabî, Kahire, 1985.
- Heykel, Muhammed Hüseyin, *el-Edebu ve'l-ĥayâtu'l-Mısriyye*, Daru'l-hilâl, Kuveyt 1992.
- Hourani, Albert, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, çev.: Hüseyin Yılmaz, Latif Boyacı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015.
- <http://www.dogu-turkistan.net/2011/11/12/dogu-turkistan-islam-cumhuriyeti-devlet-armasi-2/>
- <http://www.gaberkomeha.com/مع-لمحات-نجيب-الكيلاني/>
- http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=نجيب_الكيلاني
- <https://www.maqola.net/author/1796/>
- <http://nagibelkilany.blogspot.com/2009/07/>
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=77770
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Leitmotiv>
- İnce, Özdemir, *Dilin Sanatsal İşlevi*, Anadolu yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Kabaklı, Ahmet, *Edebiyat Türleri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
-, *Türk Edebiyatı I*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Karabela, Nevin, Ekşi, Feyzettin, “Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 22, 2015/2.
- Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, TDV Yayınları, Ankara, 2016.
- Ĥuţub, Muhammed, *İslâm Düşüncesinde Sanat*, çev.: Akif Nuri, Fikir Yayınları, İstanbul, 1979.
- Ĥuţub, Seyyid, *Fi't-târîĥi fikretun ve minhâc*, Daru's-şurûĥ, Kahire, 1967.
- Landau, Jacop M., *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, çev.: Bedrettin Aytaç, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1994.
- Lass, Abraham Harold, *100 Büyük Roman I*, çev.: Nejat Muallimoğlu, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Mecelletu'l edebi'l-İslâmî*, Suûdî Arabistan, Aralık 1995-Nisan 1996.
- Mecelletu'l-'ulûmi'l-İnsâniyye, en-naşir: 'Imadetü'l-baĥşî'l-'ilmî, Cami'atu Sudan li'l 'ulûmi't-tiknûlûciyâ, c. 15, 2014.

- Mecmû'a mine'l-musâhimîn, el-Muncid fi'l-'a'lâm* 22. bs., Dâru'l-meşriq, Beyrût, 1997.
- Meriç, Cemil, *Kırk Ambar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
-, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış (Ahmet Mithat'tan Ahmed Hamdi Tanpınar'a)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Muhammed 'Ubeydullah, *er-Rivâye ve kışşa kaçıra 'inde'l-'Arab*, s. 5. www.philadelphia.edu.jo.
- Okay, M. Orhan, Kahraman, Alim, "Roman", *DİA*, TDV Yayınları, XXXV, 164-168, İstanbul, 2008.
- Özdemir, Emin, *Yazınsal Türler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994.
- Özön, M. Nihat, *Türkçede Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Polat, İbrahim Ethem, "Mehcer Edebiyatından İki Örnek", *Nüsha Dergisi*, sy. 3, 2003.
- Roger, Allen, "*Edebiyat Tarihi ve Arap Romanı*", çev.: Faruk Çiftçi, Ksü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 6, 2005.
- Sawaie, Muhammed, "Rifâ'a Râfi' et-Tahtâvî ve Modern Arap Edebiyat Dilinin Leksikolojik Gelişimine Katkısı", çev.: Şener Şahin, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, sy.II, 2005.
- Savran, Ahmet, *19.Yüzyıl Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1991.
- Tasa, Muhammet, "Necîb el-Kilânî'nin Talâ'i'u'l-Fecr Adlı Romanı", *Nüsha Dergisi*, yaz-2016.
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı*, 15. bs., Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tural, Sadık Kemal, *Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Uçarol, Rifat, *Siyâsî Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul, 2008.
- Ürün, Ahmet Kâzım, *Modern Arap Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2015.
- Vaner, Semih, *Unutkan Tarih*, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.
- Yalar, Mehmet, *Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Emin Yayınları, Bursa, 2009.
- Yazıcı, Hüseyin, *The Short Story in Modern Arabic Literature*, Kahire, 2004.
- Yûsuf, Muhammed Hayr Ramadân, *20 İslâm Âlimi ve Mütefekkiri İle Son Mülâkatlar*, 1. bs., çev.: Hikmet Akpur, Dâr'u İbn Hâzım, Beyrût, 2005.
- Zeydân, Corcî, *Târîhu adâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-hilâl, Kahire, ts.,

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Zafer HEMEK
Doğum Yeri ve Tarihi	KONYA - 06.06.1975
Eğitim Durumu	
Kur'ân Kursu	Hafızlık Eğitimi (1987-1989)
Lise	Konya İmam-Hatip Lisesi (1989-1995)
Lisans	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1995-2000)
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Belâğatı Ana Bilim Dalı (2014-2019)
Yabancı Dil	2014-2015 Suûdî Arabistan (Dil eğitimi) 2018 Yökdil Arapça: 91,25 2018 Yds Arapça: 83,75
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	2000-2003 Özel sektör. 2003-2004 Din Görevlisi. 2004-2009 Çankırı/Ilgaz İ.H.L. Arapça Öğretmeni. 2009-2014 Aksaray A.İ.H.L. Arapça Öğretmeni. 2015- Konya/Uluslararası Mevlana A.İ.H.L. Meslek Dersleri Öğretmeni.
Basılı Eserleri	
Arapça Yardımcı Kitap (A.İ.H.L. için), (Hüner yay.) Arapça Yazı Defteri (Hüner yay.)	
İletişim	
E-Posta adresi	zaferhemek@hotmail.com
Telefon	0553 391 78 72